
SYSTEM

Prawa Procesowego Cywilnego

Redaktor Naczelny
Tadeusz Ereciński

POSTĘPOWANIE NIEPROCESOWE

Postępowania z zakresu
prawa spadkowego
i pozostałe
postępowania kodeksowe

Redakcja naukowa
Piotr Rylski, Marcin Walasik

IV cz. 3

Wolters Kluwer

SYSTEM

Prawa Procesowego Cywilnego

SYSTEM

Prawa Procesowego Cywilnego

Redaktor Naczelny Tadeusz Ereciński

Członkowie Rady Programowej

prof. dr hab. Sławomir Cieślak, prof. dr hab. Tadeusz Ereciński,
prof. dr hab. Paweł Grzegorzczak, sędzia SN Jacek Gudowski,
prof. dr hab. Andrzej Jakubecki, prof. dr hab. Janusz Jankowski,
prof. dr hab. Kazimierz Lubiński, prof. dr hab. Andrzej Marciniak,
prof. dr hab. Karol Weitz, prof. dr hab. Tadeusz Wiśniewski,
prof. dr hab. Feliks Zedler, dr hab. Andrzej Zieliński

-
- Tom I. Zagadnienia ogólne**
Marcin Dziurda, Paweł Grzegorzczak, Karol Weitz
- Tom II. Postępowanie procesowe przed sądem pierwszej instancji**
Karol Weitz, Tadeusz Zembrzuski (cz. 1),
Tadeusz Wiśniewski (cz. 2), Sławomir Cieślak (cz. 3, 4 i 5)
- Tom III. Środki zaskarżenia** Jacek Gudowski
- Tom IV. Postępowanie nieprocesowe**
Tadeusz Ereciński, Kazimierz Lubiński (cz. 1)
Piotr Ryłski, Marcin Wałasik (cz. 2, 3 i 4)
- Tom V. Postępowanie zabezpieczające**
Andrzej Jakubecki
- Tom VI. Postępowanie egzekucyjne**
Andrzej Jakubecki
- Tom VII. Międzynarodowe i europejskie prawo procesowe**
Paweł Grzegorzczak, Karol Weitz

POSTĘPOWANIE NIEPROCESOWE

Postępowania z zakresu
prawa spadkowego
i pozostałe
postępowania kodeksowe

Redakcja naukowa

Piotr Rylski
Marcin Walasik

Autorzy:

Beata Bury
Marcin Dziurda
Krystian Markiewicz
Natalia Piotrowska
Andrzej Stempniak

IV cz. 3

Wolters Kluwer

Warszawa 2024

Poszczególne działy tomu IV cz. 3 napisali:

Beata Bury	dział III
Marcin Dziurda	dział II
Krystian Markiewicz	dział IV
Natalia Piotrowska	dział V
Andrzej Stempniak	dział I

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	21
Wykaz podstawowej literatury podawanej wyłącznie w zapisie skróconym	27
Przedmowa	37
DZIAŁ I. Postępowania w sprawach z zakresu prawa spadkowego	39
ROZDZIAŁ 1. Przepisy wstępne dla postępowań w sprawach z zakresu prawa spadkowego	39
1. Wprowadzenie	41
1.1. Sprawy z zakresu prawa spadkowego i ich reżim	41
1.2. Specyfika postępowania spadkowego	46
2. Organy postępowania	54
3. Skład sądu oraz jurysdykcja organów postępowania	58
4. Właściwość organów postępowania	60
4.1. Zagadnienia ogólne	60
4.2. Kryteria ustalania właściwości	64
ROZDZIAŁ 2. Postępowanie o zabezpieczenie spadku	70
1. Rys historyczny	73
2. Cel zabezpieczenia spadku	77
3. Struktura postępowania o zabezpieczenie spadku	81
4. Zabezpieczenie spadku a instytucje pokrewne	83
5. Właściwość sądu	88
6. Środki zabezpieczenia spadku	98
6.1. Zagadnienia ogólne	98
6.2. Wybór odpowiedniego środka zabezpieczenia	103
6.3. Spis majątku ruchomego i oddanie go pod dozór	106
6.4. Złożenie do depozytu sądowego	110
6.5. Ustanowienie zarządu tymczasowego	113
6.6. Ustanowienie dozoru nad nieruchomością	121
6.7. Sprzedaż ruchomości ulegających szybkiemu zepsuciu	124
6.8. Inne środki zabezpieczenia spadku	127
6.9. Zawiadomienie właściwej instytucji	130
7. Wszczęcie postępowania	132
7.1. Wprowadzenie	132

7.2. Wszczęcie postępowania na wniosek	132
7.3. Wszczęcie postępowania z urzędu	134
7.4. Wnioskodawca	137
7.5. Uczestnicy postępowania	144
8. Orzeczenia i ich zaskarżanie	145
8.1. Orzeczenia	145
8.2. Środki zaskarżenia	148

ROZDZIAŁ 3. Postępowania w przedmiocie spisu inwentarza i wykazu

inwentarza	153
1. Wprowadzenie	155
2. Rys historyczny	158
3. Spis inwentarza a instytucje pokrewne	165
4. Istota spisu inwentarza i wywoływane przez niego skutki prawne	167
5. Ramy konstrukcyjne postępowania o sporządzenie spisu inwentarza	174
6. Organy postępowania w sprawach o spis inwentarza	176
7. Wszczęcie postępowania	179
7.1. Wprowadzenie	179
7.2. Wszczęcie postępowania na wniosek	179
7.3. Wymogi wniosku	190
7.4. Wszczęcie postępowania z urzędu	192
8. Uczestnicy postępowania	193
9. Orzeczenia i środki zaskarżenia	197
9.1. Orzeczenia	197
9.2. Środki zaskarżenia	199
10. Wykaz inwentarza	202
10.1. Wprowadzenie	202
10.2. Spis inwentarza a wykaz inwentarza	205
10.2.1. Uwagi ogólne	205
10.2.2. Podobieństwa	205
10.2.3. Różnice	206
10.3. Tryby złożenia wykazu	208
10.3.1. Uwagi ogólne	208
10.3.2. Tryb sądowy	208
10.3.3. Tryb notarialny	210
10.3.4. Tryb komorniczy	211
10.4. Podmioty uprawnione do złożenia wykazu inwentarza	212
10.4.1. Grono osób legitymowanych	212
10.4.2. Skutki przyjętych rozwiązań	214
10.5. Treść wykazu inwentarza	216
10.5.1. Składniki wykazu inwentarza	216
10.5.2. Wykaz inwentarza składany przed notariuszem	217
10.6. Ogłoszenie o złożeniu wykazu inwentarza	218
10.6.1. Zagadnienia ogólne	218
10.6.2. Zagadnienia szczególne	219
10.7. Uzupełnienie wykazu inwentarza	221

ROZDZIAŁ 4. Postępowanie dotyczące złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku	223
1. Wprowadzenie	228
2. Przyjęcie i odrzucenie spadku w prawie materialnym	231
3. Rys historyczny postępowania o przyjęcie lub odrzucenie spadku	234
4. Zarys przyjętej konstrukcji prawnej w postępowaniu prowadzonym na podstawie art. 640–643 k.p.c.	236
5. Tryby złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku	239
6. Formy złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku	243
7. Stanowisko orzecznictwa co do wymaganej formy złożenia oświadczenia spadkowego	250
8. Właściwość organów uprawnionych do przyjęcia oświadczenia spadkowego	254
9. Wszczęcie postępowania	258
10. Składniki oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku	263
11. Zawiadomienie osób powołanych do dziedziczenia	265
12. Charakter prawny oświadczenia i jego wpływ na toczące się postępowanie o przyjęcie lub odrzucenie spadku	267
13. Zakres kognicji sądu w postępowaniu o przyjęcie lub odrzucenie spadku	275
14. Zakończenie postępowania	287
15. Zmiany stanu prawnego obowiązujące od 15.11.2023 r.	288
 ROZDZIAŁ 5. Postępowanie w przedmiocie zatwierdzenia uchylenia się od skutków prawnych oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku	299
1. Wprowadzenie	301
2. Nazwa postępowania	306
3. Ramy konstrukcyjne postępowania	308
4. Związek analizowanego postępowania z postępowaniem o stwierdzenie nabycia spadku	313
5. Wnioskodawca i uczestnicy postępowania	317
6. Przebieg postępowania	322
7. Postępowanie uregulowane w art. 690 § 2 k.p.c.	333
 ROZDZIAŁ 6. Postępowanie w sprawach o ogłoszenie testamentu	335
1. Uwagi wprowadzające	338
2. Właściwość sądu i notariusza	344
3. Sądowe postępowanie o ogłoszenie testamentu – uwagi ogólne	345
4. Wszczęcie postępowania	349
4.1. Wprowadzenie	349
4.2. Postępowanie o wyjawienie testamentu	351
4.3. Postępowanie o nakazanie złożenia testamentu	353
4.4. Postępowanie o otwarcie i ogłoszenie testamentu	354
5. Przedmiot otwarcia i ogłoszenia	359
5.1. Testament jako dokument	359
5.2. Forma sporządzenia testamentu	367
6. Złożenie testamentu	372
7. Wyjawienie testamentu	375
8. Nakazanie złożenia testamentu	379

9. Otwarcie i ogłoszenie testamentu	381
9.1. Zagadnienia ogólne postępowania	381
9.2. Oryginał i kopia testamentu	386
9.3. Zakończenie postępowania	388
9.4. Uczestnicy postępowania	391
9.5. Zawiadomienie o otwarciu i ogłoszeniu testamentu	393
9.6. Testament sporządzony w języku obcym	396
9.7. Otwarcie i ogłoszenie kilku testamentów	397
9.8. Protokół otwarcia i ogłoszenia testamentu	398
9.9. Przechowywanie testamentu	399
9.10. Pismo stwierdzające treść testamentu ustnego	401
10. Zagadnienia szczególne postępowania o ogłoszenie testamentu	402
10.1. Zaginięcie lub zniszczenie testamentu	402
10.2. Postępowanie w razie zaginięcia lub zniszczenia ogłoszonego testamentu ...	406
10.3. Umorzenie testamentu	406
 ROZDZIAŁ 7. Wyjawienie przedmiotów spadkowych	408
1. Wprowadzenie	409
2. Wyjawienie przedmiotów spadkowych a instytucje pokrewne	412
3. Faza rozpoznawcza postępowania	415
4. Faza wykonawcza postępowania	421
5. Faza egzekucyjna postępowania	423
 ROZDZIAŁ 8. Przesłuchanie świadków testamentu ustnego	425
1. Uwagi wprowadzające	426
2. Tryby stwierdzania treści testamentu ustnego	428
3. Założenia ogólne postępowania dotyczącego przesłuchania świadków testamentu ustnego	430
4. Zagadnienia szczególne dotyczące postępowania w przedmiocie przesłuchania świadków testamentu ustnego	438
 ROZDZIAŁ 9. Postępowanie w sprawach dotyczących wykonawcy testamentu ...	443
1. Wprowadzenie	444
2. Odmowa przyjęcia obowiązku wykonawcy testamentu	446
3. Wydanie zaświadczenia osobie powołanej na wykonawcę testamentu	448
4. Zwolnienie wykonawcy testamentu	457
 ROZDZIAŁ 10. Postępowanie dotyczące zarządu spadku nieobjętego	465
1. Wprowadzenie	469
2. Rys historyczny	471
2.1. Starożytny Rzym	471
2.2. Średniowiecze	473
2.3. Czasy nowożytne – okres wielkich kodyfikacji	474
2.3.1. Kodeks Napoleona	474
2.3.2. Bürgerliches Gesetzbuch	475
2.3.3. Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch	475
2.3.4. Swod Zakonow	476

2.4. Unifikacja prawa spadkowego	479
2.5. Obowiązujący stan prawny	482
2.6. Podsumowanie	484
3. Stadia postępowania i sposoby sprawowania zarządu spadku nieobjętego	484
4. Zarząd spadku nieobjętego a instytucje pokrewne	489
4.1. Uwagi ogólne	489
4.2. Zabezpieczenie spadku	490
4.3. Zarząd wykonawcy testamentu	492
4.4. Postępowanie upadłościowe	494
4.5. Inne wypadki krzyżowania się zarządów	495
5. Podstawy wszczęcia postępowania	496
5.1. Uwagi ogólne	496
5.2. Otwarcie spadku	497
5.3. Nieobjęcie spadku	499
5.4. Sfera faktu czy sfera prawa	502
5.5. Posiadanie rzeczywiste a możliwość posiadania	504
5.6. Zarząd jako oznaka posiadania spadku	505
5.7. Władanie całością i częścią spadku	506
5.8. Chwila decydująca o stanie spadku nieobjętego	508
6. Wszczęcie postępowania	509
7. Uczestnicy postępowania	511
8. Pozycja prawna kuratora spadku	514
9. Zarząd sprawowany przez kuratora spadku	517
10. Orzeczenia i środki zaskarżenia w postępowaniu o zarząd spadku nieobjętego	525
 ROZDZIAŁ 11. Postępowania w sprawach dotyczących stwierdzenia nabycia spadku i przedmiotu zapisu windykacyjnego oraz poświadczenia dziedziczenia ...	 532
1. Wprowadzenie	540
2. Wszczęcie postępowania o stwierdzenie nabycia spadku i przedmiotu zapisu windykacyjnego	548
3. Krąg uczestników postępowania	565
4. Przebieg postępowania o stwierdzenie nabycia spadku i przedmiotu zapisu windykacyjnego	569
4.1. Ogólna regulacja postępowania	569
4.2. Główny przedmiot rozpoznania	570
4.3. Pozostałe elementy przedmiotu rozpoznania	575
4.4. Zapewnienie spadkowe	582
4.5. Ogłoszenie o wezwaniu spadkobierców	587
5. Postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku i przedmiotu zapisu windykacyjnego	594
6. Środki zaskarżenia	613
7. Poświadczenie dziedziczenia a stwierdzenie nabycia spadku	616
8. Szczególne rodzaje postępowań dotyczących stwierdzenia nabycia spadku i przedmiotu zapisu windykacyjnego oraz aktu poświadczenia dziedziczenia	625
8.1. Wprowadzenie	625
8.2. Postępowanie prowadzone na podstawie art. 2 § 2 ustawy z 26.10.1971 r. zmieniającej ustawę – Kodeks cywilny	627

8.3. Postępowanie prowadzone na podstawie art. 677 § 3 k.p.c. w brzmieniu obowiązującym do 2.10.2008 r.	629
8.4. Postępowanie prowadzone na podstawie art. 690 § 2 k.p.c.	632
8.5. Postępowanie prowadzone na podstawie art. 678 k.p.c.	634
8.6. Postępowanie prowadzone na podstawie art. 681 k.p.c.	636
8.7. Postępowanie prowadzone na podstawie art. 669 ¹ k.p.c.	646
8.8. Postępowanie prowadzone na podstawie art. 679 k.p.c.	651
ROZDZIAŁ 12. Postępowanie o dział spadku	669
1. Zagadnienia wstępne	679
1.1. Uwagi historyczne i prawnoporównawcze	679
1.2. Zagadnienia ogólne postępowania o dział spadku	682
2. Tryby działu spadku	685
2.1. Uwagi ogólne	685
2.2. Testamentowy dział spadku	686
2.3. Dział spadku dokonywany przez wykonawcę testamentu	688
2.4. Dział spadku za życia spadkodawcy	692
3. Jurysdykcja krajowa i właściwość sądu	694
3.1. Uwagi wstępne	694
3.2. Jurysdykcja krajowa	694
3.2.1. Uwagi ogólne	694
3.2.2. Jurysdykcja krajowa określona w Kodeksie postępowania cywilnego	695
3.2.3. Jurysdykcja krajowa wynikająca z prawa unijnego	697
3.2.4. Jurysdykcja krajowa wynikająca z umów międzynarodowych	699
3.3. Właściwość sądu	700
3.3.1. Uwagi wstępne	700
3.3.2. Właściwość miejscowa	701
4. Uczestnicy postępowania	706
4.1. Wprowadzenie	706
4.2. Wnioskodawca	708
4.3. Pozostali uczestnicy	717
4.3.1. Uwagi ogólne	717
4.3.2. Zapisobierca	720
4.3.3. Osoby, którym przysługują ograniczone prawa rzeczowe na przedmiotach spadkowych	724
4.3.4. Inne podmioty	727
5. Wniosek o dział spadku	730
6. Zakres kognicji sądu	740
6.1. Uwagi ogólne	740
6.2. Ustalenie składu i wartości spadku	741
6.3. Żądania akcesoryjne	756
6.3.1. Uwagi wprowadzające	756
6.3.2. Roszczenia z tytułu zapisów zwykłych	762
6.3.3. Roszczenia z tytułu spłaconych długów spadkowych	769
6.3.4. Żądanie stwierdzenia bezskuteczności rozporządzenia przez spadkobiercę udziałem w przedmiocie należącym do spadku	779

6.3.5. Żądanie zaliczenia darowizn oraz zapisów windykacyjnych na poczet sched spadkowych	786
7. Podział spadku	806
7.1. Zagadnienia ogólne	806
7.2. Okoliczności mające wpływ na ustalenie sched spadkowych	808
8. Orzeczenia i ich zaskarżanie	814
8.1. Zagadnienia ogólne	814
8.2. Zagadnienia szczegółowe	816
8.3. Zaskarżanie orzeczeń	818
ROZDZIAŁ 13. Postępowania w sprawach dotyczących zarządu sukcesyjnego ...	821
1. Wprowadzenie	823
2. Właściwy sąd	829
3. Wydanie zezwolenia na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu	831
4. Odwołanie zarządcy sukcesyjnego	836
5. Przedłużenie zarządu sukcesyjnego	841
6. Ograniczenie zarządu sukcesyjnego	846
DZIAŁ II. Postępowania w sprawach z zakresu przepisów o przedsiębiorstwach państwowych i o samorządzie załogi oraz w sprawach służących realizacji zbiorowego prawa pracowników do informacji	852
1. Ogólna charakterystyka postępowań	860
1.1. Uwagi wprowadzające	860
1.2. Przedmiot postępowań w sprawach z zakresu przepisów o przedsiębiorstwach państwowych i o samorządzie załogi	867
1.3. Charakter spraw	869
1.4. Stosowanie art. 691 ¹ –691 ⁹ k.p.c. wprost	877
1.4.1. Uwagi wprowadzające	877
1.4.2. Spory wewnętrzne	881
1.4.3. Spory zewnętrzne	883
1.5. Sprawy, w których przepisy art. 691 ¹ –691 ⁸ k.p.c. nie mają zastosowania ...	895
1.5.1. Wyłączenia podmiotowe	895
1.5.2. Sprawy o odszkodowanie	897
1.5.3. Sprawy dotyczące zgód na dokonanie określonych czynności prawnych przez państwowe osoby prawne	898
1.6. Odpowiednie stosowanie art. 691 ¹ –691 ⁸ k.p.c.	908
2. Przyczyny wyodrębnienia postępowania nieprocesowego w sprawach z zakresu przepisów o przedsiębiorstwach państwowych i o samorządzie załogi	913
2.1. Wybór trybu postępowania nieprocesowego	913
2.2. Przyczyny wprowadzonych odrębności	918
3. Postępowania przedsądowe (prejurysdykcyjne)	921
3.1. Pojęcie postępowania prejurysdykcyjnego	921
3.2. Sprawy z zakresu przepisów o przedsiębiorstwach państwowych i o samorządzie załogi	922
3.2.1. Uwagi wprowadzające	922
3.2.2. Postępowanie przed komisją rozjemczą	922

3.2.3.	Postępowanie na skutek sprzeciwu	926
3.2.3.1.	Sprawy, w których przysługuje sprzeciw	926
3.2.3.2.	Sprawy, w których nie przysługuje sprzeciw	928
3.2.3.3.	Ukształtowanie podmiotowe spraw ze sprzeciwu	931
3.2.3.4.	Przebieg postępowania na skutek sprzeciwu	932
3.2.4.	Obligatoryjność postępowań prejurysdykcyjnych	935
3.2.4.1.	Uwagi wprowadzające	935
3.2.4.2.	Skutki nieskorzystania z postępowania prejurysdykcyjnego	937
3.2.4.3.	Skutki złożenia wniosku z naruszeniem terminu	941
3.3.	Sprawy wynikające z realizacji zbiorowego prawa pracowników do informacji	945
4.	Uczestnicy postępowania	948
4.1.	Uwagi wprowadzające	948
4.2.	Zdolność sądowa	951
4.3.	Uprawnienie do wszczęcia postępowania	959
4.3.1.	Uwagi wprowadzające	959
4.3.2.	Krąg uczestników postępowania	961
4.3.2.1.	Kwestie ogólne	961
4.3.2.2.	Sprawy z zakresu przepisów o przedsiębiorstwach państwowych i o samorządzie załogi	963
4.3.2.3.	Sprawy służące realizacji zbiorowego prawa pracowników do informacji	965
4.4.	Skutki braku legitymacji procesowej	966
4.5.	Reprezentacja w postępowaniu sądowym	968
4.5.1.	Uwagi ogólne	968
4.5.2.	Reprezentacja podmiotów prawa	973
4.5.3.	Reprezentacja rady pracowniczej oraz przedstawicielstw pracodawców	976
5.	Jurysdykcja krajowa i właściwość sądu	980
5.1.	Uwagi wprowadzające	980
5.2.	Jurysdykcja krajowa	980
5.3.	Właściwość sądu	986
5.3.1.	Sprawy z zakresu przepisów o przedsiębiorstwach państwowych i o samorządzie załogi	986
5.3.1.1.	Uwagi wprowadzające	986
5.3.1.2.	Właściwość rzeczowa	986
5.3.1.3.	Właściwość miejscowa	988
5.3.2.	Sprawy wynikające z realizacji zbiorowego prawa pracowników do informacji	991
5.3.2.1.	Właściwość rzeczowa	991
5.3.2.2.	Właściwość miejscowa	992
5.4.	Rozpoznawanie spraw przez wydziały gospodarcze	995
5.4.1.	Uwagi wprowadzające	995
5.4.2.	Sprawy gospodarcze <i>sensu largo</i>	995
6.	Przebieg postępowania	998
6.1.	Uwagi wprowadzające	998

6.2. Możliwość działania przez pełnomocnika procesowego	1000
6.2.1. Uwagi wprowadzające	1000
6.2.2. Udzielanie pełnomocnictw procesowych pracownikom	1002
6.2.3. Radca prawny przedsiębiorstwa jako pełnomocnik procesowy	1009
6.3. Doręczenia	1015
6.4. Wniosek o zabezpieczenie	1017
6.5. Wymagania formalne wniosku	1018
6.5.1. Uwagi ogólne	1018
6.5.2. Wartość przedmiotu sprawy, opłaty	1019
6.5.3. Dokładne określenie żądania, wskazanie faktów je uzasadniających	1022
6.5.4. Odpowiedź na wniosek, dalsze pisma przygotowawcze	1024
6.5.5. Sformułowanie wniosku	1025
6.5.6. Ciężar przytoczeń i zaprzeczeń	1026
6.6. Posiedzenie przygotowawcze	1028
6.7. Jawność postępowania	1031
7. Orzekanie	1034
7.1. Uwagi wprowadzające	1034
7.2. Skład sądu	1035
7.3. Związanie wnioskiem	1037
7.4. Sposoby rozstrzygnięcia	1037
7.5. Ponoszenie kosztów postępowania	1038
7.6. Zaskarżanie orzeczeń	1042
7.6.1. Uwagi wprowadzające	1042
7.6.2. Środki odwoławcze	1043
7.7. Brak skargi kasacyjnej; inne nadzwyczajne środki zaskarżenia	1044
7.8. Zmiana orzeczenia	1044
8. Wykonanie i skutki orzeczeń	1045
8.1. Rozstrzygnięcie wniosku	1045
8.2. Rozstrzygnięcie w przedmiocie kosztów postępowania	1047
 DZIAŁ III. Postępowania w sprawach z zakresu indywidualnego i zbiorowego prawa pracy	 1050
ROZDZIAŁ 1. Uwagi wstępne	1053
ROZDZIAŁ 2. Postępowanie w sprawach o ustalenie uprawnienia do otrzymania i sprostowania świadectwa pracy	 1055
1. Wprowadzenie	1055
2. Roszczenie o zobowiązanie pracodawcy do wydania świadectwa pracy	1060
3. Żądanie ustalenia uprawnienia do otrzymania lub sprostowania świadectwa pracy	1063
4. Postępowanie o wydanie świadectwa pracy a postępowanie o ustalenie uprawnienia do otrzymania świadectwa pracy	1065
5. Sąd w postępowaniu o ustalenie uprawnienia do otrzymania świadectwa pracy ...	1068
6. Wniosek o wszczęcie postępowania o ustalenie uprawnienia do otrzymania świadectwa pracy	1069

7. Uczestnicy postępowania o ustalenie uprawnienia do otrzymania świadectwa pracy	1071
8. Orzeczenia w postępowaniu o ustalenie uprawnienia do otrzymania świadectwa pracy	1072

ROZDZIAŁ 3. Postępowanie w sprawach z zakresu zbiorowego prawa pracy 1075

1. Uwagi wstępne	1076
2. Postępowanie o ustalenie liczebności członków organizacji związkowej	1077
2.1. Wprowadzenie	1077
2.2. Sąd	1081
2.3. Wnioskodawca	1082
2.4. Wniosek	1084
2.5. Uczestnicy postępowania	1085
2.6. Tok postępowania sądowego	1087
2.6.1. Zagadnienia temporalne	1087
2.6.2. Dyrektywa tajności	1088
2.7. Orzekanie	1090
2.8. Stabilizacja uprawnień organizacji związkowej	1091
2.9. Ustalenie liczebności członków międzyzakładowej organizacji związkowej	1092
3. Postępowanie w sprawach o stwierdzenie reprezentatywności organizacji związkowej	1093
3.1. Ogólna charakterystyka reprezentatywności organizacji związkowej	1093
3.2. Stwierdzanie reprezentatywności ponadzakładowej organizacji związkowej	1097
3.3. Stwierdzanie reprezentatywności zakładowej organizacji związkowej	1100
3.4. Postępowanie w sprawach o stwierdzenie reprezentatywności ogólnokrajowych organizacji związkowych i organizacji pracodawców	1108
3.5. Postępowanie w sprawach z odwołania od odmowy rejestracji zakładowych i ponadzakładowych układów zbiorowych pracy oraz od wykreślenia układu z rejestru	1112
3.5.1. Wprowadzenie	1112
3.5.2. Postępowanie rejestracyjne układów zbiorowych pracy	1114
3.5.3. Postępowanie w przedmiocie wykreślenia układu zbiorowego pracy z rejestru	1121
4. Inne sprawy	1124

DZIAŁ IV. Postępowanie w sprawach depozytowych 1126

1. Regulacja i charakter prawny postępowania w sprawach depozytowych	1136
1.1. Regulacja prawna	1136
1.2. Terminologia depozytowa	1139
1.3. Charakter prawny postępowań depozytowych	1141
1.4. Wyłączenia deponowania przedmiotów z regulacji postępowania nieprocesowego	1144
1.5. Zakres zastosowania regulacji dotyczącej likwidacji niepodjętego depozytu ...	1147
2. Materialnoprawne zagadnienia złożenia przedmiotu do depozytu sądowego	1149
2.1. Zagadnienia ogólne	1149

2.2. Uregulowanie prawne złożenia przedmiotu do depozytu sądowego w Kodeksie cywilnym	1150
2.2.1. Złożenie przedmiotu do depozytu sądowego służące zabezpieczeniu roszczeń	1150
2.2.1.1. Uwagi wstępne	1150
2.2.1.2. Zastaw	1150
2.2.1.3. Inne depozyty zabezpieczające	1151
2.2.2. Złożenie przedmiotu do depozytu sądowego celem zwolnienia się z zobowiązania	1152
2.3. Podstawy materialnoprawne odebrania (zwrotu) i wydania przedmiotu z depozytu sądowego	1153
2.3.1. Uwagi ogólne	1153
2.3.2. Odebranie przez dłużnika przedmiotu z depozytu sądowego	1154
2.3.2.1. Wprowadzenie	1154
2.3.2.2. Odebranie, gdy zdeponowanie nastąpiło celem zwolnienia się z zobowiązania	1154
2.3.2.3. Odebranie przedmiotu w przypadku depozytów zabezpieczających	1156
2.3.3. Wydanie przedmiotu świadczenia wierzycielowi	1157
3. Przedmiot postępowania	1159
3.1. Przedmiot postępowania w sprawach o złożenie przedmiotu świadczenia do depozytu sądowego	1159
3.2. Przedmiot postępowania w sprawach o zwrot (odebranie) depozytu	1162
3.3. Przedmiot postępowania w sprawach o wydanie depozytu	1163
3.4. Przedmiot postępowania w sprawach o stwierdzenie likwidacji niepodjętego depozytu	1164
4. Podmioty postępowania	1166
4.1. Sąd	1166
4.1.1. Jurysdykcja krajowa	1166
4.1.2. Właściwość sądu	1170
4.1.2.1. Właściwość rzeczowa	1170
4.1.2.2. Właściwość miejscowa	1171
4.1.2.3. Właściwość delegacyjna	1176
4.1.3. Skład sądu oraz wyłączenie sędziego i sądu	1177
4.1.3.1. Skład sądu	1177
4.1.3.2. Wyłączenie sędziego	1177
4.1.3.3. Wyłączenie sądu	1178
4.2. Uczestnicy postępowania	1179
4.2.1. Uwagi ogólne o uczestnikach postępowania	1179
4.2.2. Interes prawny w postępowaniu depozytowym	1180
4.2.2.1. Uwagi ogólne	1180
4.2.2.2. Dłużnik	1180
4.2.2.3. Wierzyciel	1182
4.2.3. Uczestnicy postępowania w sprawach o złożenie przedmiotu świadczenia do depozytu sądowego	1183
4.2.4. Uczestnicy postępowania w sprawach o wydanie depozytu	1187
4.2.5. Uczestnicy postępowania w sprawach o zwrot depozytu	1191

4.2.6.	Uczestnicy postępowania w sprawach o stwierdzenie likwidacji niepodjętego depozytu	1192
4.2.7.	Zdolność sądowa i procesowa	1195
4.3.	Prokurator i inne podmioty postępowania depozytowego	1199
4.3.1.	Prokurator	1199
4.3.2.	Organizacje pozarządowe	1202
4.3.3.	Inne podmioty, do których stosuje się odpowiednio przepisy o prokuraturze	1203
4.3.4.	Dozorca	1204
4.4.	Reprezentacja uczestników postępowania	1210
4.4.1.	Przedstawicielstwo ustawowe	1210
4.4.1.1.	Uwagi ogólne	1210
4.4.1.2.	Rodzice i opiekun	1211
4.4.1.3.	Kurator	1211
4.4.1.3.1.	Uwagi ogólne	1211
4.4.1.3.2.	Kurator dla osoby niemającej zdolności procesowej	1213
4.4.1.3.3.	Kurator dla nieobecnego i dla uczestnika, którego miejsce pobytu nie jest znane, oraz dla nieznanego wierzyciela	1215
4.4.1.3.4.	Kurator spadku	1220
5.	Przebieg postępowania	1222
5.1.	Wszczęcie postępowania	1222
5.1.1.	Uwagi ogólne	1222
5.1.2.	Wniosek o wszczęcie postępowania	1222
5.1.2.1.	Uwagi wstępne	1222
5.1.2.2.	Treść wniosku o zezwolenie na złożenie przedmiotu świadczenia do depozytu sądowego	1223
5.1.2.2.1.	Określenie zobowiązania	1223
5.1.2.2.2.	Przedmiot składany (depozyt)	1223
5.1.2.2.3.	Wskazanie osoby, której przedmiot ma być wydany, oraz warunków, pod którymi wydanie ma nastąpić	1224
5.1.2.2.4.	Inne elementy wniosku wynikające z przepisów ogólnych	1225
5.1.2.2.5.	Kumulacja przedmiotowa	1227
5.1.2.3.	Treść wniosku o wydanie przedmiotu świadczenia z depozytu sądowego	1228
5.1.2.4.	Treść wniosku o odebranie (zwrot) przedmiotu świadczenia z depozytu sądowego	1229
5.1.2.5.	Treść wniosku o stwierdzenie likwidacji niepodjętego depozytu	1229
5.1.3.	Opłata od wniosku	1231
5.1.3.1.	Uwagi wstępne	1231
5.1.3.2.	Opłata od wniosku o zwrot i stwierdzenie likwidacji depozytu	1232

5.1.3.3.	Złożenie do depozytu sądowego należności alimentacyjnych	1233
5.1.4.	Wszczęcie z urzędu postępowania w sprawach o stwierdzenie likwidacji niepodjętego depozytu	1234
5.2.	Zakres kognicji sądu	1235
5.2.1.	Uwagi ogólne	1235
5.2.2.	Zakres kognicji sądu w postępowaniu w sprawach o złożenie przedmiotu świadczenia do depozytu sądowego	1236
5.2.2.1.	Uwagi wstępne	1236
5.2.2.2.	Domniemanie prawdziwości twierdzeń wnioskodawcy	1240
5.2.2.3.	Zakres objęty badaniem sądu	1242
5.2.3.	Zakres kognicji sądu w sprawach o zwrot depozytu	1244
5.2.3.1.	Uwagi wstępne	1244
5.2.3.2.	Kolizja wniosków dłużnika i wierzyciela	1246
5.2.3.3.	Odebranie (zwrot) zdeponowanego przedmiotu celem zabezpieczenia	1247
5.2.3.4.	Inne zdarzenie powodujące niemożność zwrotu przedmiotu z depozytu	1248
5.2.4.	Zakres kognicji sądu w sprawach o wydanie depozytu	1249
5.2.4.1.	Uwagi wstępne	1249
5.2.4.2.	Wykazanie uprawnienia osoby do odebrania przedmiotu ...	1252
5.2.4.3.	Wykazanie spełnienia warunków przez wierzyciela	1253
5.2.5.	Zakres kognicji sądu w sprawach o stwierdzenie likwidacji niepodjętego depozytu	1254
5.3.	Cofnięcie wniosku	1262
6.	Orzeczenia merytoryczne wydawane w postępowaniu w sprawach depozytowych	1264
6.1.	Uwagi wstępne	1264
6.2.	Zasady orzekania w sprawach depozytowych	1265
6.2.1.	Przedmiot orzekania	1265
6.2.2.	Podstawy orzekania	1268
6.2.3.	Czas orzekania	1269
6.3.	Treść orzeczeń wydawanych w postępowaniu w sprawach depozytowych ...	1273
6.3.1.	Postanowienie zezwalające na złożenie przedmiotu do depozytu sądowego	1273
6.3.2.	Treść orzeczeń zezwalających na zwrot przedmiotu dłużnikowi i wydanie wierzycielowi	1274
6.3.3.	Treść postanowienia stwierdzającego likwidację niepodjętego depozytu	1275
6.4.	Notyfikacja orzeczeń	1275
6.5.	Skuteczność orzeczeń	1279
6.5.1.	Uwagi wstępne	1279
6.5.2.	Skutki orzeczeń	1280
6.5.3.	Ponowne orzekanie w sprawie	1282
6.6.	Rozstrzyganie o kosztach postępowania	1283
6.6.1.	Uwagi ogólne	1283
6.6.2.	Moment rozstrzygania o kosztach	1284

6.6.3.	Wniosek dłużnika o przyznanie kosztów	1285
6.6.4.	Rozstrzygnięcie o kosztach w przypadku likwidacji depozytu	1286
7.	Środki zaskarżenia w postępowaniu w sprawach depozytowych	1287
7.1.	Apelacja	1287
7.2.	Zażalenie	1290
7.3.	Skarga na orzeczenie referendarza sądowego	1292
7.4.	Skarga kasacyjna	1293
8.	Postępowanie wykonawcze (zarząd depozytem)	1293
8.1.	Uwagi ogólne	1293
8.2.	Przyjęcie przedmiotu	1295
8.2.1.	Opakowanie przedmiotu	1295
8.2.2.	Opis i oszacowanie kosztowności	1297
8.3.	Miejsce i sposób przechowywania przedmiotów	1298
8.4.	Sprzedaż przedmiotów	1302
8.5.	Inne czynności dokonywane przez sąd w związku z przyjęciem depozytu ...	1306
8.5.1.	Wydanie pokwitowania	1306
8.5.2.	Zawiadomienie o zdeponowaniu książeczki oszczędnościowej	1307
8.5.3.	Zawiadomienie wierzyciela i wezwanie go do odbioru	1307
8.5.4.	Wydanie depozytu uprawnionemu i przekazanie zlikwidowanego depozytu	1307
DZIAŁ V. Postępowanie rejestrowe		1309
1.	Zagadnienia ogólne dotyczące Krajowego Rejestru Sądowego	1314
1.1.	Uwagi wstępne	1314
1.2.	Założenia funkcjonowania Krajowego Rejestru Sądowego	1317
1.2.1.	Ogólne założenia funkcjonowania Krajowego Rejestru Sądowego ...	1317
1.2.2.	Zasady funkcjonowania Krajowego Rejestru Sądowego	1325
1.2.3.	Źródła prawa rejestrowego	1329
1.3.	Cyfryzacja Krajowego Rejestru Sądowego	1331
1.4.	Podsumowanie	1336
2.	Postępowanie rejestrowe	1341
2.1.	Ogólna charakterystyka postępowania rejestrowego	1341
2.2.	Zasady postępowania rejestrowego	1347
2.3.	Organy postępowania rejestrowego	1349
2.4.	Jurysdykcja krajowa	1351
2.5.	Właściwość sądu	1357
2.6.	Skład sądu	1365
2.7.	Referendarz sądowy w postępowaniu rejestrowym	1366
3.	Uczestnicy postępowania	1369
3.1.	Uwagi ogólne	1369
3.2.	Definicja osoby zainteresowanej	1374
3.3.	Pojęcie uczestnika postępowania nieprocesowego	1375
3.4.	Wnioskodawca	1378
3.5.	Zdolność sądowa	1379
3.6.	Zdolność procesowa	1387
3.7.	Zdolność postulacyjna	1391

3.8. Legitymacja procesowa	1393
3.9. Reprezentacja uczestników w postępowaniu rejestrowym	1397
4. Przebieg postępowania rejestrowego	1405
4.1. Wszczęcie postępowania	1405
4.2. Kognicja sądu rejestrowego	1410
4.3. Przebieg postępowania	1416
4.3.1. Weryfikacja wniosku	1416
4.3.2. Posiedzenia sądu rejestrowego	1418
4.3.3. Postępowanie dowodowe	1419
4.3.4. Akta rejestrowe	1422
4.4. Orzeczenia wydawane w postępowaniu rejestrowym	1427
4.5. Skuteczność i wykonalność orzeczeń w postępowaniu rejestrowym	1430
4.6. Zaskarżalność orzeczeń wydawanych w postępowaniu rejestrowym	1431
4.7. Wzruszalność prawomocnych orzeczeń wydanych w postępowaniu rejestrowym	1435
4.8. Cyfryzacja postępowania rejestrowego	1436
5. Charakter prawny wpisów dokonywanych w rejestrze przedsiębiorców	1441
5.1. Natura prawna wpisu w rejestrze przedsiębiorców	1441
5.2. Rodzaje wpisów	1442
6. Procedura usunięcia nieprawidłowości w dokonanych wpisach	1448
O Autorach	1457
Skorowidz przedmiotowy	1461

WYKAZ SKRÓTÓW

I. Akty normatywne

ABGB	– Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch z 1.06.1811 r. (austriacki Kodeks cywilny)
BGB	– Bürgerliches Gesetzbuch z 18.08.1896 r. (niemiecki Kodeks cywilny)
d.p.s.	– dekret z 8.11.1946 r. o postępowaniu spadkowym (Dz.U. Nr 63, poz. 346 ze zm.)
d.p.z.d.	– dekret z 20.12.1946 r. o postępowaniu dotyczącym złożenia przedmiotu świadczenia do depozytu sądowego lub na zachowanie (Dz.U. z 1947 r. Nr 8, poz. 41)
dyrektywa 2017/1132	– dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/1132 z 14.06.2017 r. w sprawie niektórych aspektów prawa spółek (Dz.Urz. UE L 169, s. 46, ze zm.)
k.c.	– ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2023 r. poz. 1610 ze zm.)
k.k.s.	– ustawa z 10.09.1999 r. – Kodeks karny skarbowy (Dz.U. z 2023 r. poz. 654 ze zm.)
k.k.w.	– ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 2023 r. poz. 127 ze zm.)
k.m.	– ustawa z 18.09.2001 r. – Kodeks morski (Dz.U. z 2023 r. poz. 1309)
KN	– kodeks Napoleona z 1804 r. (K.N. z 1808 r. Nr 1, poz. 1)
Konstytucja RP	– Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
k.p.	– ustawa z 26.06.1974 r. – Kodeks pracy (Dz.U. z 2023 r. poz. 1465)
k.p.c.	– ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2023 r. poz. 1550 ze zm.)
k.p.k.	– ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2024 r. poz. 37 ze zm.)
k.p.w.	– ustawa z 24.08.2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (Dz.U. z 2022 r. poz. 1124 ze zm.)
k.r.o.	– ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2023 r. poz. 2809 ze zm.)
k.s.h.	– ustawa z 15.09.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2024 r. poz. 18)
k.z.	– rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 27.10.1933 r. – Kodeks zobowiązań (Dz.U. Nr 82, poz. 598 ze zm.)

Wykaz skrótów

nowelizacja z 20.03.2015 r.	– ustawa z 20.03.2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz innych ustaw (Dz.U. poz. 539)
nowelizacja z 26.01.2018 r.	– ustawa z 26.01.2018 r. o zmianie ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 398 ze zm.)
nowelizacja z 4.07.2019 r.	– ustawa z 4.07.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1469)
nowelizacja z 28.07.2023 r.	– ustawa z 14.08.2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1615)
p.a.s.c.	– ustawa z 28.11.2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz.U. z 2023 r. poz. 1378)
p.p.m.	– ustawa z 4.02.2011 r. – Prawo prywatne międzynarodowe (Dz.U. z 2023 r. poz. 503)
pr. adw.	– ustawa z 26.05.1982 r. – Prawo o adwokaturze (Dz.U. z 2022 r. poz. 1184 ze zm.)
pr. bank.	– ustawa z 29.08.1997 r. – Prawo bankowe (Dz.U. z 2023 r. poz. 2488 ze zm.)
pr. czek.	– ustawa z 28.04.1936 r. – Prawo czekowe (Dz.U. z 2016 r. poz. 462)
pr. kons.	– ustawa z 25.06.2015 r. – Prawo konsularne (Dz.U. z 2023 r. poz. 1329)
pr. not.	– ustawa z 14.02.1991 r. – Prawo o notariacie (Dz.U. z 2022 r. poz. 1799 ze zm.)
pr. pras.	– ustawa z 26.01.1984 r. – Prawo prasowe (Dz.U. z 2018 r. poz. 1914)
pr. restr.	– ustawa z 15.05.2015 r. – Prawo restrukturyzacyjne (Dz.U. z 2022 r. poz. 2309 ze zm.)
pr. spadk.	– dekret z 8.10.1946 r. – Prawo spadkowe (Dz.U. Nr 60, poz. 328 ze zm.)
pr. spółdz.	– ustawa z 16.09.1982 r. – Prawo spółdzielcze (Dz.U. z 2021 r. poz. 648 ze zm.)
pr. up.	– ustawa z 28.02.2003 r. – Prawo upadłościowe (Dz.U. z 2022 r. poz. 1520 ze zm.)
pr. weksl.	– ustawa z 28.04.1936 r. – Prawo wekslowe (Dz.U. z 2022 r. poz. 282)
p.u.s.p.	– ustawa z 27.07.2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2023 r. poz. 217 ze zm.)
p.w.k.c.	– ustawa z 23.04.1964 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks cywilny (Dz.U. Nr 16, poz. 94 ze zm.)
p.w.k.p.c.	– ustawa z 17.11.1964 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. Nr 43, poz. 297 ze zm.)
reg. sąd.	– rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 18.06.2019 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz.U. z 2022 r. poz. 2514 ze zm.)
rozporządzenie nr 44/2001	– rozporządzenie Rady (WE) nr 44/2001 z 22.12.2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.Urz. WE L 12, s. 1, ze zm.)

- rozporządzenie nr 2157/2001 – rozporządzenie Rady (WE) nr 2157/2001 z 8.10.2001 r. w sprawie statutu spółki europejskiej (SE) (Dz.Urz. WE L 294, s. 1, ze zm.)
- rozporządzenie nr 650/2012 – rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z 4.07.2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego (Dz.Urz. UE L 201, s. 107)
- rozporządzenie nr 1215/2012 – rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1215/2012 z 12.12.2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.Urz. UE L 351, s. 1, ze zm.)
- rozporządzenie nr 910/2014 – rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 910/2014 r. z 23.07.2014 r. w sprawie identyfikacji elektronicznej i usług zaufania w odniesieniu do transakcji elektronicznych na rynku wewnętrznym oraz uchylające dyrektywę 1999/93/WE (Dz.Urz. UE L 257, s. 73)
- r.w.w.i. – rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 22.09.2015 r. w sprawie określenia wzoru wykazu inwentarza oraz sposobu udostępniania druków tego wzoru (Dz.U. poz. 1537)
- r.z.s. z 1966 r. – rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 1.10.1966 r. o postępowaniu przy zabezpieczaniu spadku i przy sporządzaniu spisu inwentarza (Dz.U. Nr 43, poz. 258)
- r.z.s. z 1991 r. – rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 1.10.1991 r. w sprawie szczegółowego trybu postępowania przy zabezpieczaniu spadku i sporządzaniu spisu inwentarza (Dz.U. Nr 92, poz. 411)
- r.z.s. z 2015 r. – rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 15.10.2015 r. w sprawie niektórych czynności dokonywanych w ramach zabezpieczenia spadku (Dz.U. poz. 1643)
- r.z.s.d. – rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 24.09.1965 r. o zasadach i trybie postępowania w sprawach o złożenie przedmiotu świadczenia do depozytu sądowego (Dz.U. Nr 42, poz. 261)
- u.d.e. – ustawa z 18.11.2020 r. o doręczeniach elektronicznych (Dz.U. z 2023 r. poz. 285 ze zm.)
- u.e.r.z. – ustawa z 5.04.2002 r. o europejskich radach zakładowych (Dz.U. z 2019 r. poz. 1832)
- u.e.z.i.g. – ustawa z 4.03.2005 r. o europejskim zgrupowaniu interesów gospodarczych i spółce europejskiej (Dz.U. z 2022 r. poz. 259)
- u.i.p.p.k. – ustawa z 7.04.2006 r. o informowaniu pracowników i przeprowadzaniu z nimi konsultacji (Dz.U. Nr 79, poz. 550 ze zm.)
- u.KRS – ustawa z 20.08.1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym (Dz.U. z 2023 r. poz. 685 ze zm.)
- u.KRZ – ustawa z 6.12.2018 r. o Krajowym Rejestrze Zadłużonych (Dz.U. z 2021 r. poz. 1909 ze zm.)
- u.k.s.c. – ustawa z 28.07.2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. z 2023 r. poz. 1144 ze zm.)

Wykaz skrótów

u.k.w.h.	– ustawa z 6.07.1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (Dz.U. z 2023 r. poz. 1984)
u.l.n.d.	– ustawa z 18.10.2006 r. o likwidacji niepodjętych depozytów (Dz.U. Nr 208, poz. 1537 ze zm.)
u.p.e.a.	– ustawa z 17.06.1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (Dz.U. z 2023 r. poz. 2505 ze zm.)
u.p.p.	– ustawa z 25.09.1981 r. o przedsiębiorstwach państwowych (Dz.U. z 2023 r. poz. 437)
u.r.	– ustawa z 29.09.1994 r. o rachunkowości (Dz.U. z 2023 r. poz. 120 ze zm.)
u.r.pr.	– ustawa z 6.07.1982 r. o radcach prawnych (Dz.U. z 2022 r. poz. 1166 ze zm.)
u.r.s.g.	– ustawa z 24.05.1989 r. o rozpoznawaniu przez sądy spraw gospodarczych (Dz.U. z 2016 r. poz. 723)
u.s.z.p.p.	– ustawa z 25.09.1981 r. o samorządzie załogi przedsiębiorstwa państwowego (Dz.U. z 2015 r. poz. 1543)
u.spółdz.eur.	– ustawa z 22.07.2006 r. o spółdzielni europejskiej (Dz.U. z 2018 r. poz. 2043 ze zm.)
ustawa deregulacyjna	– ustawa z 31.07.2019 r. o zmianie niektórych ustaw w celu ograniczenia obciążeń regulacyjnych (Dz.U. poz. 1495 ze zm.)
ustawa o PGRP	– ustawa z 15.12.2016 r. o Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2023 r. poz. 1109 ze zm.)
ustawa o RDS	– ustawa z 24.07.2015 r. o Radzie Dialogu Społecznego i innych instytucjach dialogu społecznego (Dz.U. z 2018 r. poz. 2232 ze zm.)
ustawa o RPD	– ustawa z 6.01.2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz.U. z 2023 r. poz. 292)
ustawa o RPO	– ustawa z 15.07.1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz.U. z 2023 r. poz. 1058)
u.t.p.s.	– ustawa z 26.05.2023 r. o uczestnictwie pracowników w spółce powstałej w wyniku transgranicznego przekształcenia, połączenia lub podziału spółek (Dz.U. poz. 1784)
u.w.u.SP	– ustawa z 8.08.1996 r. o zasadach wykonywania uprawnień przysługujących Skarbowi Państwa (Dz.U. z 2016 r. poz. 154 ze zm.)
u.z.r.r.z.	– ustawa z 6.12.1996 r. o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów (Dz.U. z 2018 r. poz. 2017)
u.z.s.	– ustawa z 5.07.2018 r. o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej i innych ułatwieniach związanych z sukcesją przedsiębiorstw (Dz.U. z 2021 r. poz. 170)
u.z.z.	– ustawa z 23.05.1991 r. o związkach zawodowych (Dz.U. z 2022 r. poz. 854)
u.z.z.m.p.	– ustawa z 16.12.2016 r. o zasadach zarządzania mieniem państwowym (Dz.U. z 2024 poz. 125)

II. Czasopisma, organy orzekające, publikatory, inne

ADR	– ADR. Arbitraż i Mediacja
AUWr.	– Acta Universitatis Wratislaviensis
BMS	– Biuletyn Ministerstwa Sprawiedliwości

Wykaz skrótów

BSP	– Białostockie Studia Prawnicze
CEIDG	– Centralna Ewidencja i Informacji o Działalności Gospodarczej
CIKRS	– Centralna Informacja Krajowego Rejestru Sądowego
CREWAN	– Centralne Repozytorium Elektronicznych Wypisów Aktów Notarialnych
Dor. Restr.	– Doradca Restrukturyzacyjny
DPP	– Demokratyczny Przegląd Prawniczy
EPS	– Europejski Przegląd Sądowy
EZIG	– europejskie zgrupowanie interesów gospodarczych
GSP	– Gdańskie Studia Prawnicze
GSP-Prz.Orz.	– Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa
Inf. Pr.	– Informacja Prawnicza – zeszyty karne
KPN	– Krakowski Przegląd Notarialny
KPP	– Kwartalnik Prawa Prywatnego
KRS	– Krajowy Rejestr Sądowy
KSP	– Krakowskie Studia Prawnicze
MPH	– Monitor Prawa Handlowego
M.P.Pr.	– Monitor Prawa Pracy
M. Praw.	– Monitor Prawniczy
NP	– Nowe Prawo
NPN	– Nowy Przegląd Notarialny
NSA	– Naczelny Sąd Administracyjny
ONSA	– Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego
OSA	– Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSNAPiUS	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNC	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OSN(C)	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OSNP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych
OSP	– Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPika	– Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
OTK-A	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego; zbiór urzędowy, Seria A
PBN	– państwowe biura notarialne
PES	– Problemy Egzekucji Sądowej
PiP	– Państwo i Prawo
PiZS	– Praca i Zabezpieczenie Społeczne
PN	– Przegląd Notarialny
PPC	– Polskie Proces Cywilny
PP-E	– Przegląd Prawno-Ekonomiczny
PPE	– Przegląd Prawa Egzekucyjnego
PPH	– Przegląd Prawa Handlowego
Pr. Sp.	– Prawo Spółek
Prob. Praw.	– Problemy Praworządności
Prok. i Pr.	– Prokuratura i Prawo
Prok. i Pr.-wkł.	– Prokuratura i Prawo – wkładka

Wykaz skrótów

PS	– Przegląd Sądowy
PUG	– Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego
PwD	– Prawo w Działaniu
R. Pr.	– Radca Prawny
RPEiS	– Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
SA	– sąd apelacyjny
SC	– Studia Cywilistyczne
SE	– spółka europejska
SIS	– Studia Iuridica Silesiana
SN	– Sąd Najwyższy
SP	– Studia Prawnicze
SPP	– Studia Prawa Prywatnego
TK	– Trybunał Konstytucyjny
TS	– Trybunał Sprawiedliwości
WSA	– wojewódzki sąd administracyjny
ZErB	– Zeitschrift für die Steuer- und Erbrechtspraxis
ZNIBPS	– Zeszyty Naukowe Instytutu Badania Prawa Sądowego
ZNUG SP	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Gdańskiego. Studia Prawno- ustrojowe

WYKAZ PODSTAWOWEJ LITERATURY PODAWANEJ WYŁĄCZNIE W ZAPISIE SKRÓCONYM

Systemy

- G. Bieniek [w:] *System PH*, t. 7, red. T. Wiśniewski, 2007
- P. Ryłski [w:] *System PH*, t. 7, red. T. Wiśniewski, 2013
- System*, t. 2, red. Z. Resich, 1987
- System*, t. 3, red. W. Siedlecki, 1986
- System*, t. 3, cz. 1, red. J. Gudowski, 2013
- System*, t. 4, cz. 1, vol. 1, red. K. Lubiński, 2021
- System*, t. 4, cz. 1, vol. 2, red. K. Lubiński, 2021
- System*, t. 5, red. A. Jakubecki, 2016
- G. Bieniek, *Sprawy z zakresu przepisów o przedsiębiorstwach państwowych i samorządzie załogi przedsiębiorstwa państwowego* [w:] *System Prawa Handlowego*, t. 7, *Postępowanie sądowe w sprawach gospodarczych*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2007
- P. Ryłski, *Postępowania nieprocesowe służące rozstrzygnięciu sporów z zakresu przepisów o przedsiębiorstwach państwowych oraz innych sporów wewnątrzkorporacyjnych i nadzorczych* [w:] *System Prawa Handlowego*, t. 7, *Postępowanie sądowe w sprawach cywilnych z udziałem przedsiębiorców*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2013
- System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 2, *Postępowanie rozpoznawcze przed sądami pierwszej instancji*, red. Z. Resich, Ossolineum 1987
- System prawa procesowego cywilnego*, t. 3, *Zaskarżanie orzeczeń sądowych*, red. nac. W. Berutowicz, red. W. Siedlecki, Ossolineum 1986
- System Prawa Procesowego Cywilnego*, red. nac. T. Ereciński, t. 3, cz. 1, *Środki zaskarżenia*, red. J. Gudowski, Warszawa 2013
- System Prawa Procesowego Cywilnego*, red. nac. T. Ereciński, t. 4, cz. 1, *Postępowanie nieprocesowe*, vol. 1, red. K. Lubiński, Warszawa 2021
- System Prawa Procesowego Cywilnego*, red. nac. T. Ereciński, t. 4, cz. 1, *Postępowanie nieprocesowe*, vol. 2, red. K. Lubiński, Warszawa 2021
- System Prawa Procesowego Cywilnego*, red. nac. T. Ereciński, t. 5, *Postępowanie zabezpieczające*, red. A. Jakubecki, Warszawa 2016

Wykaz podstawowej literatury podawanej wyłącznie w zapisie skróconym

- System PC*, t. 1,
red. S. Grzybowski, 1985
- System PC*, t. 2,
red. J. Ignatowicz, 1977
- System PC*, t. 3, cz. 1,
red. Z. Radwański, 1981
- System PC*, t. 3, cz. 2,
red. S. Grzybowski, 1976
- System PC*, t. 4,
red. J.S. Piąkowski, 1986
- System PH*, t. 7,
red. T. Wiśniewski, 2007
- System PH*, t. 7,
red. T. Wiśniewski, 2013
- System PP*, t. 2,
red. Z. Radwański, 2002
- System PP*, t. 3,
red. T. Dybowski, 2003
- System PP*, t. 4, red. E. Gniewek, 2005
- System PP*, t. 7, red. J. Rajski, 2011
- System PP*, t. 10,
red. B. Kordasiewicz, 2009
- System PP*, t. 10,
red. B. Kordasiewicz, 2013
- System PP*, t. 10,
red. B. Kordasiewicz, 2015
- System PP*, t. 18,
red. A. Szumański, 2005
- System prawa cywilnego*, t. 1, *Część ogólna*, red. S. Grzybowski, Ossolineum 1985
- System Prawa Cywilnego*, t. 2, *Prawo własności i inne prawa rzeczowe*, red. J. Ignatowicz, Ossolineum 1977
- System Prawa Cywilnego*, t. 3, cz. 1, *Prawo zobowiązań. Część ogólna*, red. Z. Radwański, Ossolineum 1981
- System Prawa Cywilnego*, t. 3, cz. 2, *Prawo zobowiązań. Część szczegółowa*, red. S. Grzybowski, Ossolineum 1976
- System Prawa Cywilnego*, t. 4, red. J.S. Piąkowski, Ossolineum 1986
- System Prawa Handlowego*, t. 7, *Postępowanie sądowe w sprawach gospodarczych*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2007
- System Prawa Handlowego*, t. 7, *Postępowanie sądowe w sprawach cywilnych z udziałem przedsiębiorców*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2013
- System Prawa Prywatnego*, t. 2, *Prawo cywilne – część ogólna*, red. Z. Radwański, Warszawa 2002
- System Prawa Prywatnego*, t. 3, *Prawo rzeczowe*, red. T. Dybowski, Warszawa 2003
- System Prawa Prywatnego*, t. 4, *Prawo rzeczowe*, red. E. Gniewek, Warszawa 2005
- System Prawa Prywatnego*, t. 7, *Prawo zobowiązań – część szczegółowa*, red. J. Rajski, Warszawa 2011
- System Prawa Prywatnego*, t. 10, *Prawo spadkowe*, red. B. Kordasiewicz, Warszawa 2009
- System Prawa Prywatnego*, t. 10, *Prawo spadkowe*, red. B. Kordasiewicz, Warszawa 2013
- System Prawa Prywatnego*, t. 10, *Prawo spadkowe*, red. B. Kordasiewicz, Warszawa 2015
- System Prawa Prywatnego*, t. 18, *Prawo papierów wartościowych*, red. A. Szumański, Warszawa 2005

Komentarze do Kodeksu postępowania cywilnego

- K. Flaga-Gieruszyńska,
A. Zieliński, *Kodeks*, 2019
- K. Flaga-Gieruszyńska,
A. Zieliński, *Kodeks*, 2022
- Kodeks*, t. 1, red. H. Dolecki,
T. Wiśniewski, 2013
- K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2019
- K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2022
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, *Artykuły 1–366*, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, Warszawa 2013

Wykaz podstawowej literatury podawanej wyłącznie w zapisie skróconym

- Kodeks*, t. 3, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, 2011
- Kodeks*, t. 3, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, 2013
- Kodeks*, t. 1, red. T. Ereciński, 2006
- Kodeks*, t. 1, red. T. Ereciński, 2016
- Kodeks*, t. 2, red. T. Ereciński, 2002
- Kodeks*, t. 2, red. T. Ereciński, 2016
- Kodeks*, t. 3, red. T. Ereciński, 2007
- Kodeks*, t. 3, red. T. Ereciński, 2009
- Kodeks*, t. 3, red. T. Ereciński, 2012
- Kodeks*, t. 4, red. T. Ereciński, 2012
- Kodeks*, t. 4, red. T. Ereciński, 2016
- Kodeks*, t. 5, red. T. Ereciński, 2012
- Kodeks*, t. 6, red. T. Ereciński, 2017
- Kodeks*, t. 1, red. A. Góra-Błaszczkowska, 2013
- Kodeks*, t. 1A, red. A. Góra-Błaszczkowska, 2020
- Kodeks*, t. 1B, red. A. Góra-Błaszczkowska, 2020
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 3, *Artykuły 506–729*, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, Warszawa 2011
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 3, *Artykuły 506–729*, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, Warszawa 2013
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, *Część pierwsza. Postępowanie rozpoznawcze. Część druga. Postępowanie zabezpieczające*, red. T. Ereciński, Warszawa 2006
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016
- Komentarz do kodeksu postępowania cywilnego*, cz. 1, t. 2, *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2002
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2, *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 3, *Część pierwsza. Postępowanie rozpoznawcze. Część druga. Postępowanie zabezpieczające*, red. T. Ereciński, Warszawa 2007
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 3, *Część pierwsza. Postępowanie rozpoznawcze. Część druga. Postępowanie zabezpieczające*, red. T. Ereciński, Warszawa 2009
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 3, *Postępowanie rozpoznawcze. Postępowanie zabezpieczające*, red. T. Ereciński, Warszawa 2012
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 4, *Postępowanie egzekucyjne*, red. T. Ereciński, Warszawa 2012
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 4, *Postępowanie rozpoznawcze. Postępowanie zabezpieczające*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 5, *Międzynarodowe postępowanie cywilne. Sąd polubowny (arbitrażowy)*, red. T. Ereciński, Warszawa 2012
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 6, *Międzynarodowe postępowanie cywilne. Sąd polubowny (arbitrażowy)*, red. T. Ereciński, Warszawa 2017
- Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, *Komentarz do art. 1–729*, red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2013
- Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1A, *Komentarz do art. 1–424(12)*, red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2020
- Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1B, *Komentarz. Art. 425–729*, red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2020

- Kodeks*, red. A. Jakubecki, 2005 *Kodeks postępowania cywilnego. Praktyczny komentarz*, red. A. Jakubecki, Kraków 2005
- Kodeks*, red. J. Jankowski, 2011 *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie egzekucyjne. Komentarz do artykułów 758–1088*, red. J. Jankowski, Warszawa 2011
- Kodeks*, t. 1, red. J. Jankowski, 2013 *Kodeks postępowania cywilnego, t. 1, Komentarz. Art. 730–1088*, red. J. Jankowski, Warszawa 2013
- Kodeks*, t. 2, red. J. Jankowski, 2019 *Kodeks postępowania cywilnego, t. 2, Komentarz. Art. 730–1217*, red. J. Jankowski, Legalis 2019
- Kodeks*, t. 1, red. J. Jodłowski, K. Piasecki *Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem, t. 1*, red. J. Jodłowski, K. Piasecki, Warszawa 1989
- Kodeks*, t. 2, red. J. Jodłowski, K. Piasecki *Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem, t. 2*, red. J. Jodłowski, K. Piasecki, Warszawa 1989
- Kodeks*, t. 3, red. J. Jodłowski, K. Piasecki *Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem, t. 3*, red. J. Jodłowski, K. Piasecki, Warszawa 1989
- Kodeks*, t. 1, red. M. Manowska, 2011 *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, t. 1, Art. 1–505³⁷*, red. M. Manowska, Warszawa 2011
- Kodeks*, t. 1, red. M. Manowska, 2020 *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, t. 1*, red. M. Manowska, Warszawa 2020
- Kodeks*, t. 2, red. M. Manowska, 2011 *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, t. 2, Art. 506–1217*, red. M. Manowska, Warszawa 2011
- Kodeks*, t. 2, red. M. Manowska, 2020 *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, t. 2*, red. M. Manowska, Warszawa 2020
- Kodeks*, t. 2, red. A. Marciniak, 2019 *Kodeks postępowania cywilnego, t. 2, Komentarz. Art. 205¹–424¹²*, red. A. Marciniak, Warszawa 2019
- Kodeks*, t. 3, red. A. Marciniak, 2020 *Kodeks postępowania cywilnego, t. 3, Komentarz. Art. 425–729*, red. A. Marciniak, Warszawa 2020
- Kodeks*, t. 5, red. A. Marciniak, 2020 *Kodeks postępowania cywilnego, t. 5, Komentarz. Art. 1096–1217*, red. A. Marciniak, Warszawa 2020
- Kodeks*, t. 2, red. A. Marciniak, K. Piasecki, 2016 *Kodeks postępowania cywilnego, t. 2, Komentarz. Art. 367–729*, red. A. Marciniak, K. Piasecki, Warszawa 2016
- Kodeks*, t. 3, red. A. Marciniak, K. Piasecki, 2012 *Kodeks postępowania cywilnego, t. 3, Postępowanie nieprocesowe, w razie zaginięcia lub zniszczenia akt, zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz do artykułów 506–1088*, red. A. Marciniak, K. Piasecki, Warszawa 2012
- Kodeks*, red. E. Marszałkowska-Krześ, 2019 *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. E. Marszałkowska-Krześ, Legalis 2019
- Kodeks*, red. E. Marszałkowska-Krześ, 2020 *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. E. Marszałkowska-Krześ, Legalis 2020

Wykaz podstawowej literatury podawanej wyłącznie w zapisie skróconym

- Kodeks*, red. E. Marszałkowska-Krześ, 2021
- Kodeks*, red. E. Marszałkowska-Krześ, I. Gill, 2023
- Kodeks*, t. 1, red. K. Piasecki, 2001
- Kodeks*, t. 1, red. K. Piasecki, 2006
- Kodeks*, t. 1, red. K. Piasecki, 2010
- Kodeks*, t. 2, red. K. Piasecki, 1997
- Kodeks*, t. 2, red. K. Piasecki, 2002
- Kodeks*, t. 2, red. K. Piasecki, 2006
- Kodeks*, t. 2, red. K. Piasecki, 2010
- Kodeks*, t. 3, red. K. Piasecki, 2002
- Kodeks*, t. 1, red. Z. Resich, W. Siedlecki, 1969
- Kodeks*, t. 1, red. Z. Resich, W. Siedlecki, 1975
- Kodeks*, t. 2, red. Z. Resich, W. Siedlecki, 1976
- Kodeks*, red. P. Ryłski
- Kodeks*, t. 1, red. T. Szanciło, 2019
- Kodeks*, t. 2, red. T. Szanciło, 2019
- Kodeks*, red. Z. Szczurek, 1994
- Kodeks*, red. Z. Szczurek, 2005
- Kodeks*, t. 3, red. T. Wiśniewski, 2021
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. E. Marszałkowska-Krześ, Legalis 2021
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. E. Marszałkowska-Krześ, I. Gill, Legalis 2023
- Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, red. K. Piasecki, Warszawa 1999
- Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, *Komentarz do artykułów 1–505*¹⁴, red. K. Piasecki, Warszawa 2006
- Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, *Komentarz do artykułów 1–366*, red. K. Piasecki, Warszawa 2010
- Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, red. K. Piasecki, Warszawa 1997
- Kodeks postępowania cywilnego*, t. 2, red. K. Piasecki, Warszawa 2002
- Kodeks postępowania cywilnego*, t. 2, *Komentarz do artykułów 506–1088*, red. K. Piasecki, Warszawa 2006
- Kodeks postępowania cywilnego*, t. 2, *Komentarz do artykułów 367–505*³⁷, red. K. Piasecki, Warszawa 2010
- Kodeks postępowania cywilnego*, t. 3, red. K. Piasecki, Warszawa 2002
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, red. Z. Resich, W. Siedlecki, Warszawa 1969
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, red. Z. Resich, W. Siedlecki, Warszawa 1975
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, red. Z. Resich, W. Siedlecki, Warszawa 1976
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. P. Ryłski, Legalis 2022
- Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, *Komentarz. Art. 1–505*³⁹, red. T. Szanciło, Warszawa 2019
- Kodeks postępowania cywilnego*, t. 2, *Komentarz. Art. 506–1217*, red. T. Szanciło, Warszawa 2019
- Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz*, red. Z. Szczurek, Sopot 1994
- Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz*, red. Z. Szczurek, Sopot 2005
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 3, *Artykuły 506–729*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021

Wykaz podstawowej literatury podawanej wyłącznie w zapisie skróconym

<i>Kodeks</i> , t. 5, red. T. Wiśniewski, 2021	<i>Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz</i> , t. 5, <i>Artykuły 1096–1217</i> , red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021
<i>Kodeks</i> , t. 1, red. T. Zembrzusi, 2020	<i>Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe Komentarz do zmian 2019</i> , t. 1, red. T. Zembrzusi, Warszawa 2020
<i>Kodeks</i> , t. 2, red. A. Zieliński, 2006	<i>Kodeks postępowania cywilnego</i> , t. 2, <i>Komentarz do artykułów 506–1217</i> , red. A. Zieliński, Warszawa 2006
<i>Kodeks</i> , red. A. Zieliński, 2011	<i>Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz</i> , red. A. Zieliński, Warszawa 2011
<i>Kodeks</i> , red. A. Zieliński, 2012	<i>Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz</i> , red. A. Zieliński, Warszawa 2012
J. Krajewski, K. Piasecki, <i>Kodeks</i> , 1968	J. Krajewski, K. Piasecki, <i>Kodeks postępowania cywilnego. Tekst – Orzecznictwo – Piśmiennictwo</i> , Warszawa 1968
M. Uliasz, <i>Kodeks</i> , t. 2, 2007	M. Uliasz, <i>Kodeks postępowania cywilnego</i> , t. 2, <i>Komentarz do artykułów 506–1217</i> , Warszawa 2007
M. Uliasz, <i>Kodeks</i> , 2008	M. Uliasz, <i>Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz</i> , Warszawa 2008
F. Zedler, <i>Postępowanie</i> , t. 1	F. Zedler, <i>Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz</i> , t. 1, <i>Postępowanie zabezpieczające</i> , Toruń 1994
F. Zedler, <i>Postępowanie</i> , t. 3	F. Zedler, <i>Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz</i> , t. 3, <i>Art. 844–1003 k.p.c.</i> , Toruń 1995

Podręczniki, monografie, inne komentarze

M. Dziurda, <i>Szczególność sądowa</i> , 2019	M. Dziurda, <i>Szczególność sądowa</i> , Warszawa 2019
T. Ereciński, <i>Apelacja</i> , 2010	T. Ereciński, <i>Apelacja w postępowaniu cywilnym</i> , Warszawa 2010
E. Gapska, J. Studzińska, <i>Postępowanie nieprocesowe</i> , 2015	E. Gapska, J. Studzińska, <i>Postępowanie nieprocesowe</i> , Warszawa 2015
E. Gapska, J. Studzińska, <i>Postępowanie nieprocesowe</i> , 2017	E. Gapska, J. Studzińska, <i>Postępowanie nieprocesowe</i> , Warszawa 2017
J. Gwiazdomorski, <i>Prawo spadkowe</i> , 1959	J. Gwiazdomorski, <i>Prawo spadkowe</i> , Warszawa 1959
J. Gwiazdomorski, <i>Prawo spadkowe</i> , 1967	J. Gwiazdomorski, <i>Prawo spadkowe w zarysie</i> , Warszawa 1967
J. Gwiazdomorski, <i>Prawo spadkowe</i> , 1985	J. Gwiazdomorski, <i>Prawo spadkowe w zarysie</i> , Warszawa 1985

Wykaz podstawowej literatury podawanej wyłącznie w zapisie skróconym

- J. Gwiazdomorski, *Zarys prawa spadkowego*, 1961
- A. Kidyba, *Ustawa o przedsiębiorstwach państwowych*, 2001
- Kodeks cywilny*, red. E. Gniewek, 2008
- Kodeks cywilny*, red. M. Gutowski, 2019
- Kodeks cywilny*, t. 2, red. J. Ignatowicz
- Kodeks cywilny*, t. 3, red. K. Osajda, 2013
- Kodeks cywilny*, red. K. Osajda, 2020
- Kodeks cywilny*, t. 3, red. J. Pietrzykowski
- Kodeks cywilny*, t. 1, red. K. Pietrzykowski, 2005
- Kodeks cywilny*, t. 2, red. K. Pietrzykowski, 2005
- Kodeks cywilny*, t. 1, red. K. Pietrzykowski, 2008
- Kodeks cywilny*, t. 2, red. K. Pietrzykowski, 2013
- Kodeks cywilny*, t. 1, red. K. Pietrzykowski, 2020
- Kodeks cywilny*, t. 4A, red. K. Osajda
- Kodeks cywilny*, t. 1, red. Z. Resich (i in.)
- Kodeks cywilny*, t. 1, red. J. Winiarz
- Kodeks cywilny*, t. 2, red. J. Winiarz
- Kodeks cywilny*, red. M. Załucki, 2023
- Komentarz*, t. 1, red. G. Bieniek, 2002
- J. Gwiazdomorski, *Zarys prawa spadkowego*, Warszawa 1961
- A. Kidyba, *Ustawa o przedsiębiorstwach państwowych. Komentarz* [w] A. Kidyba, *Prawo handlowe*, Warszawa 2001
- Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, Warszawa 2008
- Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Gutowski, Warszawa 2019
- Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 2, red. J. Ignatowicz, Warszawa 1972
- Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 3, *Spadki (art. 922–1088 KC)*, red. K. Osajda, Warszawa 2013
- Kodeks cywilny. Komentarz*, red. serii K. Osajda, red. tomu W. Borysiak, Legalis 2020
- Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 3, red. J. Pietrzykowski, Warszawa 1972
- Kodeks cywilny*, t. 1, *Komentarz do artykułów 1–449¹*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2005
- Kodeks cywilny*, t. 1, *Komentarz do artykułów 450–1088*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2005
- Kodeks cywilny*, t. 1, *Komentarz do artykułów 1–449¹¹*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2008
- Kodeks cywilny*, t. 1, *Komentarz do artykułów 450–1088*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2013
- Kodeks cywilny*, t. 1, *Komentarz do artykułów 1–449¹⁰*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2020
- Kodeks cywilny. Komentarz. Spadki*, t. 4A, red. K. Osajda, Warszawa 2019
- Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1, red. Z. Resich (i in.), Warszawa 1972
- Kodeks cywilny z komentarzem*, t. 1, red. J. Winiarz, Warszawa 1989
- Kodeks cywilny z komentarzem*, t. 2, red. J. Winiarz, Warszawa 1989
- Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Załucki, Legalis 2023
- Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga trzecia. Zobowiązania*, t. 1, red. G. Bieniek, Warszawa 2002

Wykaz podstawowej literatury podawanej wyłącznie w zapisie skróconym

- Komentarz*, t. 1, red. G. Bieniek, 2005
- K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe*
- J. Krajewski, *Postępowanie nieprocesowe*
- K. Lubiński, *Istota i charakter*
- E. Niezbecka, *Kodeks cywilny*, t. 4, red. A. Kidyba, 2008
- E. Niezbecka, *Kodeks cywilny*, t. 4, red. A. Kidyba, 2015
- J.S. Piąkowski, *Prawo spadkowe*, 1979
- J.S. Piąkowski, *Prawo spadkowe*, 2003
- J. Policzekiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe*, 1973
- J. Policzekiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe*, 1980
- J. Policzekiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie niesporne*
- Prawo i postępowanie spadkowe*, t. 4B, red. K. Osajda
- S. Rudnicki, *Komentarz*, 2002
- S. Rudnicki, *Komentarz*, 2004
- W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie nieprocesowe*
- E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz do Kodeksu cywilnego*, 2011
- Ustawa o KRS*, red. K. Osajda, 2021
- Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga trzecia. Zobowiązania*, t. 1, red. G. Bieniek, Warszawa 2005
- K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 2004
- J. Krajewski, *Postępowanie nieprocesowe*, Toruń 1973
- K. Lubiński, *Istota i charakter prawny działalności sądu w postępowaniu nieprocesowym*, Toruń 1985
- E. Niezbecka, *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 4, *Spadki*, red. A. Kidyba, Warszawa 2008
- E. Niezbecka, *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 4, *Spadki*, red. A. Kidyba, Warszawa 2015
- J.S. Piąkowski, *Prawo spadkowe. Zarys wykładu*, Warszawa 1979
- J.S. Piąkowski, *Prawo spadkowe. Zarys wykładu*, Warszawa 2003
- J. Policzekiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 1973
- J. Policzekiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 1980
- J. Policzekiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie niesporne*, Warszawa 1962
- Prawo i postępowanie spadkowe. Komentarz*, t. 4B, red. K. Osajda, Warszawa 2018
- S. Rudnicki, *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga druga. Własność i inne prawa rzeczowe*, Warszawa 2002
- S. Rudnicki, *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga druga. Własność i inne prawa rzeczowe*, Warszawa 2004
- W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 2001
- E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga czwarta. Spadki*, Warszawa 2011
- Ustawa o Krajowym Rejestrze Sądowym. Komentarz*, red. K. Osajda, Legalis 2021

Wykaz podstawowej literatury podawanej wyłącznie w zapisie skróconym

Ustawa o KRS, red. K. Osajda,
2022

Ustawa o Krajowym Rejestrze Sądowym. Komentarz,
red. K. Osajda, Legalis 2022

Ustawa o KRS, red. K. Osajda,
2023

Ustawa o Krajowym Rejestrze Sądowym. Komentarz,
red. K. Osajda, Legalis 2023

Księgi

*Księga jubileuszowa prof.
Andrzeja Zielińskiego*

*Księga jubileuszowa z okazji 75. Urodzin Profesora Andrzeja
Zielińskiego*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, G. Jędrejek, War-
szawa 2014

Księga ku czci W. Broniewicza

*Księga pamiątkowa ku czci Witolda Broniewicza. Symbolae
Vitoldo Broniewicz dedicatae*, red. A. Marciniak, Łódź 1998

PRZEDMOWA

Przedstawiana publikacja stanowi część 3 tomu IV *Systemu Prawa Procesowego Cywilnego*, który został poświęcony problematyce postępowania nieprocesowego. W 2021 r. wydano część 1 tego tomu, prezentującą zagadnienia ogólne, które odróżniają postępowanie nieprocesowe od procesu i nie przynależą do zakresu pozostałych tomów *Systemu*. Kolejne części tomu IV zawierają charakterystykę postępowań ustanowionych dla poszczególnych rodzajów spraw, które są rozpoznawane w trybie nieprocesowym. Grupa tych postępowań jest zróżnicowana pod względem źródeł, zakresu regulacji i charakteru udzielanej w nich ochrony prawnej. Porządkując tę materię na potrzeby jej systemowego omówienia, kierowano się przede wszystkim systematyką przyjętą w Kodeksie postępowania cywilnego, w którym poszczególne postępowania nieprocesowe zostały pogrupowane na podstawie kryterium przedmiotu sprawy.

Zgodnie z powyższymi założeniami została przygotowana część 2 tomu IV, która ukazała się w 2023 r. i objęła postępowania w sprawach z zakresu prawa osobowego, prawa rodzinnego, opiekuńczego i kuratelii oraz prawa rzeczowego. Obecnie prezentowana część 3 podejmuje tematykę rozpoznawanych w postępowaniu nieprocesowym spraw z zakresu prawa spadkowego, spraw z zakresu przepisów o przedsiębiorstwach państwowych i o samorządzie załogi oraz spraw służących realizacji zbiorowego prawa pracowników do informacji, spraw z zakresu prawa pracy oraz spraw depozytowych i rejestrowych. Reżim postępowań prowadzonych w większości tych spraw został w istotnym i przeważającym zakresie uregulowany w Kodeksie postępowania cywilnego albo w tym Kodeksie znalazły się rozwiązania modelowe dla danego typu postępowania. W związku z tym, a także w celu zapewnienia odpowiedniej komunikatywności oznaczenia publikacji, postanowiono w jej podtytule poza wskazaniem na najliczniejsze sprawy z zakresu prawa spadkowego zamieścić także informację, że jej przedmiotem są również pozostałe postępowania kodeksowe, które nie zostały włączone do części 2.

Tom IV część 3 *Systemu Prawa Procesowego Cywilnego* jest opracowaniem zbiorowym, przygotowanym przez pięcioro autorów. Każdemu działowi

prezentującemu problematykę postępowań prowadzonych w poszczególnych sprawach starano się nadać jednolitą strukturę. Nie zawsze było to celowe lub możliwe z uwagi na specyfikę reżimu postępowania ustanowionego dla określonego rodzaju spraw oraz ich zróżnicowany charakter. Honorując autonomię członków zespołu autorskiego, działania redaktorskie ograniczono głównie do zagadnień dotyczących kompozycji indywidualnie tworzonych części i podporządkowano uzyskaniu możliwie kompletnej zawartości publikacji, a także zapewnieniu jej spójności na poziomie konstrukcyjnym. Pod względem merytorycznym poszczególne części opracowania są wyłącznie dziełem ich autorów i w ten sposób powinny być traktowane.

Piotr Ryłski, Marcin Walasik

DZIAŁ I

POSTĘPOWANIA W SPRAWACH Z ZAKRESU PRAWA SPADKOWEGO

ROZDZIAŁ 1

PRZEPISY WSTĘPNE DLA POSTĘPOWAŃ W SPRAWACH Z ZAKRESU PRAWA SPADKOWEGO

1. Wprowadzenie	41
1.1. Sprawy z zakresu prawa spadkowego i ich reżim	41
1.2. Specyfika postępowania spadkowego	46
2. Organy postępowania	54
3. Skład sądu oraz jurysdykcja organów postępowania	57
4. Właściwość organów postępowania	59
4.1. Zagadnienia ogólne	59
4.2. Kryteria ustalania właściwości	64

Literatura: Borysiak W., *Dziedziczenie. Konstrukcja prawna i ochrona*, Warszawa 2013; Brehm W., *Freiwillige Gerichtsbarkeit*, Stuttgart 2002; Broniewicz W., *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2008; Cybula P., Załucki M., *Funkcje konsula w sprawach spadkowych* [w:] *Wybrane zagadnienia współczesnego prawa konsularnego (z perspektywy prawa i praktyki międzynarodowej oraz polskiej)*, red. P. Czubik, W. Burek, Kraków 2014; Cyrański E., *Czy art. 144 postępowania spadkowego wyklucza stosowanie art. 9 k.p.n. w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku?*, NP 1960/9; Gapska E., Studzińska J., *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 2015; Gołaczyński J., *Jurysdykcja w sprawach spadkowych w rozporządzeniu spadkowym a w prawie polskim* [w:] *Aequitas Sequitur Legem. Księga Jubileuszowa z okazji 75. urodzin Profesora Andrzeja Zielińskiego*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, G. Jędrejek, Warszawa 2014; Gwiazdomorski J., *Prawo spadkowe*, 1985; Jagiela J., *Tymczasowa ochrona prawna w postępowaniu cywilnym*, War-

szawa 2007; **Kerridge R., Brierley A.H.R., Parry and Kerridge.** *The law of succession*, London 2009; *Kodeks*, t. 1, red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2013; *Kodeks*, t. 1, red. Z. Resich, W. Siedlecki, 1969; *Kodeks*, t. 2, red. M. Manowska, 2011; *Kodeks*, t. 2, red. A. Marciniak, K. Piasecki, 2016; *Kodeks*, t. 2, red. K. Piasecki, 2006; *Kodeks cywilny*, t. 2, *Komentarz do artykułów 450–1088*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2005; *Kodeks*, t. 3, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, 2011; *Kodeks*, t. 3, red. T. Ereciński, 2012; **Korzan K.**, *Postępowanie nieprocesowe*; Korzan K., *Postępowanie nieprocesowe przed sądem pierwszej instancji*, „Rejent” 2004/10; **Krajewski J.**, *Postępowanie nieprocesowe*; **Lipiński K., Pietrzykowski J.**, *Kodeks postępowania niespornego z orzecznictwem okresu powojennego. Część ogólna oraz przepisy szczegółowe i związkowe*, Warszawa 1959; **Lubiński K.**, *Istota i charakter prawny działalności sądu w postępowaniu nieprocesowym*, Toruń 1985; Lubiński K., *Tendencje unifikacyjne w rozwoju prawa postępowania cywilnego* [w:] *Księga ku czci W. Broniewicza*; **Margoński M.**, *Kurator spadku*, Warszawa 2009; **Mokry J.**, *Kryteria rozgraniczenia trybów postępowania cywilnego w sprawach z zakresu prawa spadkowego*, AUWr 1990/186; *Nowe europejskie prawo spadkowe*, red. M. Pazdan, J. Górecki, Warszawa 2015; **Orecki M.**, *Jurysdykcja, prawo właściwe oraz uznawanie i wykonywanie orzeczeń w sprawach spadkowych w świetle rozporządzenia (UE) nr 650/2012 z 4 lipca 2012 r.*, PS 2013/1; **Pazdan M.**, *Prawo prywatne międzynarodowe*, Warszawa 2005; **Piątowski J.S.**, *Prawo spadkowe*, 2003; **Policzkiewicz J., Siedlecki W., Wengerek E.**, *Postępowanie niesporne*; Policzkiewicz J., Siedlecki W., Wengerek E., *Postępowanie nieprocesowe*; *Prawo i postępowanie spadkowe. Komentarz*, t. 4B, red. K. Osajda, Warszawa 2018; **Rylski P.**, *Uczestnik postępowania nieprocesowego*, Warszawa 2017; **Siedlecki W.**, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 1988; Siedlecki W., *Zarys postępowania cywilnego*, Warszawa 1966; **Siedlecki W., Świeboda Z.**, *Postępowanie nieprocesowe*; **Stempniak A.**, *Postępowanie o dział spadku*, Warszawa 2006; Stempniak A., *Właściwość miejscowa sądu w działach wspólności majątkowych jako przejaw autonomii poszczególnych postępowań działowych*, „Rejent” 2014/12; Stempniak A., *Zarząd spadku nieobjętego w ujęciu przepisów KPC*, cz. 3, M. Praw. 2010/20; Stempniak A., *Zmiana właściwości miejscowej sądu w postępowaniu o dział spadku*, „Palestra” 2005/7–8; **Turek J.**, *Czynności w postępowaniu nieprocesowym*, Warszawa 2013; **Uliasz M.**, *Kodeks*, t. 2, 2007; *Unijne rozporządzenie spadkowe Nr 650/2012. Komentarz*, red. M. Załucki, Warszawa 2015; *Unijne rozporządzenie spadkowe nr 650/2012. Komentarz*, red. M. Załucki, Warszawa 2015; **Walasik M.**, *Pozycja prawna polskiego notariusza w sprawach międzynarodowych z zakresu prawa spadkowego* [w:] *Znad granicy ponad granicami. Księga dedykowana profesorowi Dieterowi Martiny*, red. M. Krzymuski, M. Margoński, Warszawa 2014; Walasik M., *Profil i zakres postępowania nieprocesowego*, GSP 2022/5; **Weitz K.**, *Jurysdykcja krajowa w sprawach spadkowych w świetle rozporządzenia spadkowego* [w:] *Nowe europejskie prawo spadkowe*, red. M. Pazdan, J. Górecki, Warszawa 2015; **Wiszniewski Z.**, *Postępowanie w przypadku niewłaściwości sądu lub niewłaściwości trybu postępowania*, NP 1953/6; Wiszniewski Z., *Przyczynek do zagadnienia właściwości miejscowej w postępowaniu niespornym*, DPP 1949/3; *Zabezpieczenie spadku i spis inwentarza. Komentarz do art. 627–639 k.p.c.*, red. J. Świeczkowski, Warszawa 2017.

1. WPROWADZENIE

1.1. SPRAWY Z ZAKRESU PRAWA SPADKOWEGO I ICH REŻIM

Prawo spadkowe w znaczeniu materialnym stanowi ogół regulacji dotyczących przejścia praw i obowiązków majątkowych osoby zmarłej (spadkodawcy) na inne osoby i zagadnień związanych z tą sukcesją. Samo zjawisko prawne owego przejścia spadku na spadkobierców określamy mianem dziedziczenia¹. Pojęcie tego przejścia zostało zdefiniowane także dla obszaru Unii Europejskiej. Zgodnie z art. 3 ust. 1 lit. a rozporządzenia nr 650/2012 oznacza ono dziedziczenie majątku po osobie zmarłej i obejmuje wszelkie formy przejścia składników majątku, praw i obowiązków na skutek śmierci, czy to na podstawie dobrowolnego rozrządzenia na wypadek śmierci, czy to w drodze dziedziczenia ustawowego. Spadkobranie jest zdarzeniem prawnym, które interesuje nie tylko samych bezpośrednio zainteresowanych, tj. spadkobierców, lecz także inne osoby, np. wierzycieli i dłużników spadku. W porządkach prawnych można wyróżnić dwa opozycyjne względem siebie systemy nabycia spadku: romański i germański system sukcesji uniwersalnej (generalnej) oraz anglosaski system administracji spadku (*administration of estate*). Dziedziczenie według sukcesji uniwersalnej dominuje w europejskich systemach prawa, choć nie jest jednolite². Jak zauważa M. Pazdan³, w systemach tych „odróżnia się w szczególności nabycie spadku następujące *ipso iure* z chwilą otwarcia spadku⁴ (według reguły *le mort saisit le vif*) od nabycia, które uzależnione jest od zrealizowania się różnych dalszych (poza otwarciem spadku) przesłanek (np. oświadczenia o przyjęciu spadku⁵, faktycznego objęcia spadku⁶, wydania przez sąd odpowiedniego orzeczenia⁷)”. Mówiąc w uproszczeniu, w systemie sukcesji uniwersalnej spadek zasadniczo przechodzi bezpośrednio na spadkobierców. Ten system dziedziczenia

¹ Przepis art. 4 pr. spadk. stanowił, że dziedziczenie polega na przejściu spadku jako całości na jedną lub więcej osób (spadkobierców).

² Zob. szerzej W. Borysiak, *Dziedziczenie. Konstrukcja prawna i ochrona*, Warszawa 2013, s. 108 i n. i cyt. tam literatura.

³ M. Pazdan [w:] *Kodeks cywilny*, t. 2, *Komentarz do artykułów 450–1088*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2005, s. 905.

⁴ Por. np. art. 724 Kodeksu Napoleona, § 1942 BGB, art. 925 k.c.

⁵ Por. np. § 1922 BGB, art. 1012 i n. k.c., § 799 ABGB, art. 459 włoskiego kodeksu cywilnego, art. 1152 pkt 1 rosyjskiego kodeksu cywilnego.

⁶ Por. np. § 810 ABGB.

⁷ Por. np. art. 556–559 szwajcarskiego kodeksu cywilnego, § 797 ABGB.

czenia nie jest znany w tradycji krajów *common law*. W tym kręgu kultury prawnej spadek nie przechodzi bezpośrednio na spadkobierców, ale na osobę określaną mianem *personal representative*, którą w zależności od okoliczności może być egzekutor testamentu (*executor*) bądź administrator spadku (zwykle przy dziedziczeniu ustawowym, niewskazaniu egzekutora czy nieważności testamentu)⁸. Oba te podmioty nabywają spadek na zasadzie powiernictwa (*trust*). W tym systemie dziedziczenia nie może się zdarzyć, aby spadek pozostawał bez „opieki odpowiedniego właściciela”⁹. Bez względu jednak na to, z jakim systemem mamy do czynienia, porządku prawne poszczególnych państw zwykle przewidują prowadzenie przed odpowiednimi organami, najczęściej sądami, specjalnego postępowania, w którym analizuje się kwestie związane ze spadkobranie¹⁰. W postępowaniu tym rozstrzyga się szereg zagadnień, m.in. ustala się, czy spadkodawca pozostawił testament, kto jest spadkobiercą, jakie są udziały spadkobierców w spadku, czy i jak należy zabezpieczyć spadek, czy trzeba go zinwentaryzować i w jaki sposób, czy można i jak należy podzielić spadek itp.

W polskim systemie postępowania cywilnego sprawy spadkowe podlegają rozpoznaniu zasadniczo bądź w trybie procesu, bądź w trybie postępowania nieprocesowego. Oba te tryby postępowania rozpoznawczego są równoważne. Istnieje więc w tym względzie dualizm trybów rozpoznawania spraw z zakresu prawa spadkowego. Katalog spraw poddanych rozpoznaniu w danym trybie w ostatecznym wyniku jest konsekwencją mniej lub bardziej wyważonego wyboru ustawodawcy w tym zakresie¹¹. Zakwalifikowaniu zna-

⁸ R. Kerridge, A.H.R. Brierley, *Parry and Kerridge. The law of succession*, London 2009, s. 473 i n.

⁹ Jeżeli spadku z powodu zaistnienia różnych okoliczności nie jest władny objąć egzekutor testamentu, to wówczas spadek przechodzi na urzędnika sądowego (*the Public Trustee*), który pełni swoją funkcję przez oznaczony czas, do chwili powołania przez sąd administratora spadku. Po uzyskaniu przez administratora *letter of administration* (certyfikatu wystawionego przez sąd) podmiot ten obejmuje spadek ze skutkiem retroaktywnym od momentu śmierci spadkodawcy (szerzej R. Kerridge, A.H.R. Brierley, *Parry and Kerridge...*, s. 411 i n.).

¹⁰ J.S. Piątkowski, *Prawo spadkowe*, 2003, s. 64.

¹¹ Choć trzeba zauważyć, że niedługo po wejściu w życie Kodeksu cywilnego i Kodeksu postępowania cywilnego o właściwym trybie rozpoznania oznaczonych spraw spadkowych musiał się wypowiedzieć również Sąd Najwyższy (zob. np. uchwała SN z 10.05.1967 r., III CZP 31/67, OSPiKA 1968/3, poz. 53, z głosem B. Dobrzańskiego, tamże, i głosem J. Gwiazdomorskiego, NP 1968/6, s. 1036 i n., oraz omówieniem W. Siedleckiego, *Przegląd orzecznictwa SN*, PiP 1969/2, s. 376, oraz E. Wengerka i J. Sobkowskiego, *Przegląd orzecznictwa SN*, NP 1970/5, s. 715; uchwała SN z 6.06.1967 r., III CZP 44/67, OSPiKA 1967/11, poz. 258; uchwała SN (7) – zasada prawna – z 26.02.1968 r., III CZP 101/67, OSNCP 1968/12, poz. 203, z omówieniem K. Piaseckiego, *Orzecznictwo Sądu Najwyższego w składach powiększonych Izby Cywilnej oraz Izby Pracy i Ubezpieczeń Społecznych za lata 1960–1970*, Warszawa 1973, poz. 141).

czącej części spraw spadkowych do rozpoznania w postępowaniu nieprocesowym przyświecała niewątpliwie myśl, że w tym trybie – w przeciwieństwie do procesu – sąd obowiązany jest nade wszystko respektować interes publiczny (ogólny), a nie tylko racje poszczególnych podmiotów postępowania. Częściowo przesądziła o tym także sama konstrukcja postępowania nieprocesowego oparta na zasadzie uczestnictwa, pozostająca w wyraźnej opozycji do procesu, który ma strukturę dwustronną¹².

W literaturze dostrzeżono, że rozstrzyganie spraw z zakresu prawa spadkowego szczególnie nadaje się do trybu nieprocesowego (a poprzednio niespornego)¹³. Za tym stwierdzeniem przemawia kilka przesłanek. Skutki dziedziczenia nie tylko dotyczą spadkobierców, lecz także mają znaczenie dla dużej liczby innych osób, których interesy mogą być zbieżne lub sprzeczne. Z tego powodu należało zapewnić również tym osobom wpływ na wszczęcie postępowania i branie udziału w prowadzonej już sprawie spadkowej, a podejmowanym decyzjom sądowym przyznać skuteczność *erga omnes*. Warunki te sprawiają, że na sądy została nałożona powinność gruntownego sprawdzenia z urzędu zasadności zgłoszonego wniosku, na podstawie którego sąd ma wydać stosowne postanowienie. Szczególnie jest to wyraziste w przypadku stwierdzenia nabycia spadku (por. art. 670 i 677 k.p.c.). Postępowanie nieprocesowe obok respektowania prywatnego interesu uczestnika postępowania gwarantuje również realizację interesu publicznego. Jest ona szczególnie widoczna w sprawach spadkowych. Stosownie bowiem do art. 21 ust. 1 Konstytucji RP Rzeczpospolita Polska chroni własność i prawo dziedziczenia. W porównaniu z poprzednio obowiązującym stanem prawnym¹⁴ przepisy Kodeksu postępowania cywilnego normujące postępowanie nieprocesowe w sprawach z zakresu prawa spadkowego nie odsyłają uczestników – w zakresie oznaczonych żądań czy roszczeń – na drogę postępowania procesowego. Widać to na przykładzie spraw o dział spadku, w których

¹² Bliżej P. Ryłski, *Uczestnik postępowania nieprocesowego*, Warszawa 2017, *passim*.

¹³ J. Gwiazdomorski, *Prawo spadkowe*, 1985, s. 130; W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie nieprocesowe*, s. 207.

¹⁴ Stosownie do art. 151 § 1 d.p.s. sąd prowadzący sprawę o dział spadku w zakresie roszczeń o wyrównanie przysporzeń, o zachówek, o zmniejszenie zapisów oraz z tytułu wspólnego posiadania, pobranych dochodów, poczynionych nakładów i spłaconych długów spadkodawcy mógł odesłać uczestników na drogę postępowania spornego.

kompleksowo rozstrzyga się w szerokim zakresie o stosunkach majątkowych zachodzących między współspadkobiercami (por. art. 685 i 686 k.p.c. oraz art. 1036 i 1039–1043 k.c.).

Do rozpoznawanych w trybie nieprocesowym spraw z zakresu prawa spadkowego należy zaliczyć:

- 1) zabezpieczenie spadku, wykaz inwentarza i spis inwentarza (art. 633–639 k.p.c.);
- 2) przyjęcie lub odrzucenie spadku (art. 640–643 k.p.c.);
- 3) ogłoszenie testamentu (art. 646–654 k.p.c.);
- 4) wyjawienie przedmiotów spadkowych (art. 655–660 k.p.c.);
- 5) przesłuchanie świadków testamentu ustnego (art. 661–662 k.p.c.);
- 6) czynności dotyczące wykonawcy testamentu (art. 664–665 i 691 k.p.c.);
- 7) czynności dotyczące zarządu sukcesyjnego (art. 665¹–665³ k.p.c.);
- 8) zarząd spadku nieobjętego (art. 666–668¹ k.p.c.);
- 9) stwierdzenie nabycia spadku i przedmiotu zapisu windykacyjnego (art. 669–679² k.p.c.);
- 10) dział spadku (art. 680–689 k.p.c.);
- 11) zatwierdzenie uchylenia się od skutków prawnych oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku (art. 690 k.p.c.);
- 12) czynności dotyczące spadku po cudzoziemcach (art. 1139–1142 k.p.c.);
- 13) europejskie poświadczenie spadkowe (art. 1142¹–1142⁷ k.p.c.)¹⁵.

Wymienione powyżej poszczególne kategorie (rodzaje) spraw spadkowych mieszczą w sobie jeszcze inne sprawy czy różne ich stadia, które w zależności od potrzeby mogą, ale nie muszą, zaistnieć w danym postępowaniu. Tytułem przykładu można wymienić: zabezpieczenie przedmiotu zapisu windykacyjnego (art. 636¹ k.p.c.), wyjawienie istnienia testamentu i miejsca jego znajdowania się (art. 647 k.p.c.), nakazanie złożenia testamentu (art. 648 k.p.c.), zastosowanie środków przymusu celem wykonania obowiązku wyjawienia przedmiotów spadkowych (art. 660 k.p.c.), nakazanie sprzedaży ruchomości spadkowych mieszczących się w zarządzie spadku nieobjętego (art. 668 k.p.c.), upoważnienie kuratora spadku do przeniesienia na bank własności nieruchomości lub spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu lub użytkowania wieczystego stanowiących zabezpieczenie odwróconego kredytu hipotecznego i rozliczenia tego kredytu (art. 668¹ k.p.c.). Bardzo wyraziste w prezentowanym wzglądzie jest także stwierdzenie naby-

¹⁵ Wymienione w pkt 12 i 13 sprawy Kodeks postępowania cywilnego zalicza do międzynarodowego postępowania cywilnego, stąd nie będą one omawiane w tym woluminie, lecz w tomie 6 *Systemu Prawa Procesowego Cywilnego*.

cia spadku. Zgodnie z przepisami rozdziału 8 „Stwierdzenie nabycia spadku i przedmiotu zapisu windykacyjnego” rozstrzygane są nie tylko standardowe sprawy o stwierdzenie nabycia spadku, lecz także sprawy: o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia (art. 669¹ k.p.c.), o stwierdzenie nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego (art. 677 § 3 k.p.c.), o uchylenie postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku albo zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia w związku z uchyleniem postanowienia o stwierdzeniu zgonu lub uznania za zmarłego (art. 678 k.p.c.), o uchylenie lub zmianę stwierdzenia nabycia spadku albo stwierdzenia nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego albo zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia (art. 679 k.p.c.), o stwierdzenie nabycia spadku dokonywane w toku działu spadku (art. 681 k.p.c.), o zmianę postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku albo o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia i orzeczenie w tym przedmiocie w następstwie zatwierdzenia przez sąd uchylenia się od skutków prawnych oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku i stwierdzeniu, że uległ zmianie krąg osób, co do których nabycie spadku zostało już stwierdzone albo zarejestrowany został akt poświadczenia dziedziczenia (art. 690 § 2 k.p.c.), o uzupełnienie postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku w zakresie orzeczenia o dziedziczeniu gospodarstwa rolnego (art. 677 § 3 k.p.c. w brzmieniu obowiązującym do 1.10.2008 r.¹⁶), o zmianę postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku w części dotyczącej dziedziczenia gospodarstwa rolnego w zakresie pozostającym w sprzeczności z przepisami Kodeksu cywilnego w brzmieniu nadanym ustawą z 26.10.1971 r. zmieniającą ustawę Kodeks cywilny (Dz.U. Nr 27, poz. 252) w trybie art. 2 § 2 ustawy z 26.10.1971 r.¹⁷ Podobne, choć nie aż tak bardzo intensywne, „nasycenie” różnorodnych rozstrzygnięć funkcjonuje co do zasady w pozostałych kategoriach spraw spadkowych. O jednorodności orzeczeń lub czynności dokonywanych w sprawach z zakresu prawa spadkowego w postępowaniu nieprocesowym możemy mówić jedynie

¹⁶ Należy zaznaczyć, że na mocy art. 6 ust. 2 ustawy z 24.08.2007 r. o zmianie ustawy – Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 181, poz. 1287), która weszła w życie z dniem 2.10.2008 r., do spadku otwartego przed 14.02.2001 r. stosuje się art. 677 k.p.c. w brzmieniu dotychczasowym, a więc obowiązującym do 1.10.2008 r. Rozwiązanie to oznacza, że w zakresie spadków obejmujących gospodarstwa rolne należy stosować art. 677 § 2 i 3 k.p.c. w brzmieniu poprzednim, a nie obecnie obowiązującym.

¹⁷ Przywołany przepis art. 2 § 2 cyt. ustawy z 26.10.1971 r., która weszła w życie z dniem 4.11.1971 r., stwierdza, co następuje: „Jeżeli wydane przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku w części dotyczącej dziedziczenia gospodarstwa rolnego pozostaje w sprzeczności z przepisami kodeksu cywilnego w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, postanowienie to ulega na wniosek osoby zainteresowanej odpowiedniej zmianie”.

w odniesieniu do przyjęcia lub odrzucenia spadku, zatwierdzenia uchylenia się od skutków przyjęcia lub odrzucenia spadku i przesłuchania świadków testamentu ustnego.

Niezakwalifikowane do prowadzenia w postępowaniu nieprocesowym sprawy z zakresu prawa spadkowego podlegają, zgodnie z zasadą ustanowioną w art. 13 § 1 k.p.c., rozpoznaniu w trybie procesowym. Do rozpoznawanych w trybie procesu spraw z obszaru spadkowego należy zaliczyć m.in.:

- 1) uznanie spadkobiercy za niegodnego dziedziczenia (art. 928 k.c.);
- 2) wyłączenie małżonka spadkodawcy od dziedziczenia (art. 940 k.c.);
- 3) wykonanie zapisu zwykłego (art. 970 k.c.);
- 4) roszczenia związane z zapisem zwykłym (art. 977–980 k.c.);
- 5) wykonanie polecenia (art. 985 k.c.);
- 6) rozliczenia między spadkobiercą a wykonawcą testamentu (art. 988 k.c.);
- 7) zachówek (art. 991 k.c.);
- 8) wydanie spadku lub przedmiotów spadkowych (art. 1029 k.c.);
- 9) rozliczenia między spadkobiercami a zapisobiercami windykacyjnymi z tytułu zaspokojonych długów spadkowych (art. 1030–1034³ k.c.);
- 10) rozliczenia między zbywcą a nabywcą spadku (art. 1054 k.c.).

1.2. SPECYFIKA POSTĘPOWANIA SPADKOWEGO

Powracając do postępowania nieprocesowego, należy na wstępie dostrzec rozbieżność terminologiczną związaną z określeniem postępowania prowadzonego na obszarze prawa spadkowego. Dział IV tytułu II księgi drugiej części pierwszej Kodeksu postępowania cywilnego zawiera określenie „Sprawy z zakresu prawa spadkowego”, podczas gdy art. 627 k.p.c. posługuje się sformułowaniem „postępowanie spadkowe”. Przyjęte w tym przepisie rozwiązanie mogłoby sugerować, że istnieje tylko jedno postępowanie spadkowe dla spraw rozpoznawanych w trybie postępowania nieprocesowego. Tak jednak nie jest, gdyż ustawodawca, wyodrębniając postępowanie nieprocesowe jako tryb rozpoznawczy, usystematyzował je w taki sposób, że stworzył dla poszczególnych rodzajów spraw właściwe tylko dla nich przepisy proceduralne. W obszarze spraw z zakresu prawa spadkowego mamy więc do czynienia z wieloma postępowaniami, które wszczyna się wówczas, gdy ukształtuje się sytuacja wymagająca przeprowadzenia oznaczonego postępowania¹⁸. Dział spadku np. wchodzi w rachubę

¹⁸ W. Siedlecki, *Zarys postępowania cywilnego*, Warszawa 1966, s. 433 i 434; B. Dobrzański [w:] *Kodeks*, t. 1, red. Z. Resich, W. Siedlecki, 1969, s. 912; J. Krajewski, *Postępowanie nieprocesowe*, s. 109–110; J. Polickiewicz [w:] J. Polickiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie*

wtedy, gdy jest przynajmniej dwóch spadkobierców i co najmniej jedno prawo majątkowe podlegające podziałowi. Poszczególne sprawy z zakresu prawa spadkowego objęte wspólną kategorią „postępowania spadkowego” mają swoją specyfikę, odróżniającą je od innego rodzaju spraw. Mimo ich wyrazistej różnorodności elementami wspólnymi łączącymi te poszczególne sprawy są osoba spadkodawcy i jej następcy prawni (spadkobiercy) oraz ich sytuacja ukształtowana w wyniku otwarcia spadku. Sprawy spadkowe stanowią dość istotny segment spraw cywilnych *sensu largo*, a pod względem liczebności mieszczą się w drugiej kategorii spraw po sprawach z zakresu prawa rodzinnego, opiekuńczego i kurateli, rozpoznawanych w postępowaniu nieprocesowym¹⁹. Z obserwacji praktyki wynika, że najczęściej występującymi sprawami spadkowymi w sądzie są sprawy o stwierdzenie nabycia spadku, a następnie o dział spadku. Od 1989 r. daje się również zauważyć systematyczny wzrost liczby spraw o odebranie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku. Zjawisko to jest niewątpliwie refleksem praktycznego działania zasad gospodarki wolnorynkowej. Widzimy więc, że występujące w języku prawnym sformułowanie „postępowanie spadkowe” jest mylące, stwarza bowiem przekonanie, iż chodzi tutaj o jedno postępowanie obejmujące całość zagadnień związanych z dziedziczeniem²⁰.

Istotę postępowania spadkowego najpełniej oddał W. Siedlecki, stwierdzając: „Charakterystyczną zaś cechą postępowania spadkowego jest, że na to postępowanie składają się pewne stadia czy fazy stanowiące pewną całość, które mogą i zazwyczaj łączą się ze sobą, zwłaszcza przez swe skutki. Samodzielność zaś tych stadiów przejawia się zwłaszcza wówczas, gdy kończą się one wydaniem orzeczenia, które jako orzeczenie co do istoty sprawy podlega odrębnemu zaskarżeniu drogą apelacji, chyba że przepis szczególny przewiduje zażalenie. Następnie stadia te nie zawsze kończą się wydaniem orzeczenia, ale mogą polegać na dokonaniu określonej czynności i stwierdzeniu jej protokołem. W końcu stadia te mogą także zbiegać się ze sobą w jednym postępowaniu, jak np. postępowanie o stwierdzenie nabycia spadku i postępowanie działowe lub przyjęcie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku i postępowanie o stwierdzenie nabycia spadku”²¹. Także J.S. Piątownski trafnie zauważa, że spadek, co do którego zachodziłaby potrzeba prowa-

nieprocesowe, 1973, s. 236; W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie nieprocesowe*, s. 207–208; J.S. Piątownski, *Prawo spadkowe*, 2003, s. 56; K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe*, s. 280; A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie spadkowe. Komentarz*, t. 4B, red. K. Osajda, Warszawa 2018, s. 233.

¹⁹ W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie nieprocesowe*, s. 207.

²⁰ J.S. Piątownski, *Prawo spadkowe*, 2003, s. 65.

²¹ W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie nieprocesowe*, s. 207–208. W tym samym tonie wypowiada się też B. Dobrzański [w:] *Kodeks*, t. 1, red. Z. Resich, W. Siedlecki, 1969, s. 912,

dzenia wszystkich postępowań uregulowanych w art. 633–691 k.p.c., byłby zapewne zupełnym unikatem²². Z przytoczonych wypowiedzi literatury należy wnosić, że postępowanie spadkowe nie jest jednolite, ale składa się z szeregu czynności podejmowanych przez odpowiedni organ, które mogą, lecz co do zasady nie muszą, być poprzedzone innymi czynnościami z zakresu prawa spadkowego²³.

Trzeba wyróżnić także dość istotną i wielce charakterystyczną cechę postępowań spadkowych prowadzonych w trybie postępowania nieprocesowego. Postępowania te bowiem są wyrazistym przykładem ścisłych związków zachodzących między prawem procesowym a prawem materialnym. Prawo procesowe nie może być na trwałe „oderwane” od prawa materialnego, gdyż w swych założeniach doktrynalnych ma służyć jego realizacji. Relacja ta sprawia, że oba te systemy prawa wpływają na siebie i wzajemnie się uzupełniają. Ta oparta na komplementarności koincydencja jest szczególnie widoczna na tle spraw uregulowanych w art. 633–691 k.p.c.²⁴ Widzimy to wyraźnie np. w przypadku sprawy o dział spadku, gdzie znaczący segment tego postępowania działowego kształtowany jest w obrębie prawa materialnego (wystarczy tu wymienić art. 1036, 1037 § 1, art. 1038 § 1, art. 1039–1043, 1044, 1079 k.c.). Podobnie jest w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku i przedmiotu zapisu windykacyjnego (zob. art. 1025–1027, 1029¹ oraz art. 981¹–981³, 981⁵–981⁶ k.c.) czy przy składaniu oświadczeń o przyjęciu lub odrzuceniu spadku (art. 1012, 1014–1015, 1017–1018, 1022–1023 k.c.). Analizując stosunki zachodzące między prawem materialnym a prawem procesowym, K. Lubiński stwierdził, że: „Prawo materialne wpływa też w niemałym stopniu na treść i kształt legislacyjny wielu pojęć, zasad i instytucji postępowania cywilnego. (...) Niemniej intensywność związku pomiędzy poszczególnymi normami prawa materialnego i procesowego jest niejednolita”²⁵. Przykłady spraw objętych kategorią postępowania spadkowego wskazują na silny związek prawa procesowego i prawa materialnego.

Zasadą jest wszczynanie postępowań spadkowych na wniosek, wyjątkiem zaś prowadzenie niektórych z tych postępowań z urzędu (por. art. 506 k.p.c.). W przypadku niektórych spraw wyraźnie stwierdzono, że do wszczęcia postępowania dochodzi na wniosek lub z urzędu (przy zabezpieczeniu spadku –

z powołaniem się na wcześniejsze stanowisko W. Siedleckiego zamieszczone w opracowaniu *Zarys...*, s. 433 i 434.

²² J.S. Piąkowski, *Prawo spadkowe*, 1979, s. 79.

²³ Por. J. Polickiewicz [w:] J. Polickiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe*, 1973, s. 236; K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe*, s. 280.

²⁴ A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie spadkowe...*, t. 4B, red. K. Osajda, s. 232.

²⁵ K. Lubiński, *Tendencje unifikacyjne w rozwoju prawa postępowania cywilnego* [w:] *Księga ku czci W. Broniewicza*, s. 244.

art. 635 § 1 k.p.c., przy wyjawieniu przedmiotów spadkowych – art. 655 § 1 k.p.c. – i przy sporządzeniu spisu inwentarza – art. 637 § 1 i art. 666 § 2 k.p.c.)²⁶. Prawo do zgłoszenia wniosku w sprawie spadkowej przysługuje bądź osobie mającej szczególne do tego uprawnienie, wynikające z ustawy (np. spadkobiercy w dziale spadku – art. 1037 § 1 k.c.), bądź każdej osobie zainteresowanej (np. przy stwierdzeniu nabycia spadku – art. 1025 § 1 k.c.). Niezależnie od tego każde postępowanie spadkowe na zasadach ogólnych może być wszczęte na wniosek prokuratora (art. 7 k.p.c.), Rzecznika Praw Obywatelskich (art. 14 pkt 4 ustawy o RPO), Rzecznika Praw Dziecka (art. 10 ust. 1 pkt 3 ustawy o RPD). Mimo wszczynania większości postępowań spadkowych na wniosek sąd w toku niektórych spraw obowiązany jest dokonać szeregu czynności z urzędu (por. np. art. 670, 675–677, 682, 684 k.p.c.).

Zdecydowana większość czynności podejmowanych w postępowaniach spadkowych należy do sądu, niektóre z nich zostały powierzone także innym organom. Do tych innych organów należy zaliczyć przede wszystkim notariusza, a także zawodowego konsula Rzeczypospolitej Polskiej, kapitana statku morskiego i dowódcę statku powietrznego²⁷. Pewne kompetencje do prowadzenia czynności w sprawach z zakresu prawa spadkowego zostały przyznane także referendarzowi sądowemu jako organowi pomocniczemu sądu (art. 509¹ § 3 k.p.c.)²⁸.

W literaturze podjęto próby mające na celu usystematyzowanie różnych przecież postępowań spadkowych. Według J.S. Piątowskiego postępowanie spadkowe można podzielić w zależności od realizowanych przez nie oznaczonych funkcji²⁹.

W związku z tym należy wyróżnić trzy zasadnicze funkcje:

- 1) ustalenie kręgu spadkobierców oraz ich udziałów w spadku (odebranie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku, otwarcie i ogłoszenie testamentu, przesłuchanie świadków testamentu ustnego, stwierdzenie nabycia spadku, poświadczenie dziedziczenia, zatwierdzenie uchylenia się od skutków prawnych oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku);

²⁶ Pomijam tu szczególne sytuacje określone w art. 669¹, 678 i 690 § 2 k.p.c., upoważniające sąd spadku do wszczęcia postępowania z urzędu w celu uchylenia zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia albo postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku bądź zmiany postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku. Kwestia wszczęcia postępowania (z urzędu, na wniosek, z urzędu lub na wniosek) będzie bliżej przedstawiona przy omawianiu poszczególnych rodzajów postępowań spadkowych.

²⁷ Zagadnienia te będą bliżej omówione w pkt 2.

²⁸ Zob. poprzedni przypis.

²⁹ J.S. Piątowski, *Prawo spadkowe*, 2003, s. 67–68.

- 2) ochronę majątkowych interesów spadkobierców oraz wierzycieli spadku (zabezpieczenie spadku, spis inwentarza, wyjawienie przedmiotów spadkowych, zarząd spadku nieobjętego);
- 3) podział masy spadkowej między spadkobierców (dział spadku, sprawy dotyczące wykonawcy testamentu).

Kolejnej klasyfikacji postępowań spadkowych dokonał K. Lubiński, przyjmując jako kryterium dywersyfikacji przejawy działalności sądu w postępowaniu nieprocesowym³⁰. Zdaniem tego autora wśród czynności podejmowanych w postępowaniach spadkowych należy wyróżnić te, które kończą się wydaniem orzeczenia w danej sprawie (np. postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku, postanowienie o dziale spadku), i te, które nie kończą się wydaniem orzeczenia (np. ogłoszenie testamentu, przesłuchanie świadków testamentu ustnego, odebranie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku). K. Lubiński wyróżnił czynności pomocnicze wymiaru sprawiedliwości polegające na zabezpieczeniu praw podmiotowych bądź zapewnieniu właściwego przebiegu postępowań głównych. W obszarze postępowań spadkowych do tych czynności należy zaliczyć: zabezpieczenie spadku (art. 634 k.p.c.), spis inwentarza (art. 637 k.p.c.), przyjęcie lub odrzucenie spadku (art. 640 k.p.c.), ogłoszenie testamentu (art. 646–654), zabezpieczenie spadku oraz otwarcie i ogłoszenie testamentu po cudzoziemcu (art. 1139 k.p.c.), przesłuchanie świadków testamentu ustnego (art. 661–662 k.p.c.), sprawy dotyczące wykonawcy testamentu (art. 664–665 k.p.c.). Udzielana tutaj ochrona nie może być – zdaniem tego autora – kwalifikowana jako wykonywanie wymiaru sprawiedliwości. K. Lubiński wyodrębnił także działalność orzeczniczą sądu polegającą na imperatywnym rozstrzyganiu spraw niekonfliktowych w sferze podstawowych praw i wolności obywateli. W zakresie prawa do ochrony i dziedziczenia własności będą się tu mieścić następujące sprawy: o zarząd spadku nieobjętego (art. 666 § 1 k.p.c.), o stwierdzenie nabycia spadku (art. 669 i n. k.p.c.), o uchylenie lub zmianę stwierdzenia nabycia spadku (art. 678, 679, 690 § 2 k.p.c.), o dział spadku przy zgodnym wniosku spadkobierców (art. 688 w zw. z art. 622 § 2 k.p.c.), o zwolnienie wykonawcy testamentu (art. 691 § 1 k.p.c.). Według tego autora w postępowaniu nieprocesowym mamy do czynienia także z działalnością orzeczniczą sądu polegającą na imperatywnym rozstrzyganiu konfliktów prawnych. Konflikty te mogą odnosić się do przedmiotu sprawy, która ma być rozstrzygnięta przez sąd (wyjawienie przedmiotów spadkowych – art. 655–660 k.p.c., dział spadku w braku zgodnego wniosku spadkobierców – 687 k.p.c.). Konflikty prawne,

³⁰ K. Lubiński, *Istota i charakter*, s. 228 i n.

według K. Lubińskiego, mogą również dotyczyć kwestii prejudycjalnych dla wyniku prowadzonego postępowania (spór o istnienie uprawnienia do żądania działu spadku i o przynależność oznaczonego przedmiotu do spadku w postępowaniu o dział spadku – art. 685 k.p.c.; spór o to, kto i w jakim zakresie dziedziczy spadek w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku albo w postępowaniu o uchylenie lub zmianę stwierdzenia nabycia spadku – art. 670 i 679 k.p.c.).

Z kolei, zdaniem M. Walasika³¹, podziału postępowań nieprocesowych można dokonać na postępowania, w których sąd sprawuje wymiar sprawiedliwości oraz postępowania, w których podejmowane są inne czynności z zakresu ochrony prawnej, co obejmuje postępowania sumaryczne, postępowania mające na celu udzielenie tymczasowej³² albo niesamoistnej ochrony prawnej³³, postępowania wykonawcze oraz postępowania niekończące się wydaniem orzeczenia³⁴.

Postępowanie spadkowe można dzielić według różnych kryteriów. Można je wyodrębnić ze względu na: podstawę wszczęcia postępowania (na wniosek, z urzędu, na wniosek lub z urzędu), rodzaj organów podejmujących czynności (sąd, w tym także referendarz sądowy, oraz organy pozasądowe), sposób zakończenia postępowania (wydanie orzeczenia bądź notyfikacja czynności w protokole), charakter i wagę podejmowanych czynności (czynności pomocnicze – np. zabezpieczenie spadku, spis inwentarza – i czynności główne – np. stwierdzenie nabycia spadku, dział spadku).

Postępowanie spadkowe ma co do zasady charakter fakultatywny³⁵, z czym harmonizuje przyjęte w art. 506 k.p.c. rozwiązanie, zgodnie z którym postępowanie nieprocesowe wszczyna się na wniosek, chyba że

³¹ M. Walasik, *Profil i zakres postępowania nieprocesowego*, GSP 2022/5, s. 77–78.

³² Jak podaje ten autor, w kategorii postępowań mających na celu udzielenie tymczasowej ochrony prawnej będą się mieścić przykładowo sprawy o zabezpieczenie spadku i sprawy o zarząd nad spadkiem nieobjętym (M. Walasik, *Profil i zakres...*, s. 77). Szerzej zagadnienie to omawia J. Jagieła, *Tymczasowa ochrona prawna w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2007, *passim*.

³³ Według M. Walasika ochrona prawna o charakterze niesamoistnym zapewnia uczestnikom możliwość ustalenia skutków istotnych dla przeprowadzenia albo rozstrzygnięcia innej sprawy cywilnej. W ramach postępowań mających na celu udzielenie niesamoistnej ochrony prawnej będą się mieścić przykładowo sprawy o sporządzenie inwentarza oraz o wyjawienie przedmiotów spadkowych (M. Walasik, *Profil i zakres...*, s. 77).

³⁴ Jak podnosi M. Walasik, czynności w postępowaniach, które nie kończą się wydaniem orzeczenia, polegają albo na odbieraniu określonych oświadczeń (np. w przedmiocie przyjęcia lub odrzucenia spadku), albo na wydawaniu zaświadczeń (np. wykonawcy testamentu), albo na urzędowym stwierdzeniu określonych faktów (np. otwarcie i ogłoszenie testamentu).

³⁵ W prawie austriackim przejście spadku na spadkobierców wymaga przeprowadzenia stosownego postępowania, zakończonego wydaniem przez sąd tzw. dekretu dziedzictwa. W krajach *common law* wydanie spadku spadkobiercom następuje po ustaniu zarządu wykonywanego

ustawa stanowi inaczej. Od uznania osoby uprawnionej zależeć będzie, czy złoży ona stosowny wniosek wszczynający postępowanie w danej sprawie. W dawniejszej literaturze przyczyn tego stanu rzeczy upatrywano – odnosząc to do spraw o stwierdzenie nabycia spadku – w odciążaniu sądów i uwolnieniu spadkobierców od ponoszenia niepotrzebnych kosztów³⁶, wskutek czego nie prowadziło się postępowań spadkowych w każdej sprawie, a szczególnie w tych, które dotyczyły spadków niewielkich rozmiarów. Jak dobitnie ujął to J. Gwiazdomorski: „Wskutek takiego ukształtowania postępowania spadkowego uniknięto konieczności wdrażania postępowania i prowadzenia postępowań, które nikomu i do niczego nie są potrzebne”³⁷. Stwierdzenia te pozostają w związku z uregulowaniami przyjętymi w prawie spadkowym materialnym (art. 925 i 1015 § 2 k.c.). Uływ czasu i zmiany gospodarcze, które dokonały się w Polsce w 1989 r., nakazują bardziej krytycznie podejść do przytoczonych uwag i dostrzec także drugą (nieistniejącą wówczas) stronę analizowanego zjawiska. W systemie opartym na gospodarce wolnorynkowej dla wierzyciela spadek może nie mieć aktywów, jednak wniosek o stwierdzenie nabycia spadku zwykle jest składany, aby ustalić krąg spadkobierców, a więc grono sukcesorów długu spadkodawcy.

Należy zauważyć, że w prawie polskim nie ma więc obowiązku wszczynania postępowań spadkowych. Powinność ta odnosi się natomiast do spraw, które mogą być wszczęte z urzędu. Ze sformułowania zamieszczonego w art. 506 *in fine* k.p.c. „w wypadkach wskazanych w ustawie sąd może wszcząć postępowanie z urzędu” należałoby *prima facie* wnosić, że wszczęcie to objęte jest także sferą fakultatywności. Tego przepisu nie można jednak interpretować w ten sposób. W istocie chodzi tu o powinność wszczęcia oznaczonego postępowania spadkowego. Na sąd w postępowaniu nieprocesowym został bowiem nałożony obowiązek dbania o interes publiczny (ogólny). W przeciwnym razie pozycja sądu nie różniłaby się niczym od pozycji podmiotu uprawnionego do złożenia wniosku wszczynającego dane postępowanie spadkowe.

Czynności przewidziane dla różnego rodzaju spraw spadkowych mogą podlegać również łączeniu w jednym postępowaniu, jeżeli należą one do właś-

przez egzekutora testamentu bądź administratora spadku. Można więc przyjąć, że postępowanie spadkowe ma charakter obligatoryjny (por. J.S. Piąkowski, *Prawo spadkowe*, 2003, s. 52 i 64).

³⁶ J.S. Piąkowski, *Prawo spadkowe*, 1979, s. 78; J. Gwiazdomorski, *Prawo spadkowe*, 1985, s. 130.

³⁷ J. Gwiazdomorski, *Prawo spadkowe*, 1985, s. 13.

ciwości tego samego organu albo gdy możliwość taka wynika z ustawy³⁸ (np. art. 670 § 1 zdanie trzecie, art. 681 k.p.c., art. 49 ust. 2 u.k.s.c.). W razie połączenia tych spraw w jednym postępowaniu (dominującym) nie tracą one swej samodzielności, co widoczne jest przy zaskarżaniu orzeczeń wydawanych w toku prowadzonej sprawy³⁹.

Z założeń konstrukcyjnych przyjętych dla postępowania nieprocesowego w sprawach z zakresu prawa spadkowego wynika, że postępowanie spadkowe nie ma charakteru jednolitego. W postępowaniu tym rozpoznawane są różnego rodzaju sprawy, przy czym nie każda z nich (jednak zdecydowana większość) kończy się wydaniem orzeczenia (postanowienia)⁴⁰. Niektóre sprawy ograniczają się jedynie do notyfikacji pewnego stwierdzenia czy stanowiska w protokole sądowym obejmującym tę czynność⁴¹ (np. otwarcie i ogłoszenie testamentu, odmowa przyjęcia obowiązku wykonawcy testamentu czy złożenie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku).

Należy jeszcze wspomnieć, że w grupie spraw zakwalifikowanych do postępowania spadkowego nie mieszczą się sprawy o stwierdzenie zgonu i o uznanie za zmarłego, których już choćby nazwa sugerowałaby bliski związek z omawianym postępowaniem. Prawomocne orzeczenie sądowe o uznaniu za zmarłego lub o stwierdzeniu zgonu jest równoważne wypisowi aktu zgonu spadkodawcy⁴². Postępowania o uznanie za zmarłego i stwierdzenie zgonu (art. 526–543 k.p.c.) zostały umieszczone w kategorii spraw z zakresu prawa osobowego. Jest to wynikiem pewnej tradycji i respektowania odrębnego charakteru spraw o uznanie za zmarłego i stwierdzenie zgonu. Przepisy Kodeksu postępowania cywilnego regulujące te postępowania recypowały z niewielkimi zmianami postanowienia dekretu z 29.08.1945 r. w sprawie

³⁸ J. Polickiewicz [w:] J. Polickiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe*, 1973, s. 236.

³⁹ W. Siedlecki, *Zarys...*, s. 433. W tym samym tonie J. Polickiewicz [w:] J. Polickiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe*, 1973, s. 236; J. Krajewski, *Postępowanie nieprocesowe*, s. 109–110.

⁴⁰ J. Krajewski, *Postępowanie nieprocesowe*, s. 110; K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe*, s. 280.

⁴¹ J. Krajewski, *Postępowanie nieprocesowe*, s. 110.

⁴² Dokumenty te były m.in. wymagane przy składaniu oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku (art. 641 § 3 k.p.c.). Trzeba jednak zauważyć, że przywołany tutaj przepis został uchylony z dniem 15.11.2023 r. na mocy ustawy z 28.07.2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2023 r. poz. 1615). Uchylenie art. 641 § 3 k.p.c. było podyktowane innym podejściem ustawodawcy do spraw o złożenie oświadczenia o przyjęcie lub odrzucenie spadku, a nie dezawuowaniem znaczenia orzeczeń o stwierdzeniu zgonu i o uznaniu za zmarłego w sprawach spadkowych.

postępowania o uznanie za zmarłego i o stwierdzenie zgonu (Dz.U. Nr 40, poz. 226 ze zm.).

2. ORGANY POSTĘPOWANIA

Dział IV tytułu II księgi drugiej części pierwszej Kodeksu postępowania cywilnego, zatytułowany „Sprawy z zakresu prawa spadkowego”, zawiera w części początkowej przepisy wstępne, które zarówno poprzednio, jak i obecnie składają się z dwóch artykułów (art. 627 i 628 k.p.c.). Pierwszy z nich wskazuje, do kogo należy prowadzenie postępowania spadkowego (art. 627 k.p.c.), a drugi określa właściwość miejscową sądu w postępowaniu spadkowym (art. 628 k.p.c.). Artykuł 627 k.p.c. stanowi, że postępowanie spadkowe należy do zakresu działalności sądów, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej. Z ujęcia art. 627 k.p.c. oraz analizy art. 633–691 k.p.c. i aktów pozakodeksowych należy wnosić, że postępowanie spadkowe co do reguły objęte jest kognicją sądu, a na zasadzie wyjątku powierzone jest innym organom. Przyjęte rozwiązanie nie może zaskakiwać, gdyż regulacje prawne składające się na prawo spadkowe materialne i postępowanie spadkowe obejmują w zdecydowanej części przepisy bezwzględnie obowiązujące, a sądy niejako z urzędu są gwarantem przestrzegania i respektowania tych unormowań. Nie można również tracić z pola widzenia myśli ustrojowej, że to właśnie sądom został powierzony monopol na sprawowanie wymiaru sprawiedliwości, także w sprawach spadkowych (art. 175 i 177 Konstytucji RP).

Dalsza analiza art. 627 k.p.c. prowadzi do stwierdzenia, że w prawie polskim nie przyjęto koncepcji, że część spraw spadkowych (z założenia najistotniejszych) została zastrzeżona tylko dla sądu, a pozostała część na zasadzie wyłączności została przekazana innym organom, najczęściej notariuszom. Przyjęto odmienne założenie, że sprawy spadkowe w całości objęte są kognicją sądu, natomiast niektóre spośród nich mogą być również załatwione przez inne wskazane w przepisach szczególnych organy. W zakresie nielicznych czynności spadkowych obowiązują różne tryby ich dokonania przed uprawnionymi organami. Jest to najbardziej widoczne przy odbieraniu oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku. Może to nastąpić w trybie sądowym, notarialnym lub konsularnym. Dualizm trybów (sądowego i notarialnego) dokonania określonych czynności spadkowych został ustanowiony wobec otwarcia i ogłoszenia testamentu, wydania zaświadczenia osobie powołanej na wykonawcę testamentu, stwierdzenia nabycia spadku (poświadczenia dziedziczenia). Należy zaznaczyć, że ostatnia z wymienionych czynności (są-

dowe stwierdzenie nabycia spadku i notarialne poświadczenie dziedziczenia) mimo odmiennej nazwy pełni tę samą funkcję i wywołuje te same skutki materialnoprawne nawet wówczas, gdy obejmuje nabycie przedmiotu zapisu windykacyjnego (art. 95j pr. not. i art. 1025 § 2, art. 1027, 1028 k.c.). Odmienne określenie tej samej czynności uzasadnione było potrzebą wyraźnego odróżnienia organu dokonującego tej czynności. Analogicznie należy ująć europejskie poświadczenie spadkowe, które może być wystawione zarówno przez sąd, jak i przez notariusza, choć w tym przypadku pozostawiono tę samą nazwę na określenie dokonywanej przez te organy czynności spadkowej. Pewnego wyłomu w prezentowanej tutaj koncepcji dokonano w trybie ustawy z 2018 r. przy wprowadzeniu do polskiego porządku prawnego instytucji zarządu sukcesyjnego, umożliwiającej dalsze prowadzenie przedsiębiorstwa osoby fizycznej po jej śmierci⁴³. Większość kompetencji dotyczących zarządu sukcesyjnego została na zasadzie wyłączności przyznana notariuszom, natomiast te czynności związane z potencjalnym sporem zostały powierzone wyłącznie sądom. To „nowe” podejście, odnoszone do ogólnej koncepcji podziału czynności między poszczególne organy, może być co najwyżej odczytywane jako jeszcze nie do końca świadomy zamyśl rozdysponowania *ad casum* oznaczonej części czynności spadkowych.

Ustawodawca, dążąc do odciążenia sądów, zdecydował się powierzyć część czynności postępowania spadkowego referendarzowi sądowemu⁴⁴ jako organowi pomocniczemu sądu. Od 2.10.2008 r., zgodnie z art. 509¹ § 3 k.p.c., czynności w sprawach z zakresu prawa spadkowego może wykonywać referendarz sądowy, z wyłączeniem prowadzenia rozprawy, zabezpieczenia spadku oraz przesłuchania świadków testamentu ustnego. Z przytoczonej regulacji wynika, że referendarz sądowy może prowadzić postępowanie w sprawach dotyczących spisu inwentarza, odebrania oświadczenia o przyję-

⁴³ Zarząd sukcesyjny został wprowadzony na mocy ustawy z 5.07.2018 r. o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej (Dz.U. poz. 1629). Na podstawie ustawy z 31.07.2019 r. o zmianie niektórych ustaw w celu ograniczenia obciążeń regulacyjnych (Dz.U. poz. 1495 ze zm.) z dniem 1.01.2020 r. dokonano szeregu zmian w ustawie z 5.07.2018 r. i zmieniono jej tytuł na: ustawa o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej i innych ułatwieniach związanych z sukcesją przedsiębiorstw. Tekst jednolity tej znowelizowanej ustawy został ogłoszony w Dz.U. z 2021 r. poz. 160.

⁴⁴ Zmiana ta została wprowadzona na mocy ustawy z 24.08.2007 r. o zmianie ustawy – Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 181, poz. 1287). Dalsze uwagi w tym rozdziale odnoszące się do sądu będą obejmować także referendarza sądowego. Jak stanowi bowiem art. 47¹ zdanie drugie k.p.c., referendarz sądowy ma w zakresie powierzonych mu czynności – zależnie od rodzaju podejmowanej czynności – prawa i obowiązki sądu albo przewodniczącego.

ciu lub odrzuceniu spadku, ogłoszenia testamentu, wykonawcy testamentu, zarządu spadku nieobjętego⁴⁵.

Do innych pozasądowych organów, które mogą wykonywać oznaczone czynności w postępowaniu spadkowym, należy zaliczyć przede wszystkim notariusza, a ponadto zawodowego konsula Rzeczypospolitej Polskiej, kapitana statku morskiego oraz dowódcę statku powietrznego.

W zakresie kompetencji notariusza w uregulowanym w Kodeksie postępowania cywilnego postępowaniu spadkowym mieszczą się następujące sprawy: odebranie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku (art. 640 § 1 k.p.c. i art. 79 pkt 9 pr. not.), otwarcie i ogłoszenie testamentu (art. 649 § 1 k.p.c. i art. 95d pr. not.), wydanie zaświadczenia osobie powołanej na wykonawcę testamentu (art. 665 k.p.c. i art. 79 pkt 9 pr. not.), sporządzenie protokołu obejmującego wykaz inwentarza (art. 636³ § 2 k.p.c. i art. 79 pkt 4 pr. not.), sporządzenie aktu poświadczenia dziedziczenia (art. 79 pkt 1a pr. not.), sporządzenie europejskiego poświadczenia dziedziczenia (art. 79 pkt 1b pr. not.).

Oznaczone czynności wchodzące w zakres postępowania spadkowego może wykonywać także zawodowy konsul Rzeczypospolitej Polskiej. Organ ten na podstawie art. 22 pr. kons. wykonuje czynności dotyczące zabezpieczenia i realizacji praw majątkowych mogących przysługiwać Skarbowi Państwa z tytułu spadków i darowizn. Prerogatywy konsulów w sprawach spadkowych określone są w Konwencji wiedeńskiej o stosunkach konsularnych sporządzonej w Wiedniu 24.04.1963 r.⁴⁶ (por. art. 5 lit. f). Stosownie do art. 28 ust. 1 pr. kons. konsul sporządza i poświadcza wypisy, odpisy, wyciągi i kopie dokumentów (pkt 1), poświadcza własnoręczność podpisu i znaku ręcznego (pkt 2), poświadcza datę okazania dokumentu, pozostawania osoby przy życiu lub w określonym miejscu (pkt 3). Według art. 28 ust. 3 pr. kons. konsul może także sporządzić akt notarialny po uzyskaniu od Ministra Sprawiedliwości pisemnego upoważnienia, udzielonego mu na wniosek ministra właści-

⁴⁵ Wybór spraw przeznaczonych do kompetencji referendarza sądowego jest zbyt szeroki i nie wydaje się do końca przemyślanym zabiegiem. Za przykład sprawy, która jest zbyt złożona i z tych względów nie powinna być „przypisana” referendarzowi sądowemu, może posłużyć zarząd spadku nieobjętego. Jak słusznie podniesiono w literaturze, w sprawach o zarząd spadku nieobjętego w początkowej fazie postępowania pojawia się konieczność posiłkowania się instrumentem zabezpieczenia spadku. Ustawodawca wyłączył natomiast referendarzy od spraw o zabezpieczenie spadku, pozostawiając je kognicji sądu. Uznano, że sprawy te są na tyle złożone i dotyczą tak istotnej materii, jaką stanowi zachowanie własności i prawa dziedziczenia w przypadku zagrożonego spadku, że powinny być one objęte kompetencją sądu. Dziwić więc może powierzenie referendarzom jeszcze „trudniejszych” spraw, jakimi są zarządy spadkami nieobjętymi i nadzory nad kuratorami spadku (M. Margoński, *Kurator spadku*, Warszawa 2009, s. 32; A. Stempniak, *Zarząd spadku nieobjętego w ujęciu przepisów KPC*, cz. 3, M. Praw. 2010/20, s. 1119).

⁴⁶ Konwencja ta została ratyfikowana przez Polskę 23.04.1982 r. (Dz.U. Nr 13, poz. 98).

wego do spraw zagranicznych. Do czynności wskazanych w art. 28 pr. kons. stosuje się odpowiednio przepisy Prawa o notariacie. Mają one taką samą moc prawną jak czynności wykonane przez notariusza w Rzeczypospolitej Polskiej (art. 29 pr. kons.). Na mocy wyraźnego wyłączenia ustawowego, zamieszczonego w art. 30 pr. kons., konsul nie może sporządzić aktu poświadczenia dziedziczenia, przyjąć wykazu inwentarza oraz dokonywać czynności dotyczących europejskich poświadczeń spadkowych. Z wyłączeń tych wynika, że konsul będzie uprawniony do odebrania oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku. Zdają się na to wskazywać regulacje ujęte w art. 28 i 29 pr. kons. Bardziej klarowne w tym względzie były unormowania zawarte w poprzedniej – nieobowiązującej już – ustawie z 13.02.1984 r. o funkcjach konsułów Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2015 r. poz. 389 ze zm.; zob. art. 19 ust. 1 pkt 4 i ust. 5 tej ustawy).

Stosownie do art. 71 k.m. kapitan statku morskiego dokonuje aktu zabezpieczenia mienia pozostałego po zmarłym na statku w czasie podróży, a następnie przekazuje go wraz z mieniem sądowi rejonowemu właściwemu dla pierwszego portu polskiego, do którego statek zawinął, a za granicą – polskiemu urzędowi konsularnemu. W identyczny sposób kapitan obowiązany jest postąpić w przypadku testamentu osoby zmarłej na statku.

Zgodnie z art. 114 ustawy z 3.07.2002 r. – Prawo lotnicze (Dz.U. z 2023 r. poz. 2110) dowódca statku powietrznego obowiązany jest w szczególności zapewnić bezpieczeństwo statku oraz znajdujących się na jego pokładzie osób i rzeczy. Należy przychylić się do wyrażonego w doktrynie – jeszcze pod rządami Kodeksu postępowania niespornego – poglądu, że w razie śmierci na polskim statku powietrznym zabezpieczenie rzeczy, które znajdowały się we władaniu zmarłego, powinno być zarządzone i dokonane z urzędu przez dowódcę statku stosownie do przepisów o zabezpieczeniu spadku bez względu na miejsce znajdowania się statku powietrznego i przynależność państwową zmarłego⁴⁷.

⁴⁷ K. Lipiński, J. Pietrzykowski, *Kodeks postępowania niespornego z orzecznictwem okresu powojennego. Część ogólna oraz przepisy szczegółowe i związkowe*, Warszawa 1959, s. 254 i przytoczona tam odpowiedź J. Szretera, opublikowana w PiP 1947/10, s. 101. Do zdania tego przychyliają się M. Dziewulska, J. Świeczkowski, J. Urban [w:] *Zabezpieczenie spadku i spis inwentarza. Komentarz do art. 627–639 k.p.c.*, red. J. Świeczkowski, Warszawa 2017, s. 26.

3. SKŁAD SĄDU ORAZ JURYSDYKCJA ORGANÓW POSTĘPOWANIA

Artykuł 628 k.p.c., zamieszczony w przepisach wstępnych dotyczących spraw z zakresu prawa spadkowego rozpoznawanych w postępowaniu nieprocesowym, reguluje tylko jeden z przymiotów wyznaczających pozycję sądu jako podmiotu postępowania, a mianowicie jego właściwość miejscową. W przepisach wstępnych pominięto jednak kwestię jurysdykcji krajowej, właściwości rzeczowej oraz składu sądu. Zabieg ten należy tłumaczyć przyjętą w Kodeksie postępowania cywilnego systematyką i zastosowaną metodą legislacji, które narzucają poszukiwanie tych regulacji w lokalizacjach uzasadnionych przedmiotem oznaczonych unormowań. Zagadnienie właściwości rzeczowej i składu sądu zostało uregulowane w przepisach ogólnych, odnoszących się do wszystkich spraw rozpoznawanych w trybie nieprocesowym, zaś kwestia jurysdykcji krajowej sądów polskich została ujęta w księdze pierwszej („Jurysdykcja krajowa”) części czwartej Kodeksu postępowania cywilnego („Przepisy z zakresu międzynarodowego postępowania cywilnego”).

Sprawy z zakresu prawa spadkowego w postępowaniu nieprocesowym sąd rozpoznaje w składzie jednego sędziego (*arg. a contrario* z art. 509 k.p.c.). Prezes sądu może jednak zarządzić rozpoznanie określonej sprawy w składzie trzech sędziów zawodowych, jeżeli uzna to za wskazane ze względu na szczególną zawłość lub precedensowy charakter sprawy (art. 47 § 4 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.).

Złożona i wieloaspektowa jest kwestia jurysdykcji krajowej sądów polskich znajdującej zastosowanie w sprawach spadkowych rozpoznawanych w trybie postępowania nieprocesowego. Z uwagi na obszerność tej problematyki wystarczy tu powołać się na określone regulacje zamieszczone w art. 1099¹, 1108, 1109, 1110¹ w zw. z art. 1104–1105¹, 1110² k.p.c. Z poruszonym zagadnieniem pozostają w ścisłym związku postępowanie dotyczące spadku po cudzoziemcach (art. 1139–1142 k.p.c.) i postępowanie dotyczące europejskiego poświadczenia spadkowego (art. 1142¹–1142⁶ k.p.c.)⁴⁸.

Jurysdykcja w sprawach spadkowych znajdującej zastosowanie do osób zmarłych w dniu lub po dniu 17.08.2015 r. została uregulowana także w prawie unijnym. Chodzi tu mianowicie o art. 4–19 rozporządzenia nr 650/2012. Rozporządzenie to co do zasady wyróżnia następujące rodzaje jurysdykcji: jurysdykcję ogólną (art. 4), jurysdykcję dodatkową (art. 10) i jurysdykcję ko-

⁴⁸ Zagadnienia dotyczące jurysdykcji krajowej w sprawach spadkowych zostaną przybliżone w tomie 6 *Systemu Prawa Procesowego Cywilnego*.

nieczną (art. 11)⁴⁹. Jurysdykcja ogólna polega na tym, że sądy państwa członkowskiego, w którym zmarły miał swoje miejsce zwykłego pobytu w chwili śmierci, mają kompetencję do orzekania co do ogółu spraw dotyczących spadku. Do posłużenia się jurysdykcją dodatkową dochodzi w przypadku, gdy miejsce zwykłego pobytu spadkodawcy w chwili jego śmierci nie znajduje się w państwie członkowskim UE. W tej sytuacji co do zasady sądy państwa członkowskiego, w którym znajdują się składniki majątku spadkowego, będą miały jurysdykcję do orzekania co do ogółu spraw dotyczących spadku, jeżeli zmarły miał w chwili śmierci obywatelstwo tego państwa członkowskiego (art. 10 ust. 1 pkt a)⁵⁰. Przeciwdziałając sytuacjom mogącym prowadzić do pozbawienia prawa do sądu, prawodawca europejski w art. 11 ustanowił również jurysdykcję konieczną (*forum necessitatis*). A zatem w przypadku gdy żaden sąd państwa członkowskiego UE nie ma jurysdykcji na mocy innych przepisów rozporządzenia nr 650/2012, sądy państwa członkowskiego mogą w drodze wyjątku orzekać w sprawie spadkowej, jeżeli postępowanie spadkowe nie może być we właściwy sposób wszczęte lub przeprowadzone lub nie byłoby możliwe w państwie trzecim, z którym sprawa jest ściśle związana. Ponadto wymaga się, aby dana sprawa spadkowa miała dostateczny związek z państwem członkowskim sądu, do którego ją wniesiono. Rozporządzenie nr 650/2012 przewiduje również możliwość zawarcia umowy prorogacyjnej wskazującej państwo członkowskie UE, któremu będzie przysługiwać jurysdykcja wyłączna (art. 5), a ponadto dopuszcza jurysdykcję opartą na wdaniu się w spór – *prorogatio fori tacita* (art. 9)⁵¹.

⁴⁹ Szerzej zagadnienie jurysdykcji krajowej wynikającej z przywołanego aktu prawnego omawiają: M. Orecki, *Jurysdykcja, prawo właściwe oraz uznawanie i wykonywanie orzeczeń w sprawach spadkowych w świetle rozporządzenia (UE) nr 650/2012 z 4 lipca 2012 r.*, PS 2013/1, s. 79 i n.; J. Gołaczyński, *Jurysdykcja w sprawach spadkowych w rozporządzeniu spadkowym a w prawie polskim* [w:] *Aequitas Sequitur Legem. Księga jubileuszowa z okazji 75. urodzin Profesora Andrzeja Zielińskiego*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, G. Jędrejek, Warszawa 2014, s. 117 i n.; K. Weitz, *Jurysdykcja krajowa w sprawach spadkowych w świetle rozporządzenia spadkowego* [w:] *Nowe europejskie prawo spadkowe*, red. M. Pazdan, J. Górecki, Warszawa 2015, s. 36–85, oraz M. Rzewuski (s. 72–79, 81–92, 115–117, 123–135), A. Doliwa (s. 79–81), D. Szostek i G. Karaś (s. 92–96, s. 117–123), J. Turłukowski (s. 96–110), A. Machnikowska (s. 110–115) [w:] *Unijne rozporządzenie spadkowe nr 650/2012. Komentarz*, red. M. Załucki, Warszawa 2015.

⁵⁰ Kolejne łączniki jurysdykcyjne dla tego rodzaju jurysdykcji zostały wskazane w art. 10 ust. 1 lit. b i w art. 10 ust. 2 rozporządzenia nr 650/2012.

⁵¹ Na kwestię ustalenia jurysdykcji w sprawach spadkowych mogą zatem mieć wpływ same strony, które w zależności od podjętych działań w tym zakresie mogą decydować o istnieniu oznaczonej jurysdykcji. W tym względzie można wyróżnić następujące przejawy działania lub braku działania stron: 1) strony dokonały wyboru sądu i właściwego prawa, 2) strony dokonały tylko wyboru właściwego prawa, 3) strony nie dokonały wyboru sądu i właściwego prawa.

4. WŁAŚCIWOŚĆ ORGANÓW POSTĘPOWANIA

4.1. ZAGADNIENIA OGÓLNE

Jak stanowi art. 507 k.p.c., sprawy należące do postępowania nieprocesowego rozpoznają sądy rejonowe, z wyjątkiem spraw, dla których zastrzeżona jest właściwość sądu okręgowego. Dla spraw spadkowych ustawa nie przewiduje odstępstwa od ustanowionej w art. 507 k.p.c. zasady. Jedyna możliwość zmiany właściwości rzeczowej sądu w sprawach spadkowych podlegających rozpoznaniu w postępowaniu nieprocesowym może zaistnieć w sytuacji określonej w art. 18 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. Stosownie do art. 18 § 1 k.p.c., jeżeli przy rozpoznawaniu sprawy w sądzie rejonowym powstanie zagadnienie prawne budzące poważne wątpliwości, sąd ten może przekazać sprawę do rozpoznania sądowi okręgowemu. W razie stwierdzenia przez sąd okręgowy poważnych wątpliwości natury prawnej i przyjęcia przezeń do rozpoznania przekazanej sprawy, sąd ten staje się sądem pierwszej instancji.

W zakresie regulacji ujętej w art. 628 k.p.c. należy podkreślić, że właściwość miejscowa sądu jest jednym z rodzajów właściwości sądu w sprawach cywilnych. Najogólniej rzecz ujmując, właściwość miejscowa oznacza zakres spraw, które mogą rozpoznawać sądy poszczególnych okręgów sądowych ze względu na wyznaczony im obszar działania. Tymi okręgami sądowymi w sprawach z zakresu prawa spadkowego rozpoznawanych w postępowaniu nieprocesowym będą obszary działania poszczególnych sądów rejonowych. Właściwość sądu to jedna z fundamentalnych i podstawowych przesłanek procesowych. Sąd może bowiem prowadzić postępowanie w danej sprawie tylko wówczas, gdy jest do tego prowadzenia właściwy⁵².

Ze względu na źródło wskazujące właściwość miejscową sądu należy wyróżnić właściwość ustawową (wynikającą z przepisów ustawy), właściwość umowną (wynikającą z umowy prorogacyjnej zawartej przez strony) i właściwość delegacyjną (wynikającą z orzeczenia sądowego wyznaczającego inny sąd do rozpoznania sprawy. W nauce prawa dominuje pogląd przyjmujący niedopuszczalność stosowania w postępowaniu nieprocesowym umów prorogacyjnych, na podstawie których określa się właściwy do rozpoznania sprawy sąd⁵³. Pomijając prezentację wszystkich przesłanek przema-

⁵² Dotyczy to także referendarzy sądowych.

⁵³ Odmiennego zdania jest J. Krajewski, *Postępowanie nieprocesowe*, s. 35, według którego umowy prorogacyjne w postępowaniu nieprocesowym są dopuszczalne w tych sprawach, w których przepisy przewidują właściwość miejscową ogólną lub przemianą (art. 508 § 1 *in principio* k.p.c.).

wiających za tym stanowiskiem, wystarczy ograniczyć się do stwierdzenia, że uczestnicy w postępowaniu nieprocesowym (a więc i w postępowaniu spadkowym) nie mogą w drodze umowy zmienić wyłącznej właściwości miejscowej sądu⁵⁴. W postępowaniu nieprocesowym, a zatem i w postępowaniu spadkowym, wchodzi w rachubę jedynie właściwość ustawowa i właściwość delegacyjna.

W art. 508 § 1 k.p.c. wskazano, który sąd jest wyłącznie właściwy do rozpoznania sprawy w postępowaniu nieprocesowym, zaznaczając, że wchodzi on w rachubę, jeżeli właściwość miejscowa nie jest oznaczona w przepisie szczególnym. Takim dla spraw z zakresu prawa spadkowego jest art. 628 k.p.c. Stanowi on *lex specialis* w rozumieniu art. 508 § 1 k.p.c., wobec czego ten ostatni jako *lex generalis* nie będzie miał zastosowania w postępowaniu spadkowym. Zgodnie z art. 628 k.p.c. do czynności w postępowaniu spadkowym, które należą do zakresu działania sądów, wyłącznie właściwy jest sąd ostatniego miejsca zwykłego pobytu spadkodawcy, a jeżeli jego miejsca zwykłego pobytu w Polsce nie da się ustalić – sąd miejsca, w którym znajduje się majątek spadkowy lub jego część (sąd spadku). W braku powyższych podstaw sądem spadku jest Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy. Zamieszczona w art. 628 k.p.c. konstrukcja składająca się na poszczególne elementy (kryteria) określające, który sąd będzie sądem spadku, wskazuje, że jest to struktura zamknięta, pozwalająca w każdym możliwym do zaistnienia przypadku na ustalenie właściwego miejscowo sądu w sprawach spadkowych. Zastosowana w tym przepisie metoda ustalania właściwego sądu opiera się na zasadzie pomocniczości (subsydiarności). Każde następujące po sobie kolejne kryterium wskazujące właściwy sąd spadku znajduje zastosowanie dopiero wtedy, gdy niemożliwe stanie się ustalenie okoliczności składających się na poprzednie kryterium. Przyjęte w art. 628 k.p.c. rozwiązanie jest wyrazem przemyślanej i konsekwentnej decyzji ustawodawcy, który określając właściwość miejscową sądu w sprawach spadkowych podlegających rozpoznaniu w postępowaniu procesowym, przyjął, że jest ona również wyłączna i opiera się na tych samych przesłankach (por. art. 39 k.p.c.)⁵⁵. Należy jeszcze podkreślić, że właściwość miejscowa odnosi się tylko do sądu i referendarza

⁵⁴ W podobnym tonie wypowiada się nauka niemiecka. Por. W. Brehm, *Freiwillige Gerichtsbarkeit*, Stuttgart 2002, s. 78.

⁵⁵ Należy jednak zwrócić uwagę, że art. 39 k.p.c. nie ma wskazanego jako „ostatecznego” sądu dla m.st. Warszawy (tak jak w art. 628 zdanie drugie k.p.c.), gdyż w procesie zgodnie z art. 45 k.p.c., jeżeli w myśl przepisów Kodeksu nie można na podstawie okoliczności sprawy ustalić właściwości miejscowej, Sąd Najwyższy na posiedzeniu niejawnym oznaczy sąd, przed który należy wytoczyć powództwo.

sądowego. Te czynności spadkowe, które mogą być dokonane przez notariusza, mogą być przeprowadzone przed każdym polskim notariuszem, niezależnie od jego siedziby. Wybór notariusza nie jest uzależniony od położenia jego kancelarii w siedzibie sądu spadku.

Ustawa, wskazując w art. 628 k.p.c., właściwość miejscową sądu, podkreśla zarazem, że czynności w postępowaniu spadkowym przeprowadza sąd spadku. Termin „sąd” w polskim porządku prawnym funkcjonuje w wielu różnych znaczeniach. Według W. Broniewicza o sądzie na tle przepisów ustaw można mówić:

- 1) w znaczeniu ustrojowym (np. sąd powszechny, Sąd Najwyższy, sąd rejonowy, sąd rodzinny);
- 2) w znaczeniu instytucjonalnym (inaczej jednostki organizacyjnej, np. Sąd Rejonowy w Gnieźnie, sąd położenia rzeczy, sąd, w którego okręgu pozwany ma miejsce zamieszkania);
- 3) w znaczeniu składu sądzącego (inaczej orzekającego);
- 4) w znaczeniu funkcjonalno-proceduralnym (sąd opiekuńczy, sąd rejestrowy, sąd spadku, sąd upadłościowy, sąd wezwany);
- 5) w znaczeniu sądu polubownego (w odróżnieniu od sądu państwowego)⁵⁶.

Jak podnosi ten autor, to, w jakim znaczeniu został użyty termin „sąd” w oznaczonej wypowiedzi (przepisie), wynika z tekstu tej wypowiedzi. Zdaniem W. Broniewicza przepisy o właściwości miejscowej (np. art. 27–43, 508 k.p.c.) mają na względzie sąd w znaczeniu instytucjonalnym⁵⁷. Jak się wydaje, zapatrywanie to mogło skłonić Sąd Najwyższy do wyrażenia stanowiska, że sąd spadku to sąd w ujęciu instytucjonalnym, właściwy miejscowo do czynności w postępowaniu spadkowym, które należą do zakresu działania sądów⁵⁸. W. Broniewicz wyraźnie jednak zaznacza, że przepisy używające określenia „sąd spadku” mają na myśli sąd w znaczeniu funkcjonalno-proceduralnym⁵⁹. Także T. Żyznowski zauważa, że sąd spadku nie stanowi struktury sądu rejonowego⁶⁰. Używane w Kodeksie postępowania cywilnego pojęcie sądu spadku występuje nie tylko przy oznaczeniu sądu właściwego (tak jak w art. 628 k.p.c.), lecz także przy odpowiednich czynnościach dokonywanych przez ten sąd w toku prowadzonych postępowań spadkowych (np. art. 636³

⁵⁶ W. Broniewicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2008, s. 116–117.

⁵⁷ W. Broniewicz, *Postępowanie cywilne...*, s. 117.

⁵⁸ Postanowienie SN z 8.01.2002 r., I CKN 482/00, OSNC 2002/10, poz. 129. Tak również P. Prus [w:] *Kodeks*, t. 2, red. M. Manowska, 2011, s. 246.

⁵⁹ W. Broniewicz, *Postępowanie...*, s. 117. Do zdania tego się przychyła A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie spadkowe...*, t. 4B, red. K. Osajda, s. 239.

⁶⁰ T. Żyznowski [w:] *Kodeks*, t. 3, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, 2011, s. 359.

§ 3, art. 637 § 3, art. 638¹¹, 646 § 2, art. 647, 655, 665, 668, 668¹ k.p.c.). Zatem w znaczeniu instytucjonalnym o sądzie spadku moglibyśmy mówić jedynie wtedy, gdybyśmy go określili jako konkretną jednostkę organizacyjną (np. sąd ostatniego miejsca zwykłego pobytu spadkodawcy). Z tych względów ujmowanie sądu spadku w znaczeniu funkcjonalno-proceduralnym, a więc w kontekście zakresu czynności podejmowanych w toku postępowań spadkowych, znajduje normatywne uzasadnienie. Rację więc należy przyznać zapatrywaniu W. Broniewicza, a nie pogładowi judykatury wyrażonemu w tym przedmiocie w przytoczonym orzeczeniu.

Należy odnotować, że pojęcie sądu spadku występuje nie tylko w art. 628 k.p.c., lecz także w art. 566 k.p.c., normującym właściwość sądu w sprawie o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej między małżonkami. Jeżeli do ustania tej wspólności dojdzie w wyniku śmierci jednego z małżonków, to sądem właściwym miejscowo do przeprowadzenia podziału majątku wspólnego małżonków staje się sąd spadku.

Pojęcie sądu spadku, którym posługuje się Kodeks postępowania cywilnego, zostało przejęte z art. 2 d.p.s. Brzmienie tego przepisu było następujące: „Właściwym do przeprowadzenia postępowania spadkowego jest, o ile ustawa inaczej nie stanowi, sąd spadku, którym jest sąd miejsca ostatniego zamieszkania spadkodawcy, a jeżeli spadkodawca nie miał takiego miejsca zamieszkania w Polsce, sąd miejsca, w którym znajduje się majątek spadkowy lub jego część, w braku zaś tych podstaw – sąd w Warszawie”. Regulacja ta w porównaniu z art. 628 k.p.c. stała na wyższym poziomie legislacyjnym, o czym świadczy użyte w art. 2 d.p.s. sformułowanie „o ile ustawa inaczej nie stanowi”. Przepisy dekretu dopuszczały bowiem prowadzenie oznaczonych spraw przez inny sąd niż sąd spadku. Tak było przy zabezpieczeniu spadku (art. 5 d.p.s.) i złożeniu oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku (art. 61 § 2 d.p.s.). Takiego zastrzeżenia jak w art. 2 d.p.s. („o ile ustawa inaczej nie stanowi”) nie zawiera natomiast art. 628 k.p.c., mimo że wzorem dekretu w Kodeksie postępowania cywilnego również przewidziano wyjątki od „wyłącznej” właściwości miejscowej sądu spadku. Wyjątki te dotyczą następujących spraw: o zabezpieczenie spadku (art. 633 k.p.c.), o złożenie wykazu inwentarza (art. 636³ k.p.c.), o złożenie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku (art. 640 § 1 k.p.c.). Należy zatem w tym przypadku – wobec milczenia ustawy – stosować zasadę *lex specialis* (art. 633, 636³, 640 § 1 k.p.c.) *derogat legi generali* (art. 628 k.p.c.). Dostrzegając racjonalne podstawy odstępstw od wyłącznej właściwości miejscowej sądu spadku, które zostały podyktowane względami słusznosciowymi i utylitarnymi, nie można jednak tracić z pola widzenia konieczności zachowania klarowności normatywnej art. 628 k.p.c. Wszak przepis ten ustanawia

wyłączną właściwość miejscową sądu spadku i nie zastrzega w swej treści żadnych odstępstw od tej zasady⁶¹.

Przyjmowana także w sprawach z zakresu prawa spadkowego właściwość delegacyjna czyni kolejny wyłom w ustanowionej w art. 628 k.p.c. zasadzie właściwości wyłącznej. Stosownie bowiem do art. 508 § 2 i 3 k.p.c. ze względów konieczności lub celowości sąd przełożony nad sądem spadku może – z urzędu albo na przedstawienie sądu właściwego, albo na wniosek właściwego organu lub osoby zainteresowanej – wyznaczyć inny sąd do rozpoznania sprawy w całości lub w części. Przyczyny wyznaczenia innego sądu mogą być różne, np. zaistnienie siły wyższej, wyłączenie wszystkich sędziów danego sądu, zamieszkiwanie wszystkich lub większości uczestników postępowania poza obszarem właściwości sądu spadku. Szczególny przypadek przekazania sprawy innemu sądowi ze względów celowości został przewidziany w sprawie o dział spadku (art. 683 k.p.c.)⁶².

4.2. KRYTERIA USTALANIA WŁAŚCIWOŚCI

Pierwsze kryterium wskazujące wyłącznie właściwy sąd spadku odwołuje się do ostatniego miejsca zwykłego pobytu spadkodawcy. Kryterium to obowiązuje od 17.08.2015 r.; z tym dniem bowiem weszła w życie ustawa z 24.07.2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy – Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1137). Przyjęte rozwiązanie jest wynikiem dostosowania polskiego prawa do przepisów rozporządzenia nr 650/2012. Celem nowego brzmienia art. 628 k.p.c. było ujednolicenie łączników określających właściwość miejscową sądu spadku z kryteriami decydującymi o istnieniu jurysdykcji krajowej w sprawach spadkowych. Stosownie bowiem do art. 4 rozporządzenia nr 650/2012 podstawowym łącznikiem jurysdykcji w sprawach spadkowych jest miejsce zwykłego pobytu spadkodawcy w chwili jego śmierci⁶³.

⁶¹ A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie spadkowe...*, t. 4B, red. K. Osajda, s. 239–240.

⁶² Zob. szerzej A. Stempniak, *Zmiana właściwości miejscowej sądu w postępowaniu o dział spadku*, „Palestra” 2005/7–8, s. 104 i n. i cyt. tam literatura. W opracowaniu tym omówiono relacje zachodzące między art. 628, 508 § 2 i 3 oraz art. 683 k.p.c.

⁶³ Trzeba przypomnieć, że w Kodeksie postępowania cywilnego w okresie od 1.01.1965 r. do 16.08.2015 r. (a więc przez ponad pół wieku) obowiązywało inaczej sformułowane pierwsze kryterium określające właściwy sąd spadku. Odwoływało się ono bowiem do ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy. Miejsce to ustalało się według wskazań zamieszczonych w art. 25–28 k.c., określających miejsce zamieszkania osób fizycznych (*domicilium*). Miejszem zamieszkania była zatem miejscowość, w której osoba fizyczna przebywała z zamiarem stałego pobytu. Ostatnie miejsce zamieszkania spadkodawcy wpisywano do aktu zgonu zmarłego, spo-

Pojęcie ostatniego miejsca zwykłego pobytu spadkodawcy, o którym mowa w art. 628 *in principio* k.p.c., pozostaje w ścisłym związku z łącznikiem jurysdykcyjnym – uzasadniającym jurysdykcję krajową fakultatywną sądu polskiego w sprawach spadkowych – posługującym się sformułowaniem „miejsce zwykłego pobytu [spadkodawcy – dop. aut.] w Rzeczypospolitej Polskiej” (art. 1108 § 1 *in fine* k.p.c.). Tożsamość użytych w obu przytoczonych przepisach sformułowań nakazuje wyklądać je w ten sam sposób⁶⁴.

W literaturze jeszcze przed zmianą art. 628 k.p.c. zauważono, że „miejsce zwykłego pobytu” nie zostało nigdzie ustawowo dookreślone. Poszukując właściwego sensu tego pojęcia, próbowano je definiować w opozycji do „miejsca zamieszkania”. Zamieszkanie wiązano ze stałością przebywania, samo przebywanie powiązano jedynie z doraźnością, a zwykły pobyt z bardziej trwałym przebywaniem. Według M. Pazdana: „Zwykły pobyt oznacza nieco słabsze powiązanie danej osoby z określonym państwem. Nie musi mu towarzyszyć zamiar osiedlenia się na stałe w tym państwie. Wystarczające jest osiedlenie się na jakiś czas, np. na okres studiów, pracy uzyskanej w jakimś państwie. Wskazanie jakichś stałych kryteriów czasowych nie jest pożądane. Wiele zależy od oceny okoliczności konkretnego przypadku”⁶⁵. W podobnym tonie na tle art. 1108 k.p.c. wypowiada się M. Radwan, podnosząc, że pojęcie miejsca zwykłego pobytu oznacza miejsce, w którym ześrodkowane są życiowe interesy oznaczonej osoby, a związek tej osoby z tymże miejscem prze-

ządzanego na podstawie prawa o aktach stanu cywilnego. Najczęściej odpowiadało ono adresowi zameldowania. W literaturze trafnie jednak dostrzeżono, że art. 628 k.p.c. odwołuje się do cywilnoprawnego pojęcia miejsca zamieszkania, a nie do administracyjnoprawnego pojęcia zameldowania (P. Prus [w:] *Kodeks*, t. 2, red. M. Manowska, 2011, s. 246; I. Kunicki [w:] *Kodeks*, t. 1, red. A. Góra-Błaszczkowska, 2013, s. 1363). Z zameldowania wynikało jedynie domniemanie, że spadkodawca zamieszkiwał w oznaczonej miejscowości. Domniemanie to mogło być obalone przez wnioskodawcę lub uczestnika przez wykazanie okoliczności odmiennej (np. spadkodawca przebywał z zamiarem stałego pobytu u jednego ze swoich krewnych). Przyjęte w Kodeksie postępowania cywilnego kryterium ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy nie było żadną nowością legislacyjną, gdyż zostało recypowane z obowiązującego od 1.01.1947 r. dekretu o postępowaniu spadkowym. Rozwiązanie to funkcjonowało zatem w polskim porządku prawnym przez 68 lat.

⁶⁴ Należy wspomnieć, że pojęciem zwykłego pobytu spadkodawcy posłużono się także w art. 64 ust. 1 p.p.m. (który wszedł w życie 16.05.2011 r.). Tenże przepis został uchylony z dniem 17.08.2015 r. na mocy ustawy z 24.07.2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy – Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1137). Jeszcze wcześniej niż w Prawie prywatnym międzynarodowym pojęcie zwykłego pobytu spadkodawcy zostało wprowadzone do art. 1108 k.p.c. na mocy ustawy z 5.12.2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 234, poz. 1571), która weszła w życie 1.07.2009 r.

⁶⁵ M. Pazdan, *Prawo prywatne międzynarodowe*, Warszawa 2005, s. 54–55.

jawia cechy trwałości⁶⁶. Do podobnych wniosków doszli również przedstawiciele doktryny wypowiadający się na tle art. 4 rozporządzenia nr 650/2012, którzy również dostrzegli, że pojęcie miejsca zwykłego pobytu spadkodawcy nie zostało zdefiniowane. Przyjmuje się wobec tego, że analizowane pojęcie oznacza stałe i stabilne centrum interesów życiowych spadkodawcy w danym miejscu⁶⁷. Widzimy więc, że wykładnia pojęcia miejsca zwykłego pobytu spadkodawcy zbliża je wyraźnie do pojęcia miejsca zamieszkania spadkodawcy⁶⁸. Brak szczególnych podstaw do tego, aby analizowanego pojęcia – co do zasady – nie utożsamiać z poprzednio ujętym w art. 628 k.p.c. pojęciem miejsca zamieszkania⁶⁹.

Zawarte w art. 628 k.p.c. drugie kryterium wskazujące wyłącznie właściwy sąd spadku odwołuje się do miejsca, w którym znajduje się majątek spadkowy lub jego część. Kryterium to wchodzi w rachubę dopiero wówczas, gdy miejsca zwykłego pobytu spadkodawcy w Polsce nie da się ustalić. Najczęściej dotyczy to przypadku, gdy spadkodawca w ogóle nie przebywał w Polsce⁷⁰.

Majątek spadkowy składa się zazwyczaj z wielu różnego rodzaju przedmiotów, które mogą znajdować się na obszarze właściwości jednego lub kilku sądów. Jeżeli cały majątek spadkowy znajduje się na obszarze właściwości jednego sądu, to sąd ten staje się właściwym sądem spadku. Jeżeli natomiast przedmioty spadkowe są rozproszone na obszarze właściwości kilku sądów, do miana sądu spadku pretenduje kilka sądów. Prawo wyboru z tego grona „odpowiedniego” sądu należy do wnioskodawcy (art. 43 § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.). Złożenie wniosku w wybranym przez wnioskodawcę sądzie powoduje, że sąd ten staje się sądem właściwym. Natomiast w sprawach spadkowych wszczynanych z urzędu⁷¹ tym „odpowiednim” sądem spadku będzie

⁶⁶ M. Radwan [w:] *Kodeks*, t. 2, red. M. Manowska, 2011, s. 865.

⁶⁷ Zob. szerzej M. Rzewuski [w:] *Unijne rozporządzenie spadkowe Nr 650/2012. Komentarz*, red. M. Załucki, Warszawa 2015, s. 75–78; K. Weitz [w:] *Nowe europejskie prawo spadkowe*, red. M. Pazdan, J. Górecki, Warszawa 2015, s. 49–55 i cyt. tam literatura.

⁶⁸ A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie spadkowe...*, t. 4B, red. K. Osajda, s. 241–242.

⁶⁹ Dokonując w 2015 r. nowelizacji art. 628 k.p.c., ustawodawca nie dostrzegł potrzeby zmiany art. 1108 k.p.c., który dotyczy jurysdykcji krajowej w sprawach spadkowych, pozostawiając nadal wśród łączników jurysdykcyjnych miejsce zamieszkania spadkodawcy w Rzeczypospolitej Polskiej.

⁷⁰ J. Pietrzykowski, K. Pietrzykowski [w:] *Kodeks*, t. 2, red. A. Marciniak, K. Piasecki, 2016, s. 1078.

⁷¹ W grupie spraw spadkowych, które mogą być wszczęte z urzędu, mieszczą się m.in. następujące rodzaje postępowań: o zabezpieczenie spadku (art. 635 § 1 k.p.c.), o zabezpieczenie przedmiotu zapisu windykacyjnego (art. 636² k.p.c.), o sporządzenie spisu inwentarza (art. 638² i 638¹¹ k.p.c.), o ogłoszenie testamentu (art. 649 § 1 k.p.c.), o wyjawienie przedmiotów spad-

ten, który pierwszy podejmie stosowne czynności, wszczynając oznaczone postępowanie spadkowe. Może to nastąpić oczywiście po wcześniejszym upewnieniu się, że na obszarze właściwości tego sądu znajduje się majątek spadkowy lub jego część. W obu tych przypadkach zarówno sąd wybrany przez wnioskodawcę, jak i sąd pierwszy wszczynający postępowanie z urzędu stają się właściwym sądem spadku, który jest uprawniony do podejmowania dalszych czynności. Obie te sytuacje potwierdzają także na gruncie procesowym aktualność rzymskiej zasady *prior tempore, potior iure* (pierwszy co do czasu, pierwszy co do prawa).

W literaturze wyniknęła różnica zdań dotycząca tego, co należy rozumieć przez pojęcie części spadku, o którym mowa w art. 628 k.p.c. Według J. Pietrzykowskiego w art. 628 k.p.c. chodzi o „istotną” część majątku spadkowego⁷². Natomiast zdaniem A. Stempniaka w analizowanym przepisie chodzi o jakąkolwiek część majątku spadkowego, gdyż art. 628 k.p.c. nie nadaje pojęciu części majątku spadkowego szczególnych właściwości⁷³. Za wnioskiem, że przy stosowaniu art. 628 k.p.c. nie ma znaczenia wielkość części spadku, przemawia porównanie tej regulacji z art. 683 k.p.c., dotyczącym zmiany właściwości sądu w sprawie o dział spadku, gdzie jest mowa o „znacznej części spadku”. Należy krytycznie ocenić (bliżej nieuzasadnioną) tezę J. Pietrzykowskiego, która zawodziłaby w sytuacji równomiernego – pod względem ilościowym i wartościowym – rozproszenia majątku spadkowego pomiędzy dwa, trzy, cztery okręgi sądowe. W tym stanie nie można byłoby wskazać istotnej części spadku, gdyż te poszczególne części byłyby ekwiwalentne. Ponadto wykładnia art. 628 k.p.c. zaproponowana przez tego autora pozostawałaby w sprzeczności z zasadą *lege non distinguente nec rostrum est distinguere*. W art. 628 k.p.c. w odniesieniu do „części spadku” nie wskazano bowiem, jaka to ma być część. Nadto przyjęcie poglądu J. Pietrzykowskiego rodziłoby zawsze wątpliwości, czy oznaczona część jest tą „istotną” częścią majątku spadkowego⁷⁴.

kowych (art. 655 § 1 k.p.c.), o przesłuchanie świadków testamentu ustnego (art. 662 k.p.c.), o zarząd spadku nieobjętego (art. 666 § 1 k.p.c.), o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia albo postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku i przedmiotu zapisu windykacyjnego bądź zmiany postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku (art. 669¹, 678, 690 § 2 k.p.c.).

⁷² J. Pietrzykowski [w:] *Kodeks*, t. 2, red. K. Piasecki, 2006, s. 306. Pogląd ten aprobuje także K. Pietrzykowski [w:] *Kodeks*, t. 2, red. A. Marciniak, K. Piasecki, 2016, s. 1078.

⁷³ A. Stempniak, *Postępowanie o dział spadku*, Warszawa 2006, s. 71. Stanowisko to podziela M. Uliasz, *Kodeks*, t. 2, 2007, s. 310.

⁷⁴ A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie spadkowe...*, t. 4B, red. K. Osajda, s. 242–243.

Trzecie kryterium wskazujące właściwy sąd spadku związane jest z wykazaniem stanu polegającego na niemożności ustalenia ostatniego miejsca zwykłego pobytu spadkodawcy oraz miejsca, w którym znajduje się majątek spadkowy lub jego część. W tej sytuacji sądem spadku staje się Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy (art. 628 zdanie drugie k.p.c.). W tym wypadku mamy do czynienia z właściwością subsydiarną (posiłkową)⁷⁵, która znajdzie zastosowanie w razie niezaistnienia wcześniejszych przesłanek określonych w art. 628 zdanie pierwsze k.p.c.⁷⁶

Stosownie do art. 511 § 1 k.p.c. wniosek wszczynający postępowanie nieprocesowe powinien czynić zadość przepisom o pozwie. Jak z kolei stanowi art. 187 § 1 k.p.c., pozew powinien spełniać warunki pisma procesowego określone w art. 126–126² k.p.c., a ponadto zawierać przytoczenie faktów uzasadniających – w miarę potrzeby – również właściwość sądu (art. 187 § 1 pkt 2 k.p.c.). Te ramowe wskazania określające wymogi wniosku wszczynającego postępowanie spadkowe w trybie nieprocesowym nakazują – w kontekście rozwiązań prawnych ustanowionych w art. 628 k.p.c. – przytoczenie faktów uzasadniających właściwość sądu. Właściwość miejscowa sądu w postępowaniu spadkowym prowadzonym w trybie nieprocesowym ma bowiem charakter wyłączny i nie można w tym zakresie pozwolić sobie na dowolność. Ponadto przyjęte w art. 628 k.p.c. kryteria wskazujące właściwy sąd spadku są tego rodzaju, że odwołanie się do kolejnego kryterium wymaga wykazania niemożności ustalenia poprzedniego. Złożenie wniosku w sprawie spadkowej bez podania okoliczności uzasadniających właściwość miejscową sądu czyni niemożliwym ustalenie, czy sprawa ta została wniesiona do sądu właściwego (sądu spadku).

Ukształtowana po II wojnie światowej praktyka sądów powszechnych zdaje się wskazywać, że do czasu zmiany treści art. 628 k.p.c. do analizowanego zagadnienia podchodzono z dużą dozą liberalizmu. Przyjmowano, że skoro dominującym kryterium ustalenia właściwego sądu jest ostatnie miejsce zamieszkania spadkodawcy, wystarczy to skonfrontować z danymi zamieszczonymi w dołączonym do wniosku akcie zgonu zmarłego. Stosownie bowiem do odpowiednich regulacji Prawa o aktach stanu cywilnego w akcie zejścia (zgonu) podawało się informację o miejscu zamieszkania spadko-

⁷⁵ B. Dobrzański [w:] *Kodeks*, t. 1, red. Z. Resich, W. Siedlecki, 1969, s. 763; J. Gudowski [w:] *Kodeks*, t. 3, red. T. Erciński, 2012, s. 40.

⁷⁶ Na analogicznych zasadach określono właściwość miejscową sądu w przepisach ogólnych regulujących postępowanie nieprocesowe (zob. art. 508 § 1 zdanie trzecie k.p.c.).

dawcy⁷⁷. Łatwo było się więc zorientować, czy sąd, do którego wpłynął dany wniosek, jest sądem właściwym (sądem spadku). Od 1.03.2015 r. wydawany akt zgonu nie zawiera już nie tylko informacji o miejscu zamieszkania zmarłego, lecz także informacji o miejscu jego zwykłego pobytu (zob. art. 48 ust. 4 p.a.s.c.). Okoliczność ta sprawia, że odpadła już podstawa prezentowanego tutaj liberalnego podejścia w tym przedmiocie.

Bardziej zdecydowane i wyraziste w kwestii właściwości sądu było stanowisko wyrażone w orzecznictwie Sądu Najwyższego pochodzącym jeszcze z okresu sprzed wejścia w życie Kodeksu postępowania cywilnego. Wystarczy tu ograniczyć się do prezentacji dwóch istotnych dla analizowanego zagadnienia stanowisk judykatury. W pierwszym orzeczeniu wyrażono następujący pogląd: „W postępowaniu nieprocesowym kwestię właściwości rzeczowej i miejscowej sądu bierze się z urzędu pod rozagę w każdym stanie sprawy. Sąd rewizyjny [obecnie odwoławczy – przyp. aut.] bierze też pod uwagę właściwość sądu I instancji”⁷⁸. W drugim orzeczeniu zajęto natomiast następujące stanowisko: „Niezamieszczenie we wniosku wszczynającym postępowanie niesporne [obecnie nieprocesowe – przyp. aut.] okoliczności wskazujących właściwość miejscową sądu stanowi brak formalny, który podlega uzupełnieniu w trybie art. 137 § 1 k.p.c. [obecnie art. 130 § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. – przyp. aut.]”⁷⁹. Przytoczone orzeczenia Sądu Najwyższego zachowują aktualność w obowiązującym stanie prawnym. Należy więc przyjąć, że nieprzytoczenie we wniosku okoliczności uzasadniających właściwość miejscową sądu w sprawach z zakresu prawa spadkowego rozpoznawanych w trybie nieprocesowym stanowi brak formalny uniemożliwiający nadanie sprawie dalszego biegu.

⁷⁷ Zob. art. 39 ust. 2 lit. c dekretu z 25.09.1945 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz.U. Nr 48, poz. 272 ze zm.), art. 55 ust. 1 pkt 1 dekretu z 8.06.1955 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz.U. Nr 25, poz. 151 ze zm.), art. 67 ust. 1 pkt 1 ustawy z 29.09.1986 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz.U. z 2011 r. Nr 212, poz. 1264 ze zm.).

⁷⁸ Orzeczenie SN z 19.10.1949 r., Wa. C. 4 / 49, OSN 1951/1, poz. 3.

⁷⁹ Orzeczenie SN z 22.04.1950 r., Wa. C. 3 / 50, DPP 1950/7, s. 59.

ROZDZIAŁ 2

POSTĘPOWANIE O ZABEZPIECZENIE SPADKU

1. Rys historyczny	73
2. Cel zabezpieczenia spadku	77
3. Struktura postępowania o zabezpieczenie spadku	81
4. Zabezpieczenie spadku a instytucje pokrewne	83
5. Właściwość sądu	88
6. Środki zabezpieczenia spadku	98
6.1. Zagadnienia ogólne	98
6.2. Wybór odpowiedniego środka zabezpieczenia	103
6.3. Spis majątku ruchomego i oddanie go pod dozór	106
6.4. Złożenie do depozytu sądowego	110
6.5. Ustanowienie zarządu tymczasowego	113
6.6. Ustanowienie dozoru nad nieruchomością	121
6.7. Sprzedaż ruchomości ulegających szybkiemu zepsuciu	124
6.8. Inne środki zabezpieczenia spadku	127
6.9. Zawiadomienie właściwej instytucji	130
7. Wszczęcie postępowania	132
7.1. Wprowadzenie	132
7.2. Wszczęcie postępowania na wniosek	132
7.3. Wszczęcie postępowania z urzędu	134
7.4. Wnioskodawca	137
7.5. Uczestnicy postępowania	144
8. Orzeczenia i ich zaskarżanie	145
8.1. Orzeczenia	145
8.2. Środki zaskarżenia	148

Literatura: Allerhand M., *Uzasadnienie projektu rozdziału kodeksu postępowania niespornego i o postępowaniu spadkowym* [w:] *Komisja Kodyfikacyjna. Podkomisja postępowania niespornego*, nr 2, Warszawa 1939; Babiarz S., Jaśniewicz M., *Zarząd sukcesyjny przedsiębiorstwa osoby fizycznej. Komentarz*, Warszawa 2021; Bednarek M., *Mienie. Komentarz do art. 44–55³ Kodeksu cywilnego*, Kraków 1997; Bieluk J., *Ustawa o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej. Komentarz*, Warszawa 2019; Bładowski B., *Zażalenie*, Kraków 1998; Dalka S., *Zarząd nieruchomości w czasie egzekucji z nieruchomości a egzekucja z pożytków i dochodów z nieruchomości przez zarząd przymusowy*, „Zagadnienia Eg-

zekucji Sądowej w Polsce” 1994/1; **Dalka S., Rodziewicz J.**, *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz do części drugiej kodeksu postępowania cywilnego*, Gdańsk 1994; *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, E. Rudkowska-Ząbczyk, Warszawa 2010; **Dziewulska M., Świeczkowski J., Urban J.**, *Zabezpieczenie spadku i spis inwentarza. Komentarz do art. 627–639 k.p.c.*, red. J. Świeczkowski, Warszawa 2017; **Dziurda M.**, *Glosa do wyroku SN z 28.01.2010 r., IV CSK 261/09*, OSP 2010/9; **Dzyr A.**, *Przepisy o postępowaniu spadkowym przed państwowymi biurami notarialnymi*, „Palestra” 1967/12, wkładka; **Gapska E., Studzińska J.**, *Postępowanie nieprocesowe*, 2015; **Iżykowski M.**, *Charakterystyka prawna uprawdopodobnienia w postępowaniu cywilnym*, NP 1980/3; Iżykowski M., *Zabezpieczenie roszczeń jako forma tymczasowej ochrony prawnej w sądowym postępowaniu cywilnym*, „Palestra” 1988/8–9; **Jagiela J.**, *Tymczasowa ochrona prawna w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2007; **Jakubecki A.**, *Postępowanie zabezpieczające w sprawach z zakresu prawa własności intelektualnej*, Kraków 2002; **Jankowski J.**, *Przebieg postępowania egzekucyjnego, upadłościowego i układowego. Struktura postępowań w ujęciu dynamicznym*, Kraków 1999; **Julke G.**, *Zarząd nieruchomością w toku postępowania egzekucyjnego*, PES 2007/10–11; **Kaltenbek-Skarbek L., Żurek W.**, *Prawo spadkowe*, Warszawa 2007; **Kapkowski R., Kaufmann M.**, *Charakter prawny zarządcy sukcesyjnego na tle pokrewnych instytucji zarządu masą spadkową*, „Rejent” 2019/7; **Knoppek K.**, *Dokument w procesie cywilnym*, Poznań 1993; *Kodeks*, red. A. Jakubecki, 2005; *Kodeks*, red. A. Zieliński, 2012; *Kodeks*, red. Z. Szczurek, 1994, 2005; *Kodeks*, t. 1, red. A. Góra-Błaszczkowska, 2013; *Kodeks*, t. 1–2, red. Z. Resich, W. Siedlecki, 1975–1976; *Kodeks*, t. 2, red. J. Jankowski, 2013; *Kodeks*, t. 2, red. J. Jankowski, 2019; *Kodeks*, t. 2, red. M. Manowska, 2011; *Kodeks*, t. 2, red. K. Piasecki, 2006; *Kodeks*, t. 3, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, 2011; *Kodeks*, t. 3, red. J. Jodłowski, K. Piasecki; *Kodeks*, t. 3, red. A. Marciniak, K. Piasecki, 2016; *Kodeks*, t. 3, red. K. Piasecki, A. Marciniak, 2012; *Kodeks*, t. 3–4, red. T. Ereciński, 2012; **Kopaczyńska-Pieczniak K.**, *Status prawny zarządcy sukcesyjnego*, PPH 2018/12; **Korzan K.**, *Postępowanie nieprocesowe*; Korzan K., *Sądowe postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 1986; Korzan K., *Zabezpieczenie roszczeń i praw w postępowaniu cywilnym (studium teoretyczno-procesowe)*, PPH 1992/3; **Kowalkowski R.**, *Zarząd zajętą nieruchomością*, PES 1994/5; **Krajewski J.**, *Postępowanie nieprocesowe*; **Krajewski J., Piasecki K.**, *Kodeks*, 1968; **Litauer J.J.**, *Kodeks postępowania niespornego. Część szczegółowa. Nowe dekrety z zakresu postępowania niespornego z objaśnieniami*, Łódź 1947; **Lubiński K.**, *Istota i charakter*; **Łopatowska-Rynkowska J.**, *Zmiana zarządcy w toku sądowej egzekucji z nieruchomości*, PPE 2006/4–6; **Marciniak A.**, *Postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 2005; **Margoński M.**, *Kurator spadku*, Warszawa 2009; **Markiewicz K.**, *Postępowanie w sprawach depozytowych*, Warszawa 2007; **Matusik G.**, *Rachunek z zarządu – zagadnienia proceduralne* [w:] *Księga jubileuszowa prof. Andrzeja Zielińskiego*; **Myczkowski L.**, *Wniosek o zabezpieczenie spadku obejmującego mieszkanie własnościowe*, M. Praw. 1998/1; **Nykiel W.**, *Cywilnoprawna i podatkowoprawna pozycja sądowego zarządcy nieruchomości*, RPEiS 2005/4; **Pawłowicz J.**, *Pozycja notariusza w zachowawczych czynnościach spadkowych*, PN 1948/11–12; Pawłowicz J., *Z zagadnień postępowania w przedmiocie zabezpiecze-*

nia spadku i spisu inwentarza, DPP 1950/5; **Pietrzykowski J.**, *Postępowanie nieprocesowe w sprawach o charakterze majątkowym* (art. 606–694 k.p.c.), Katowice 1965/66; **Pogonowski P.**, *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne*, Warszawa 2007; **Policzkiewicz J.**, **Siedlecki W.**, **Wengerek E.**, *Postępowanie nieprocesowe*, 1973; **Policzkiewicz J.**, **Siedlecki W.**, **Wengerek E.**, *Wzory pism procesowych w sprawach cywilnych*, Warszawa 1982; *Prawo i postępowanie spadkowe*, t. 4B, red. K. Osajda; *Prawo spadkowe przedsiębiorców. Komentarz*, t. 4C, red. K. Osajda, Warszawa 2022; **Pyziak-Szafnicka M.**, **Nykiel W.**, *Cywilnoprawna i podatkowoprawna pozycja sądowego zarządcy nieruchomości*, RPEiS 2005/4; **Rotter S.**, *Stanowisko zarządcy przymusowego*, PS 1938/3; **Rowiński T.**, *Interes prawny w procesie cywilnym i w postępowaniu nieprocesowym*, Warszawa 1971; **Rzońca S.K.**, *Pojęcie zarządu majątkiem wspólnym małżonków*, Warszawa 1982; **Sadlik R.**, *Sytuacja pracowników po śmierci pracodawcy*, „Prawo Pracy” 2004/4; **Siedlecki W.**, **Świeboda Z.**, *Postępowanie nieprocesowe*; **Sieradzka M.**, *Zarząd sukcesyjny przedsiębiorstwem osoby fizycznej – analiza i ocena nowych rozwiązań prawnych*, cz. 1, M. Praw. 2018/22, s. 1195 i n.; cz. 2, M. Praw. 2018/23; **Stempniak A.**, *Spis inwentarza – wybrane aspekty postępowania*, cz. 1, M. Praw. 2012/5; **Stempniak A.**, *Właściwość miejscowa sądu w działach wspólności majątkowych jako przejaw autonomii poszczególnych postępowań działowych*, „Rejent” 2014/12; **Stempniak A.**, *Wykaz inwentarza [w:] Praxis. Notariat. Czynności notarialne*, red. A.J. Szereda, Warszawa 2021; **Stempniak A.**, *Zabezpieczenie spadku, wykaz inwentarza i spis inwentarza [w:] Prawo i postępowanie spadkowe*, t. 4b, red. K. Osajda; **Stempniak A.**, *Zarząd spadku nieobjętego w ujęciu przepisów KPC*, cz. 3, M. Praw. 2010/20; *System*, t. 2, red. Z. Resich, 1987; *System*, t. 3, cz. 1, red. J. Gudowski, 2013; *System PP*, t. 10, red. B. Kordasiewicz; **Szawłowski T.**, *Zabezpieczenie spadku w praktyce notarialnej*, ZP-AMS 1969/14; **Szczurowski T.**, *Zarząd sukcesyjny przedsiębiorstwem w spadku*, PUG 2018/11; **Szewczyk P.**, *Powołanie sądowego zarządcy nieruchomości*, PS 2009/11–12; **Świczekowski J.**, *Instytucja zarządu w polskiej procedurze cywilnej*, Sopot 2002; **Świerczyński M.**, **Fuchs D.**, *Status prawny zarządcy sukcesyjnego [w:] Zarząd sukcesyjny przedsiębiorstwem osoby fizycznej*, red. J. Pazdan, A. Bieranowski, Warszawa 2021; **Tałasiewicz J.**, *O postępowaniu w sprawach niespornych w zastosowaniu dla Galicji*, Kraków 1899; **Uliasz M.**, *Kodeks*, t. 2, 2007; **Uliasz M.**, *Postępowanie w sprawach o zabezpieczenie spadku, spis inwentarza i wykaz inwentarza*, Warszawa 2016; **Walasik M.**, *Zabezpieczenie spadku obejmującego rachunek bankowy*, PS 2010/1; **Waszczuk-Napiórkowska J.**, **Żarnowiec Ł.**, *Wykonywanie zarządu sukcesyjnego [w:] Zarząd sukcesyjny przedsiębiorstwem osoby fizycznej*, red. J. Pazdan, A. Bieranowski, Warszawa 2021; **Wengerek E.**, *Pojęcie, przedmiot i przesłanki postępowania egzekucyjnego i zabezpieczającego [w:] Wstęp do systemu prawa procesowego cywilnego*, red. J. Jodłowski, Ossolineum 1974; **Wengerek E.**, *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz do części drugiej kodeksu postępowania cywilnego*, Warszawa 1972; **Wengerek E.**, *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz do części drugiej kodeksu postępowania cywilnego*, t. 2, Warszawa 1994; **Wengerek E.**, *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 1978; **Wrzcionek R.**, *Zarządca sukcesyjny przedsiębiorstwa w spadku. Status i charakter prawny*, Warszawa 2020;

Zedler F., *Postępowanie*, t. 3; Zedler F., *Uwagi o pojęciu postępowania zabezpieczającego w sprawach cywilnych* [w:] *Zbiór rozpraw z zakresu postępowania cywilnego*, AUWr 1990/1028, Prawo CLXX; **Zembrzusi T.**, *Udzielenie zabezpieczenia a wstrzymanie wykonalności postanowienia do czasu rozstrzygnięcia zażalenia*, „Rejent” 2010/5.

1. RYS HISTORYCZNY

Instytucja zabezpieczenia spadku sięga swymi początkami jeszcze prawa zwyczajowego¹. Była ona powszechnie stosowana na ziemiach Polski, a także w okresie porzobiorowym pod rządami praw państw zaborczych². Cechą wspólną, a zarazem charakterystycznym rysem tych ówczesnych regulacji było opieczętowanie przedmiotów należących do spadku³. Po odzyskaniu niepodległości przez Polskę w 1918 r. funkcjonujące dotychczas rozwiązania prawne dotyczące zabezpieczenia spadku zostały przejęte „z całym dobrodziejstwem inwentarza” z obcych systemów prawa. W okresie międzywojennym powołano Komisję Kodyfikacyjną, która miała ujednolicić funkcjonujące w Polsce różne systemy prawne i wprowadzić zunifikowany model prawa spadkowego, postępowania spadkowego i postępowania niespornego⁴. Efektem tych zamierzeń (odłożonych w czasie z powodu II wojny światowej)

¹ J. Tałasiewicz, *O postępowaniu w sprawach niespornych w zastosowaniu dla Galicji*, Kraków 1899, s. 231, przypis 1.

² Zob. art. 819–821 Kodeksu Napoleona, art. 1401–1408 oraz 1683 i n. rosyjskiej ustawy postępowania cywilnego z 1864 r., § 1960 BGB z 1869 r. i § 74 niemieckiej ustawy z 1898 r. o sprawach sądownictwa niespornego, § 38 i n. austriackiego patentu cesarskiego z 1854 r. o postępowaniu w sprawach niespornych.

³ Dla zobrazowania regulacji właściwych dla czasów nowożytnych należy przywołać stosowne przepisy Kodeksu Napoleona:

Art. 819. „Jeżeli nie wszyscy spadkobiercy są obecni, jeżeli między nimi są małoletni lub ubezwłasnowolnieni, to opieczętowanie dopełnione być powinno w jak najkrótszym czasie, bądź na żądanie spadkobierców, bądź za staraniem prokuratora cesarskiego przy trybunale pierwszej instancji, bądź z urzędu przez sędziego pokoju, w którego okręgu otworzył się spadek”.

Art. 820. „Wierzyciele mogą również żądać opieczętowania na podstawie tytułu z mocą wykonawczą lub pozwolenia sędziego”.

Art. 821. „Po dopełnieniu opieczętowania wszyscy wierzyciele mogą sprzeciwiać się odjęciu pieczęci bez ich wezwania, chociażby nie mieli oni tytułu wykonawczego, ani pozwolenia sędziego.

Formalności co do zdjęcia pieczęci i sporządzenia inwentarza wskazane są w ustawach o postępowaniu sądowym”.

⁴ Projekt księgi drugiej Kodeksu postępowania niespornego. Rozdział o postępowaniu spadkowym. Projekt przepisów wprowadzających rozdział o postępowaniu spadkowym. Uzasadnienie. Komisja Kodyfikacyjna, Podkomisja postępowania niespornego, nr 2, Warszawa 1939, s. 8 i n.; J.J. Litauer, *Kodeks postępowania niespornego. Część szczegółowa. Nowe dekrety z zakresu postępowania niespornego z objaśnieniami*, Łódź 1947, s. 4–5.

było wejście w życie z dniem 1.10.1947 r. tzw. dekretów unifikacyjnych⁵, scalających w jeden system prawny odrębne regulacje dotyczące także zabezpieczenia spadku.

Zabezpieczenie spadku pod rządem dekretu o postępowaniu spadkowym – w przeciwieństwie do obecnego stanu prawnego – było uregulowane bardziej szczegółowo. Problematyce tej bowiem poświęcono w dekrecie 27 artykułów (art. 5–23 oraz 31–38 d.p.s.), podczas gdy w obecnym stanie prawnym zagadnienie zabezpieczenia spadku zostało ujęte w 13 artykułach (art. 633–636², 638¹–638⁶ i 639 k.p.c.). Wypada więc przypomnieć i wskazać zakres przedmiotowy unormowań dotyczących zabezpieczenia spadku, ujętych w dekrecie o postępowaniu spadkowym. I tak art. 5 określał właściwość miejscową sądu, art. 6 wskazywał przesłanki zabezpieczenia, art. 7 precyzował środki zabezpieczenia, art. 8 dotyczył wszczęcia postępowania, art. 9 regulował tymczasowe środki zabezpieczenia, art. 10 określał zabezpieczenie na statku morskim i powietrznym, art. 11 dotyczył osób obecnych przy spisaniu majątku, art. 12–16 określały opieczętowanie przedmiotów, art. 17–19 regulowały miejsce złożenia oznaczonych przedmiotów i dopuszczalność ich wydania, art. 20–22 dotyczyły ustanowienia dozorczy i zarządcy tymczasowego, art. 23 normował uchylenie zabezpieczenia, art. 31 określał organy wykonujące postanowienie o zabezpieczeniu, art. 32 regulował spisanie majątku ruchomego, art. 33 wskazywał skargę jako środek zaskarżenia czynności podejmowanych w toku postępowania, art. 34 określał odpowiedzialność organów wykonujących czynności przy zabezpieczeniu, art. 35 normował tzw. policję sesyjną, art. 36 dotyczył kosztów zabezpieczenia, art. 37 wskazywał sąd spadku jako depozytariusza akt, zaś art. 38 stanowił o wykonalności i zaskarżalności postanowienia o zabezpieczeniu.

Z dniem 1.01.1965 r., tj. z chwilą wejścia w życie Kodeksu postępowania cywilnego, materia bezpośrednio obejmująca zabezpieczenie spadku liczyła pięć artykułów (art. 633–636 i 639 k.p.c.). Ówczesny przedmiot tych regulacji był następujący: art. 633 określał właściwość miejscową sądu, art. 634 wskazywał przesłanki zabezpieczenia, art. 635 (najbardziej obszerny) normował wszczęcie postępowania (§ 1–3), określał organy wykonujące postanowienie o zabezpieczeniu (§ 4), precyzował kwestię wykonalności postanowienia o zabezpieczeniu (§ 5) oraz wskazywał zażalenie jako środek zaskarżenia postanowienia sądu w sprawie zabezpieczenia (§ 6), zaś art. 636 normował środki zabezpieczenia. W porównaniu z poprzednio obowiązującym stanem

⁵ Materii zabezpieczenia spadku dotyczy dekret z 8.11.1946 r. o postępowaniu spadkowym (Dz.U. Nr 63, poz. 346 ze zm.).

prawnym w Kodeksie postępowania cywilnego przyjęto inne założenie. Uznano, że w ustawie będą zamieszczone tylko nieliczne (zdaniem ustawodawcy podstawowe) przepisy, a szczegółowy tryb postępowania w sprawach o zabezpieczenie spadku – zgodnie z delegacją wskazaną w art. 639 k.p.c. – będzie określony w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości. Na mocy tego upoważnienia Minister Sprawiedliwości wydał 1.10.1966 r. rozporządzenie o postępowaniu przy zabezpieczaniu spadku i przy sporządzeniu spisu inwentarza.

Wejście w życie Kodeksu postępowania cywilnego w 1965 r. spowodowało również, że znaczną część, w porównaniu z poprzednim stanem prawnym, spraw z zakresu prawa spadkowego rozpoznawanych dotychczas przez sądy w trybie postępowania niespornego powierzono państwowym biurom notarialnym⁶. W obszarze tych spraw mieściły się także te dotyczące zabezpieczenia spadku. Jak stanowił art. 630 § 1 k.p.c., czynności w postępowaniu spadkowym należące do właściwości państwowych biur notarialnych spełniał notariusz. Zgodnie z art. 629 k.p.c. do czynności w postępowaniu spadkowym, które należały do zakresu działania PBN, wyłącznie właściwe było biuro spadku, tj. PBN w siedzibie sądu spadku lub jego wydziału zamiejscowego. Jeżeli w siedzibie sądu powiatowego lub jego wydziału zamiejscowego nie było PBN, czynności przekazane PBN wykonywał sąd powiatowy lub jego wydział zamiejscowy, stosując odpowiednio przepisy o postępowaniu przed PBN (art. XIII p.w.k.p.c.). Stosownie do art. 630 § 2 k.p.c. na czynności PBN przysługiwała osobom zainteresowanym skarga do sądu powiatowego. Postanowienia PBN ulegały wykonaniu z chwilą ich wydania. Sąd mógł jednak wstrzymać wykonalność zaskarżonego postanowienia (art. 630 § 3 k.p.c.). Notariusz przy wykonywaniu swych czynności, zgodnie z art. 631 k.p.c., był upoważniony do stosowania tzw. policji sesyjnej. Stan prawny dotyczący zabezpieczenia spadku, ukształtowany w pierwotnym brzmieniu przepisów Kodeksu postępowania cywilnego, obowiązywał do 22.04.1991 r. Z tym dniem bowiem na mocy ustawy z 14.02.1991 r. – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o notariacie oraz o zmianie Kodeksu postępowania cywilnego i ustawy o księgach wieczystych (Dz.U. Nr 22, poz. 92) doszło do istotnych zmian dotychczasowych regulacji i skreślenia art. 629–632 k.p.c. W ogólnym ujęciu można stwierdzić, że dotychczasowe kompetencje biura spadku (PBN) przejął sąd spadku. Konsekwencją tych zmian było również wydanie na podstawie art. 639 k.p.c. przez Ministra

⁶ J. Pietrzykowski, *Postępowanie nieprocesowe w sprawach o charakterze majątkowym* (art. 606–694 k.p.c.), Katowice 1965/66, s. 33.

Sprawiedliwości w dniu 1.10.1991 r. rozporządzenia w sprawie szczegółowego trybu postępowania przy zabezpieczaniu spadku i sporządzaniu spisu inwentarza, które uchyliło to poprzednie z 1966 r. W literaturze słusznie zaczęto dostrzegać, że przedmiotowe rozporządzenie wykonawcze z 1991 r. (podobnie jak i poprzednie) jest niezgodne z art. 92 ust. 1 zdanie drugie Konstytucji RP⁷. Analiza treści rozporządzeń z 1966 r. i z 1991 r. wskazuje, że sama materia tych aktów prawnych – z uwagi na jej przedmiot – kwalifikuje się do regulacji ustawowej, a ponadto Minister Sprawiedliwości, określając szczegółowy tryb postępowania w sprawach dotyczących zabezpieczenia spadku i spisu inwentarza, przekroczył ramy upoważnienia ustawowego⁸. Ponadto nie można zapominać, jak ważną sferą – w świetle przyjętych w Konstytucji RP zasad – jest ochrona własności i prawa dziedziczenia, by cedować jej regulację na poziom aktu podstawowego.

Te dostrzeżone w literaturze wadliwości legislacyjne zaowocowały uchwaleniem nowelizacji z 20.03.2015 r., która weszła w życie z dniem 18.10.2015 r. Na jej mocy doszło do zasadniczego przemodelowania dotychczasowego kształtu zabezpieczenia spadku. Znaczna część przepisów zamieszczonych do tej pory w rozporządzeniu wykonawczym została przeniesiona do ustawy. Zauważyć więc należy, że funkcjonująca w Kodeksie postępowania cywilnego „kadłubowa” wersja zabezpieczenia spadku, obowiązująca w latach 1965–2015, nie spełniała wymaganych standardów. Po 50 latach powrócono zatem do sprawdzonego pod względem jurydycznym i dogmatycznym modelu, że postępowanie dotyczące nie tylko zabezpieczenia spadku, lecz także spisu inwentarza powinno być uregulowane w akcie prawnym rangi ustawowej. Tym wzorcem był dekret o postępowaniu spadkowym, w którym mieściła się w całości materia dotycząca zabezpieczenia spadku i spisu inwentarza. Wobec tych zasadniczych zmian, do których doszło w 2015 r., rozporządzenie z 1991 r. utraciło moc z dniem 18.10.2015 r. wskutek zmiany art. 639 k.p.c., stanowiącego podstawę jego wydania. Na nowej – pod względem treści – podstawie prawnej zamieszczonej w art. 639 k.p.c. Minister Sprawiedliwości wydał 15.10.2015 r. rozporządzenie w sprawie niektórych czynności dokonywanych w ramach zabezpieczenia spadku. Akt ten wszedł w życie z dniem 19.10.2015 r. i obejmuje (w porównaniu z poprzednimi rozporządzeniami wykonawczymi) jedynie osiem paragrafów.

⁷ M. Walasik, *Zabezpieczenie spadku obejmującego rachunek bankowy*, PS 2010/1, s. 54, przypis 9; A. Stempniak, *Spis inwentarza – wybrane aspekty postępowania*, cz. 1, M. Praw. 2012/5, s. 256.

⁸ Zob. bliżej A. Stempniak, *Spis inwentarza...*, cz. 1, s. 253–254.

2. CEL ZABEZPIECZENIA SPADKU

Instytucja zabezpieczenia spadku jest głęboko zakorzeniona w tradycji prawa właściwego dla obszaru kultury łacińskiej. Prawo polskie nie stanowi tutaj wyjątku. Konstytucja RP silnie akcentuje kwestię ochrony własności, innych praw majątkowych oraz prawa dziedziczenia, stanowiąc, że sfera ta stanowi powinność Rzeczypospolitej Polskiej (art. 21 ust. 1 i art. 64 ust. 1 i 2). W polskim porządku prawnym zabezpieczenie spadku zostało uregulowane jedynie w przepisach z zakresu postępowania cywilnego. W prawie materialnym nie ma przepisów, które normowałyby tę instytucję. Jest to jeden z nielicznych wyjątków w tym zakresie. Ustawodawca polski zazwyczaj tak konstruował poszczególne instytucje spadkowe, że regulujące je przepisy materialne (w Kodeksie cywilnym) i procesowe (w Kodeksie postępowania cywilnego) wzajemnie się uzupełniały. Takiej zależności nie ma w odniesieniu do zabezpieczenia spadku. W przepisach procesowych normujących tę instytucję można się natomiast doszukiwać regulacji o charakterze materialnym (zob. art. 634, 636, 636¹ k.p.c.).

Pojęcie zabezpieczenia funkcjonuje na gruncie postępowania cywilnego w różnych znaczeniach i w odniesieniu do różnych instytucji. Nas będzie interesować to spośród nich, które odnosi się do unormowanego w art. 633 i n. k.p.c. postępowania nieprocesowego dotyczącego zabezpieczenia spadku. K. Lubiński ujmuje zabezpieczenie spadku w kategoriach czynności pomocniczych wymiaru sprawiedliwości⁹. Ta funkcja sądu, zdaniem tego autora, polega na podejmowaniu działań mających na celu wyłączenie zabezpieczenie praw podmiotowych bądź zapewnienie właściwego przebiegu postępowań głównych. Liczni autorzy w swych autorskich definicjach zabezpieczenia spadku wskazywali, czemu ma służyć to postępowanie i co jest jego celem. Według A. Dzyra instytucja zabezpieczenia spadku ma na celu tymczasowe zapewnienie ochrony majątku spadkowego i zapobieżenie usunięciu, uszkodzeniu, zniszczeniu albo nieusprawiedliwionemu rozporządzeniu spadkowymi rzeczami lub prawami majątkowymi¹⁰. Jak podnosi ten autor, spadek podlega zabezpieczeniu zarówno wtedy, gdy wchodzi w rachubę interes osób prywatnych, jak i wtedy, gdy za zabezpieczeniem przemawia interes społeczny. Zdaniem J. Pietrzykowskiego „zabezpieczenie spadku jest określeniem techniczno-prawnym, w swej isto-

⁹ K. Lubiński, *Istota i charakter*, s. 238–240.

¹⁰ A. Dzyr, *Przepisy o postępowaniu spadkowym przed państwowymi biurami notarialnymi*, „Palestra” 1967/12, wkładka, s. 9–10.

cie nie polega ono bowiem na zabezpieczeniu ogółu praw majątkowych spadkodawcy przechodzących na spadkobierców w myśl art. 922 k.c., lecz odnosi się do poszczególnych praw lub rzeczy majątkowych wymagających zabezpieczenia z przyczyn wymienionych w art. 634 k.p.c.”¹¹. Celem zabezpieczenia, jak podkreśla ten autor, jest usunięcie stanu zagrożenia w sytuacji, gdy spadkobiercy i inne osoby zainteresowane nie mogą tego uczynić we własnym zakresie. Z kolei J. Jagieła stwierdza, że bezpośrednim celem zabezpieczenia spadku jest zapewnienie ochrony praw wynikających z dziedziczenia, przysługujących nade wszystko spadkobiercom, a także innym osobom (np. uprawnionym do zachowku, zapisobiercom, współwłaścicielom rzeczy wchodzących w skład spadku), a nie roszczeń, jakie mogą powstać w związku ze spadkobranie, podlegających zabezpieczeniu na zasadach ogólnych (art. 730 i n. k.p.c.)¹². Według J. Krajewskiego celem zabezpieczenia spadku jest ochrona praw osób, zwłaszcza spadkobierców, którzy z różnych przyczyn nie mogą bezzwłocznie objąć spadku i roztoczyć nad nim pieczy¹³. Instytucja ta, jak twierdzi ten autor, została wprowadzona w celu wyeliminowania tych niekorzystnych skutków ujmowanych zarówno z indywidualnego, jak i społecznego punktu widzenia. W podobnym tonie wypowiadają się: J. Policzekiewicz¹⁴, B. Dobrzański¹⁵, K. Korzan¹⁶, J. Gudowski¹⁷, A. Zieliński¹⁸. Natomiast J.S. Piątowski, H. Witczak, A. Kawałko zauważają, że celem zabezpieczenia jest roztoczenie nad składnikami spadku pieczy ustanowionej w celu ich ochrony przed działaniami osób trzecich albo ze względu na wymagania prawidłowej gospodarki (np. gdy do spadku należy gospodarstwo rolne)¹⁹. P. Prus podnosi zaś, że celem omawianej instytucji jest tymczasowe uregulowanie stanu spadku, aby nie doszło do uszczuplenia masy spadkowej przez utratę rzeczy czy praw majątkowych przysługujących spadkodawcy²⁰. Bezpośrednim więc

¹¹ J. Pietrzykowski [w:] *Kodeks*, t. 2, red. K. Piasecki, 2006, s. 307–308.

¹² J. Jagieła, *Tymczasowa ochrona prawna w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2007, s. 226 i 227.

¹³ J. Krajewski, *Postępowanie nieprocesowe*, s. 113.

¹⁴ J. Policzekiewicz [w:] J. Policzekiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie niesporne*, s. 218; J. Policzekiewicz [w:] J. Policzekiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe*, 1973, s. 242.

¹⁵ B. Dobrzański [w:] *Kodeks*, t. 1, red. Z. Resich, W. Siedlecki, 1975, s. 948.

¹⁶ K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe*, s. 284.

¹⁷ J. Gudowski [w:] *Kodeks*, t. 3, red. T. Ereciński, 2012, s. 444.

¹⁸ A. Zieliński [w:] *Kodeks*, red. A. Zieliński, 2012, s. 1075.

¹⁹ J.S. Piątowski, H. Witczak, A. Kawałko [w:] *System PP*, t. 10, red. B. Kordasiewicz, s. 166.

²⁰ P. Prus [w:] *Kodeks*, t. 2, red. M. Manowska, 2011, s. 247.

celem zabezpieczenia, jak podkreśla ten autor, jest zapobieżenie naruszeniu rzeczy lub praw należących do spadku i zarządzanie nimi do czasu, aż potrzeba zabezpieczenia nie ustanie. Zdaniem M. Uliasa celem zabezpieczenia spadku jest ochrona praw i interesów dotyczących składników majątku pozostałych po spadkodawcy²¹. Natomiast według M. Walasika zabezpieczenie spadku ma na celu przede wszystkim uchylenie niebezpieczeństwa naruszenia substancji poszczególnych przedmiotów spadku²².

W literaturze przy określaniu celu zabezpieczenia spadku daje się zauważyć w wypowiedziach poszczególnych autorów położenie akcentu bądź na element ochrony rzeczy i praw majątkowych (zakres przedmiotowy)²³, bądź na element ochrony prawa spadkobierców i innych osób uprawnionych (zakres podmiotowy)²⁴. Wszyscy autorzy, określając cel zabezpieczenia, są zgodni co do tego, że do jego istoty należy roztoczenie tymczasowej, doraźnej ochrony prawnej, z tym że jedni w pierwszej kolejności odwołują się do zabezpieczenia przedmiotów spadkowych, a inni kładą nacisk głównie na ochronę praw osób uprawnionych. Z ujęcia przepisów Kodeksu postępowania cywilnego normujących zabezpieczenie spadku, ich chronologii oraz nazwy analizowanego postępowania należałoby wnosić, że przy określaniu celu zabezpieczania spadku należy mieć na względzie w pierwszej kolejności jego zakres przedmiotowy. Za tym wnioskiem przemawia również to, że najpierw w art. 634 k.p.c. wskazuje się przypadki, w których może nastąpić zabezpieczenie spadku, a dopiero później w art. 635 k.p.c. można doszukiwać się elementów ochrony praw podmiotowych. W doktrynie zgodnie przyjmuje się, że zabezpieczenie spadku następuje nie tylko w celu ochrony praw osób legitymowanych do złożenia wniosku w tej sprawie, lecz także w interesie

²¹ M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach o zabezpieczenie spadku, spis inwentarza i wykaz inwentarza*, Warszawa 2016, s. 20.

²² M. Walasik, *Zabezpieczenie...*, s. 56.

²³ A. Dzyr, *Przepisy...*, s. 9–10; J. Policzekiewicz [w:] J. Policzekiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe*, 1973, s. 36; B. Dobrzański [w:] *Kodeks*, t. 1, red. Z. Resich, W. Siedlecki, 1975, s. 948; J. Pietrzykowski, *Postępowanie nieprocesowe...*, s. 36; J. Pietrzykowski [w:] *Kodeks*, t. 3, red. J. Jodłowski, K. Piasecki, s. 1000; J. Pietrzykowski [w:] *Kodeks*, t. 2, red. K. Piasecki, 2006, s. 307–308; W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie nieprocesowe*, s. 230; J.S. Piątkowski, H. Witczak, A. Kawałko [w:] *System PP*, t. 10, red. B. Kordasiewicz, s. 166; P. Pruś [w:] *Kodeks* t. 2, red. M. Manowska, 2011, s. 247; J. Gudowski [w:] *Kodeks*, t. 3, red. T. Ereciński, 2012, s. 444; A. Zieliński [w:] *Kodeks*, red. A. Zieliński, 2012, s. 1075; M. Walasik, *Zabezpieczenie...*, s. 56.

²⁴ J. Krajewski, *Postępowanie nieprocesowe*, s. 113; K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe*, s. 284; J. Jagieła, *Tymczasowa...*, s. 226 i 227, i jak się wydaje K. Lubiński, *Istota i charakter*, s. 238 i 240; T. Żyżnowski [w:] *Kodeks*, t. 3, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, 2011, s. 362; M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach...*, s. 20.

publicznym, a więc w ogólnym interesie społecznym lub gospodarczym²⁵. Jako przykład realizacji interesu publicznego wskazuje się potrzebę roztoczenia opieki nad gospodarstwem rolnym spadkodawcy wymagającym wykonania koniecznych prac polowych i zatroszczenia się o inwentarz żywy.

W art. 634 k.p.c. stwierdzono, że spadek zabezpiecza się, gdy z jakichkolwiek przyczyn grozi naruszenie rzeczy lub praw pozostałych po spadkodawcy zwłaszcza przez usunięcie, uszkodzenie, zniszczenie albo nieusprawiedliwione rozporządzenie. Powszechnie przyjmuje się, że wskazanie zachowań prowadzących do ograniczenia majątku spadkowego albo pomniejszania jego wartości jest tylko przykładowe i zawężone do najbardziej typowych i oczywistych w tym zakresie czynności prowadzących do naruszenia substancji majątkowej. Należy zwrócić uwagę, że ustawodawca w art. 634 *in principio* k.p.c. posługuje się pojęciem spadku *in abstracto*, by z kolei następnie odwołać się *in concreto* do „rzeczy lub praw pozostałych po spadkodawcy”, którym z jakiegokolwiek przyczyny grozi naruszenie. Ten aspekt przyjętego w tym przepisie rozwiązania trafnie odczytał J. Pietrzykowski, stwierdzając, że „pomimo nazwy «zabezpieczenie spadku» chodzi w istocie o zabezpieczenie rzeczy należących do spadku, i to nie wszystkich, lecz tylko pozostających we władaniu spadkodawcy w chwili jego śmierci”²⁶. W przeciwnym razie, jak zauważył ten autor, trudno byłoby odróżnić zabezpieczenie spadku od zarządu spadku nieobjętego (art. 666–668 k.p.c.), które to postępowanie z istoty swej musi obejmować cały spadek²⁷. Zabezpieczenie spadku powinno więc odnosić się do tej części majątku spadkowego, która z różnych przyczyn może być narażona na niebezpieczeństwo jej naruszenia.

Określone w art. 634 k.p.c. podstawy zabezpieczenia spadku należy interpretować szeroko. Do zabezpieczenia rzeczy może dojść niezależnie od tego, czy rzeczy będące we władaniu spadkodawcy stanowiły jego własność w chwili jego śmierci²⁸. Zabezpieczenie praw majątkowych przysłu-

²⁵ A. Dzyr, *Przepisy...*, s. 10; J. Krajewski, *Postępowanie nieprocesowe*, s. 113; J. Polickiewicz [w:] J. Polickiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe*, 1973, s. 242; B. Dobrzański [w:] *Kodeks*, t. 1, red. Z. Resich, W. Siedlecki, 1975, s. 948; W. Siedlecki [w:] *System*, t. 2, red. Z. Resich, 1987, s. 739; W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie nieprocesowe*, s. 230; K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe*, s. 284; J. Jagieła, *Tymczasowa...*, s. 225–226; J.S. Piątkowski, H. Witczak, A. Kawałko [w:] *System PP*, t. 10, red. B. Kordasiewicz, s. 166; M. Walasik, *Zabezpieczenie...*, s. 53; T. Żyżnowski [w:] *Kodeks*, t. 3, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, 2011, s. 362; J. Gudowski [w:] *Kodeks*, t. 3, red. T. Ereciński, 2012, s. 444; A. Zieliński [w:] *Kodeks*, red. A. Zieliński, 2012, s. 1075.

²⁶ J. Pietrzykowski, *Postępowanie nieprocesowe...*, s. 36.

²⁷ J. Pietrzykowski, *Postępowanie nieprocesowe...*, s. 36.

²⁸ J. Pietrzykowski [w:] *Kodeks*, t. 3, red. J. Jodłowski, K. Piasecki, s. 1000; T. Demendecki [w:] *Kodeks*, red. A. Jakubecki, 2005, s. 941.

jących spadkodawcy odnosi się zwłaszcza do takich praw, których dochodzenie – w razie braku zabezpieczenia – byłoby utrudnione lub niemożliwe z powodów faktycznych lub prawnych, np. w związku ze zbliżaniem się terminu wymagalności wierzytelności i niebezpieczeństwem mającego nastąpić przedawnienia. Niebezpieczeństwo nieusprawiedliwionego rozporządzenia zaistnieć może wtedy, gdy zachodzi obawa zadysponowania rzeczą lub prawem na niekorzyść spadkobiercy przez osobę, która bezprawnie włada tymi przedmiotami (np. jest to były pełnomocnik spadkodawcy czy rzekomy spadkobierca)²⁹. Za słuszny należy uznać ten kierunek wykładni, który przyjmuje, że zabezpieczenie spadku może być również wykorzystywane w celu ochrony przed stratą grożącą w wyniku tego, że po zgonie spadkodawcy może nie być dalej prowadzone przedsiębiorstwo lub gospodarstwo rolne³⁰. Śmierć przedsiębiorcy będącego pracodawcą w istotny sposób wpływa także na stosunek pracy i wszelkie świadczenia przypadające na ich podstawie³¹. W tej samej konwencji należy ujmować również rachunek bankowy spadkodawcy, który w następstwie jego zgonu stwarza – w braku zabezpieczenia – szereg komplikacji dla spadkobierców i osób trzecich. Wystarczy tu ograniczyć się chociażby do opóźnienia w realizacji ciężących na zmarłym zobowiązań pieniężnych. Spadkobiercy na podstawie art. 471 i n. k.c. mogą być narażeni na odpowiedzialność za niewykonanie lub nienależyte wykonanie tych zobowiązań³².

3. STRUKTURA POSTĘPOWANIA O ZABEZPIECZENIE SPADKU

Jak już wcześniej podnoszono, postępowanie o zabezpieczenie spadku do 2015 r. ujmowano w przepisach Kodeksu postępowania cywilnego dość lakonicznie, przenosząc znaczną część regulacji do rozporządzenia wykonawczego. W kontekście wagi i znaczenia tego postępowania z istoty swej dotyczącego wartości chronionych konstytucyjnie (własności i prawa dziedziczenia) zabieg ten nie znajdował uzasadnienia. Jedynym jego racjonalnym

²⁹ J. Pietrzykowski [w:] *Kodeks*, t. 3, red. J. Jodłowski, K. Piasecki, s. 1000.

³⁰ Tak M. Allerhand, *Uzasadnienie projektu rozdziału kodeksu postępowania niespornego i o postępowaniu spadkowym* [w:] *Komisja Kodyfikacyjna. Podkomisja postępowania niespornego*, nr 2, Warszawa 1939, s. 59; J.J. Litauer, *Kodeks...*, s. 56.

³¹ Zob. R. Sadlik, *Sytuacja pracowników po śmierci pracodawcy*, „Prawo Pracy” 2004/4, s. 18 i n.

³² M. Walasik, *Zabezpieczenie...*, s. 64.

usprawiedliwieniem była – jak się wydaje – troska ówczesnego ustawodawcy o niepowiększanie najobszerniejszego aktu prawnego, jakim w polskim porządku prawnym jest Kodeks postępowania cywilnego.

Każde postępowanie spadkowe prowadzone w trybie nieprocesowym charakteryzuje się szczególnymi właściwościami, które je wyraźnie odróżniają od innych postępowań. Nie inaczej jest w przypadku postępowania o zabezpieczenie spadku. Wynikający z przepisów Kodeksu postępowania cywilnego i rozporządzenia w sprawie niektórych czynności dokonywanych w ramach zabezpieczenia spadku układ konstrukcyjny postępowania o zabezpieczenie spadku wskazuje, że można w nim wyróżnić fazę postępowania rozpoznawczego i fazę postępowania wykonawczego³³. Faza rozpoznawcza unormowana jest w art. 633–636² k.p.c. Przepisy te regulują właściwość sądu, podstawy zabezpieczenia spadku, legitymację do złożenia wniosku, środki zabezpieczenia, tryb zmiany środka zabezpieczenia oraz uchylecia zabezpieczenia. Najogólniej rzecz ujmując, w postępowaniu rozpoznawczym bada się zasadność zgłoszonego żądania, a w przypadku wszczęcia postępowania z urzędu bada się, czy zachodzą podstawy do zabezpieczenia spadku. Faza wykonawcza uregulowana jest w przepisach art. 638²–638⁶ k.p.c. Normują one tryb wszczęcia stadium wykonawczego, podstawę wykonania, nadzór sądu nad komornikiem oraz sposób dokonywania czynności przez komornika przy wykonywaniu poszczególnych środków zabezpieczenia. W postępowaniu wykonawczym podejmowane są czynności, których celem jest faktyczna ochrona oznaczonych rzeczy i praw majątkowych spadkodawcy. Jak celnie ujmuje to J. Pietrzykowski, „z istoty i celu zabezpieczenia wynika, że następuje ono na okres przejściowy tj. przez czas istnienia przesłanek uzasadniających potrzebę zabezpieczenia”³⁴. Stan tymczasowej ochrony ustaje najczęściej z chwilą objęcia spadku bądź przez spadkobierców, bądź przez wykonawcę testamentu, bądź przez kuratora spadku, bądź przez zarządcę sukcesyjnego.

Postępowanie w fazie rozpoznawczej prowadzone jest przez sąd. Natomiast postępowanie wykonawcze zasadniczo prowadzone jest przez komornika sądowego. Tylko nieliczne czynności w fazie wykonawczej dokonywane są przez sąd (np. zarządzanie sprzedaży ruchomości ulegających szybkiemu zepsuciu). Sąd staje się organem wykonawczym w razie wyboru środka zabezpieczenia polegającego na złożeniu przedmiotu do depozytu sądowego czy innego środka, którego wykonanie podlega przepisom o egzekucji świadczeń niepieniężnych. Trzeba podkreślić, że wykonanie postanowienia o zabezpie-

³³ J. Pietrzykowski, *Kodeks*, t. 3, red. J. Jodłowski, K. Piasecki, s. 1000.

³⁴ J. Pietrzykowski, *Kodeks*, t. 3, red. J. Jodłowski, K. Piasecki, s. 1001.

czeniu spadku nie przebiega w odrębnym postępowaniu. W sprawie o zabezpieczenie spadku toczy się zawsze jedno postępowanie, które obejmuje dwa stadia (fazę rozpoznawczą i fazę wykonawczą)³⁵.

4. ZABEZPIECZENIE SPADKU A INSTYTUCJE POKREWNE

Prima facie można byłoby wnosić, że cel, który przyświeca zabezpieczeniu spadku, pokrywa się także z celami innych, zbliżonych rodzajowo, postępowań cywilnych. Wypada zgodzić się z M. Walasikiem, że do zabezpieczenia spadku najbardziej zbliżone są postępowanie o udzielenie zabezpieczenia roszczeń (art. 730 i n. k.p.c.) i postępowanie dotyczące zarządu spadku nieobjętego (art. 666–668¹ k.p.c.)³⁶. Do tych pokrewnych instytucji należy również dodać postępowanie o sporządzenie spisu inwentarza³⁷ oraz zarząd sukcesyjny³⁸. Nie wnikając szerzej w tę materię, która sama w sobie mogłaby stano-

³⁵ Poza obszarem dalszych rozważań pozostają tematy związane ze zmianą środka zabezpieczenia oraz uchyleniem zabezpieczenia (art. 636¹ k.p.c.), zabezpieczeniem przedmiotu zapisu windykacyjnego (art. 636² k.p.c.), fazą wykonawczą postępowania (art. 638²–638⁶ k.p.c.), rozporządzeniem z 2015 r., kosztami postępowania. Z tego powodu należy odesłać czytelnika do wymienionych dalej pozycji, w których problematyka ta została bliżej omówiona: M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach...*, s. 109–121 i 186 i n.; M. Dziewulska, J. Świeczkowski, J. Urban, *Zabezpieczenie spadku i spis inwentarza. Komentarz do art. 627–639 k.p.c.*, red. J. Świeczkowski, Warszawa 2017, s. 47 i n.; A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie spadkowe*, t. 4B, red. K. Osajda, s. 316 i n.

³⁶ M. Walasik, *Zabezpieczenie...*, s. 54 i n.

³⁷ A. Stempniak, *Spis inwentarza...*, cz. 1, s. 251–252; A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie spadkowe*, t. 4B, red. K. Osajda, s. 256.

³⁸ Wstępnie należy jednak zasygnalizować, że zarząd sukcesyjny i zarząd tymczasowy ustanawiany w postępowaniu o zabezpieczenie spadku są co do zasady odrębne. Za odmiennością obu tych instytucji przemawiają chociażby regulacje ujęte w art. 635 § 2 k.p.c. i w art. 28 § 2 u.z.s. Stosownie do art. 635 § 2 k.p.c. wniosek o zabezpieczenie spadku może zgłosić m.in. zarządca sukcesyjny. Natomiast zarządca tymczasowy powoływany jest dopiero w toku prowadzonego już postępowania o zabezpieczenie spadku. Według zaś art. 28 § 2 u.z.s. niemożność wydania przedsięwzięcia w spadku osobom uprawnionym – po wygaśnięciu zarządu sukcesyjnego – obliuguje zarządcę sukcesyjnego do złożenia wniosku o zabezpieczenie spadku. Szerzej tę ostatnią regulację omawiają: J. Waszczuk-Napiórkowska, Ł. Żarnowiec, *Wykonywanie zarządu sukcesyjnego* [w:] *Zarząd sukcesyjny przedsiębiorstwem osoby fizycznej*, red. J. Pazdan, A. Bieranowski, Warszawa 2021, s. 111; S. Babiaryz [w:] S. Babiaryz, M. Jaśniewicz, *Zarząd sukcesyjny przedsiębiorstwem osoby fizycznej. Komentarz*, Warszawa 2021, s. 254–255; K. Grzegorzczak [w:] *Prawo spadkowe przedsiębiorców. Komentarz*, t. 4C, red. K. Osajda, Warszawa 2022, s. 506–507. Wypada jeszcze zaznaczyć, że nie zawsze „przedsiębiorstwo w spadku” – wbrew temu określeniu – będzie należeć do spadku. Jeżeli przedsiębiorstwo w spadku było w całości lub w części przedmiotem zapisu windykacyjnego, wtedy zastosowanie znajdzie art. 636² k.p.c., nakazujący stosować do tego przedmiotu odpowiednio przepisy o zabezpieczeniu spadku.

wić przedmiot odrębnego opracowania, w tym miejscu wystarczy ograniczyć się do wskazania podstawowych podobieństw i różnic występujących między analizowanym postępowaniem a przytoczonymi instytucjami pokrewnymi.

Do podobieństw zabezpieczenia spadku i zarządu spadku nieobjętego należy zaliczyć:

- nieograniczone ramy czasowe dopuszczalności wszczęcia obu tych postępowań;
- stosowanie obu tych instytucji na okres przejściowy do czasu objęcia spadku przez osoby uprawnione;
- identyczną podstawę wszczęcia obu tych postępowań (na wniosek lub z urzędu);
- pokrywające się kręgi potencjalnych wnioskodawców w obu tych postępowaniach;
- tożsamość okoliczności uprawniających do wszczęcia postępowania z urzędu;
- możliwość stosowania obu tych instytucji jednocześnie do czasu faktycznego objęcia przedmiotów spadkowych przez kuratora spadku.

Do różnic między zabezpieczeniem spadku a zarządem spadku nieobjętego należy zakwalifikować:

- odmienność celów obu tych instytucji (zarząd spadku nieobjętego, oprócz ustalenia spadkobierców, ma chronić spadek jako całość; natomiast zabezpieczenie spadku ma chronić te – wchodzące w skład spadku – rzeczy lub prawa majątkowe, którym zagraża niebezpieczeństwo naruszenia);
- konsekwencje w zakresie postępowania wynikające z odmienności przyjętych celów obu tych instytucji;
- subsydiarność zabezpieczenia spadku wobec zarządu spadku nieobjętego³⁹.

Do podobieństw zabezpieczenia spadku i postępowania zabezpieczającego należy zaliczyć:

- pomocniczość obu tych postępowań, przejawiającą się w zabezpieczeniu praw podmiotowych;
- udzielanie w ramach tych postępowań ochrony prawnej o czasowo ograniczonym zasięgu (tymczasowej ochrony prawnej).

³⁹ Por. M. Margoński, *Kurator spadku*, Warszawa 2009, s. 54 i n.; M. Walasik, *Zabezpieczenie...*, s. 54 i n.; A. Stempniak, *Zarząd spadku nieobjętego w ujęciu przepisów KPC*, cz. 3, M. Praw. 2010/20, s. 1121 i n.; A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie spadkowe*, t. 4B, red. K. Osajda, s. 255.

Do różnic między zabezpieczeniem spadku a postępowaniem zabezpieczającym należy zakwalifikować:

- odmienność celów obu tych postępowań (wniosek o udzielenie zabezpieczenia roszczenia (także spadkowego) realizuje inny cel (art. 730¹ i 731 k.p.c.) niż wniosek o zabezpieczenie spadku (art. 634 k.p.c.). Wniosek o udzielenie zabezpieczenia roszczenia ma zapewnić możliwość realizacji ściśle określonego i skonkretyzowanego uprawnienia, natomiast wniosek o zabezpieczenie spadku ma uchylić niebezpieczeństwo grożące składnikom spadku;
- zakres dopuszczalności wszczęcia obu tych postępowań (postępowanie zabezpieczające ma charakter powszechny, gdyż może być wszczęte w każdej sprawie cywilnej podlegającej rozpoznaniu przed sądem powszechnym lub polubownym; natomiast postępowanie o zabezpieczenie spadku może być wszczęte jedynie w razie zaistnienia szczególnej sytuacji wynikłej tylko w odniesieniu do spadku)⁴⁰.

Do podobieństw zabezpieczenia spadku i sporządzenia spisu inwentarza należy zaliczyć:

- nieograniczone ramy czasowe dopuszczalności wszczęcia obu tych postępowań;
- identyczną podstawę wszczęcia tych dwóch postępowań (na wniosek lub z urzędu);
- bardzo zbliżony krąg osób mogących wszcząć postępowanie w obu tych sprawach (art. 635 § 2 i art. 637 § 1 k.p.c.);
- możliwość prowadzenia obu tych postępowań jednocześnie (jeżeli w toku dokonywanego spisu inwentarza komornik stwierdzi, że zachodzą podstawy do dokonania zabezpieczenia spadku z urzędu, zobowiązany jest

⁴⁰ Por. J. Polickiewicz [w:] J. Polickiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie niesporne*, s. 228; E. Wengerek, *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz do części drugiej kodeksu postępowania cywilnego*, Warszawa 1972, s. 13; E. Wengerek, *Pojęcie, przedmiot i przesłanki postępowania egzekucyjnego i zabezpieczającego* [w:] *Wstęp do systemu prawa procesowego cywilnego*, red. J. Jodłowski, Ossolineum 1974, s. 360; K. Korzan, *Sądowe postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 1986, s. 7 i 9–10; K. Korzan, *Zabezpieczenie roszczeń i praw w postępowaniu cywilnym (studium teoretyczno-procesowe)*, PPH 1992/3, s. 1; K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe*, s. 285; M. Iżykowski, *Zabezpieczenie roszczeń jako forma tymczasowej ochrony prawnej w sądowym postępowaniu cywilnym*, „Palestra” 1988/8–9, s. 44; F. Zedler, *Uwagi o pojęciu postępowania zabezpieczającego w sprawach cywilnych* [w:] *Zbiór rozpraw z zakresu postępowania cywilnego*, AUWr 1990/1028, Prawo CLXX, s. 234; A. Jakubecki, *Postępowanie zabezpieczające w sprawach z zakresu prawa własności intelektualnej*, Kraków 2002, s. 176 i n.; J. Jagieła, *Tymczasowa...*, s. 272–281 i 372; P. Pogonowski, *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne*, Warszawa 2007, s. 5–6; M. Walasik, *Zabezpieczenie...*, s. 56; A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie spadkowe*, t. 4B, red. K. Osajda, s. 255–256.

zawiadomić o tym sąd właściwy do zabezpieczenia spadku – art. 638¹⁰ § 2 k.p.c.; wszczęcie tych dwu postępowań na wniosek także nie stanowi przeszkody do ich prowadzenia w tym samym czasie);

- stosowanie w obu tych postępowaniach odpowiednio przepisów z zakresu postępowania egzekucyjnego (art. 636 § 4, art. 638² § 4, art. 638⁸ § 5 k.p.c.);
- nadzór sądu nad komornikiem wykonującym postanowienie o zabezpieczeniu spadku i postanowienie o spisie inwentarza (art. 638² § 3 k.p.c.);
- pełnienie tych samych funkcji przez spis inwentarza i spis majątku ruchomego dokonywany w ramach zabezpieczenia spadku;
- niestawiennictwo osób uprawnionych nie wstrzymuje czynności spisu inwentarza i spisu majątku ruchomego (art. 638⁴ § 2 i art. 638⁷ k.p.c.).

Do różnic między zabezpieczeniem spadku a sporządzeniem spisu inwentarza należy zakwalifikować:

- odmienność celów obu tych postępowań (celem postępowania o sporządzenie spisu inwentarza jest ustalenie składu przedmiotów należących do spadku, przedmiotów zapisów windykacyjnych, długów spadkowych oraz ich wartości; celem zaś postępowania o zabezpieczenie spadku jest ochrona przedmiotów spadkowych, którym zagraża niebezpieczeństwo);
- różne zakresy przedmiotowe obu tych instytucji w odniesieniu do tego samego spadku (spis inwentarza oprócz przedmiotów zapisów windykacyjnych wymaga ujęcia wszystkich aktywów i pasywów spadku, natomiast zabezpieczenie spadku ogranicza się do przedmiotów – rzeczy i praw majątkowych – co do których zachodzi szeroko pojmowany stan zagrożenia);
- przy spisie majątku ruchomego dokonywanym w ramach zabezpieczenia spadku uwzględnia się jedynie ruchomości, podczas gdy spis inwentarza wymaga uwzględnienia nie tylko ruchomości, lecz także nieruchomości, praw majątkowych, przedsiębiorstw, gospodarstw rolnych, przedmiotów zapisów windykacyjnych oraz długów spadkowych; ponadto w przeciwieństwie do spisu majątku ruchomego w spisie inwentarza podaje się wartość ujętych w nim składników;
- konsekwencje w zakresie postępowania wynikające z odmienności przyjętych celów obu porównywanych instytucji⁴¹.

Za podobieństwem zabezpieczenia spadku i zarządu sukcesyjnego przemawiają następujące okoliczności:

⁴¹ A. Stempniak, *Spis inwentarza...*, cz. 1, s. 251–252; A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie spadkowe*, t. 4B, red. K. Osajda, s. 256.

- charakter temporalny zabezpieczenia spadku (oraz mieszczącego się w nim zarządu tymczasowego) i zarządu sukcesyjnego. Innymi słowy, ramy czasowe sprawowania tych zarządów są ograniczone;
- pełnienie tej samej funkcji przez zarząd sukcesyjny i zarząd tymczasowy ustanowiony w ramach zabezpieczenia spadku, prowadzącej się do rzetelnego i prawidłowego dokonywania czynności mieszczących się w sferze sprawowanego zarządu;
- podmioty sprawujące porównywane zarządy (zarządca tymczasowy i zarządca sukcesyjny) traktowane są jako podmioty podstawione (zastępcy pośredni)⁴².

W obrębie różnic między zabezpieczeniem spadku a zarządem sukcesyjnym należy umieścić:

- szerszy zakres przedmiotowy ustanowienia tymczasowego zarządu w ramach zabezpieczenia spadku (art. 636 § 3 k.p.c.) w porównaniu z zarządem sukcesyjnym ograniczonym jedynie do przedsiębiorstwa w spadku (art. 18 u.z.s.);
- inne przesłanki ustanowienia zarządu sukcesyjnego i tymczasowego zarządu w zabezpieczeniu spadku;
- odmienne grupy przepisów regulujących omawiane zarządy. Tymczasowy zarząd ustanawiany w zabezpieczeniu spadku odwołuje się do przepisów normujących zarząd zajętą nieruchomością w postępowaniu egzekucyjnym (art. 636 § 4 k.p.c.), natomiast zarząd sukcesyjny uregulowany jest – co do zasady – w przepisach ustawy o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej i innych ułatwieniach związanych z sukcesją przedsiębiorstw;
- konsekwencje w zakresie postępowania wynikające z odmienności celów realizowanych w obu tych procedurach⁴³.

⁴² Por. chociażby art. 780 i 788 § 2 k.p.c.

⁴³ Szerzej o zarządzie sukcesyjnym J. Bieluk, *Ustawa o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej. Komentarz*, Warszawa 2019, *passim*; R. Kapkowski, M. Kaufmann, *Charakter prawny zarządcy sukcesyjnego na tle pokrewnych instytucji zarządu masą spadkową*, „Rejent” 2019/7, s. 54 i n.; K. Kopaczynska-Pieczniak, *Status prawny zarządcy sukcesyjnego*, PPH 2018/12, s. 4 i n.; M. Sieradzka, *Zarząd sukcesyjny przedsiębiorstwem osoby fizycznej – analiza i ocena nowych rozwiązań prawnych*, cz. 1, M. Praw. 2018/22, s. 1195 i n.; cz. 2, M. Praw. 2018/23, s. 1242 i n.; T. Szczurowski, *Zarząd sukcesyjny przedsiębiorstwem w spadku*, PUG 2018/11, s. 31 i n.; R. Wrzcionek, *Zarządca sukcesyjny przedsiębiorstwa w spadku. Status i charakter prawny*, Warszawa 2020, *passim*; S. Babiarczyk, M. Jaśniewicz, *Zarząd sukcesyjny...*, *passim*; M. Świerczyński, D. Fuchs, *Status prawny zarządcy sukcesyjnego* [w:] *Zarząd sukcesyjny przedsiębiorstwem osoby fizycznej*, red. J. Pazdan, A. Bieranowski, Warszawa 2021, s. 69 i n.; J. Waszczuk-Napiórkowska, Ł. Żarnowiec, *Wykonywanie zarządu sukcesyjnego...*, s. 91 i n.; W. Bańczyk, P. Bender, K. Górniak, P. Grzebyk, K. Grzegorzczak, W. Iwański, A. Jakubowski, K. Rokicka-Murszewska, A. Stempniak, K. Wielgus [w:] *Prawo spadkowe...*, red. K. Osajda, t. 4C, *passim*.

5. WŁAŚCIWOŚĆ SĄDU

Właściwość rzeczowa w sprawach o zabezpieczenie spadku została określona w art. 507 k.p.c. Postępowanie w tych sprawach należy zatem do sądu rejonowego. Z kolei właściwość miejscowa sądu w przedmiotowych sprawach została wskazana w art. 633 k.p.c. Stosownie do art. 633 § 1 k.p.c. do zabezpieczenia spadku właściwy jest sąd, w którego okręgu znajdują się rzeczy będące w chwili otwarcia spadku we władaniu spadkodawcy. Jeżeli przedmiotem zabezpieczenia mają być prawa majątkowe należące do spadkodawcy w chwili otwarcia spadku, sądem właściwym jest sąd właściwości ogólnej osoby zobowiązanej z tytułu tego prawa, a gdy takiej osoby nie ma – sąd, w którego okręgu znajduje się przedmiot świadczenia lub prawa. Jeżeli wykonanie prawa majątkowego jest związane z posiadaniem dokumentu, właściwy jest sąd, w którego okręgu znajduje się ten dokument. Według zaś art. 633 § 2 k.p.c. sąd, który nie jest sądem spadku, zawiadamia sąd spadku o dokonaniu zabezpieczenia, jego uchyleniu oraz zmianie środka zabezpieczenia, przysyłając odpisy postanowień wydanych w tym przedmiocie⁴⁴. Właściwość miejscowa sądu w sprawach o zabezpieczenie spadku zawsze wywoływała wątpliwości, o czym świadczą chociażby wielokrotne zmiany przepisu normującego tę kwestię. Od 1947 r. do dziś zagadnienie właściwości miejscowej sądu było regulowane czterokrotnie⁴⁵. Poprzednio obowiązujące wersje art. 633 k.p.c. w porównaniu z obecnym brzmieniem tego przepisu miały lakoniczną treść, a co do podstaw ustalenia właściwości treść ta pozostawała niezmienna. W okresie od 1.01.1965 r. do 21.04.1991 r. sprawy o zabezpieczenie spadku powierzono państwowym biurom notarial-

⁴⁴ Obecne brzmienie art. 633 k.p.c. obowiązuje od 18.10.2015 r. Z tym dniem bowiem weszła w życie nowelizacja z 20.03.2015 r., która dokonała zmiany m.in. art. 633 k.p.c.

⁴⁵ Treść art. 5 d.p.s. (stanowiącego odpowiednik art. 633 k.p.c.) była następująca: „Zabezpieczenie spadku należy do sądu miejsca, gdzie znajdują się rzeczy, które były we władaniu spadkodawcy w czasie jego śmierci. Jeżeli sąd ten nie jest sądem spadku winien on o dokonany zabezpieczeniu niezwłocznie zawiadomić sąd spadku”. Pierwotne brzmienie art. 633 k.p.c., obowiązujące od 1.01.1965 r. do 21.04.1991 r., miało treść następującą: „Do zabezpieczenia spadku właściwe jest państwowe biuro notarialne w siedzibie sądu powiatowego lub jego wydziału zamiejscowego, w którego okręgu znajdują się rzeczy, będące w chwili otwarcia spadku we władaniu spadkodawcy. Państwowe biuro notarialne, które nie jest biurem spadku, zawiadomi o dokonanym zabezpieczeniu biuro spadku”. Na mocy ustawy z 14.02.1991 r. – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o notariacie oraz o zmianie Kodeksu postępowania cywilnego i ustawy o księgach wieczystych (Dz.U. Nr 22, poz. 92), która weszła w życie 22.04.1991 r., art. 633 k.p.c. otrzymał następujące brzmienie: „Do zabezpieczenia spadku właściwy jest sąd, w którego okręgu znajdują się rzeczy będące w chwili otwarcia spadku we władaniu spadkodawcy. Sąd, który nie jest sądem spadku, zawiadomi o dokonanym zabezpieczeniu sąd spadku”. Przytoczona treść art. 633 k.p.c. obowiązywała od 22.04.1991 r. do 17.10.2015 r.

nym. W związku z reformą notariatu przeprowadzoną w 1991 r. postępowanie o zabezpieczenie spadku poddano kompetencji sądów. Artykuł 633 k.p.c. w brzmieniu obecnie obowiązującym dokonał słusznego rozróżnienia właściwości miejscowej sądu w sprawach o zabezpieczenie spadku w zależności od tego, czy dotyczy ona rzeczy spadkodawcy, praw majątkowych spadkodawcy i praw związanych z posiadaniem dokumentu. Ustanowienie właściwości sądu w zakresie praw majątkowych było pożądane. Wystarczy wspomnieć, że art. 634 k.p.c., dotyczący podstawy zabezpieczenia spadku, posługiwał się formułą „rzeczy i prawa pozostałe po spadkodawcy”. Natomiast co do właściwości miejscowej w sprawach o zabezpieczenie spadku w okresie od 1.01.1947 r. do 17.10.2015 r. przyjmowano tylko jedno kryterium sprowadzające się do miejsca znajdowania się rzeczy będących we władaniu spadkodawcy w chwili otwarcia spadku.

W przepisach wstępnych dotyczących spraw z zakresu prawa spadkowego rozpoznawanych w postępowaniu nieprocesowym został zamieszczony art. 628 k.p.c., który stwierdza, że do czynności w postępowaniu spadkowym, które należą do zakresu działania sądów, wyłącznie właściwy jest sąd ostatniego miejsca zwykłego pobytu spadkodawcy, a jeżeli jego miejsca zwykłego pobytu w Polsce nie da się ustalić – sąd miejsca, w którym znajduje się majątek spadkowy lub jego część (sąd spadku). W braku powyższych podstaw sądem spadku jest Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy. Z regulacji tej, przyjmującej, że sądem wyłącznie właściwym miejscowo w sprawach spadkowych jest sąd spadku, należałoby wnosić, że ma ona zastosowanie w każdej sprawie z zakresu prawa spadkowego. Tymczasem w kolejnym (bo art. 629–632 k.p.c. zostały uchylone) art. 633 k.p.c. zupełnie inaczej uregulowano kwestię właściwości miejscowej sądu w sprawie o zabezpieczenie spadku. Zdaniem B. Dobrzańskiego, wypowiedzianym jeszcze pod rządem poprzedniego brzmienia art. 633 k.p.c., określona w nim właściwość miejscowa sądu ma charakter wyłączny⁴⁶. Zastrzeżenia co do trafności tego stanowiska zgłosił M. Walasik, według którego nie ma podstaw do przyjmowania, że właściwość miejscowa sądu przy zabezpieczeniu spadku ma charakter wyłączny⁴⁷. Regulacja ujęta w art. 633 k.p.c. nie mieści bowiem w sobie zwrotu „sąd wyłącznie właściwy”, którym posługują się inne przepisy, np. art. 569 § 1, art. 628, 694² k.p.c. Stwierdzenie to doprowadziło M. Walasika do wniosku, że obok sądu wskazanego w art. 633 k.p.c. właściwym sądem do zabezpieczenia spadku będzie również sąd spadku (art. 628 k.p.c.). Sąd spadku jest tym, przed którym toczą

⁴⁶ B. Dobrzański [w:] *Kodeks*, t. 1, red. Z. Resich, W. Siedlecki, 1975, s. 948.

⁴⁷ M. Walasik, *Zabezpieczenie...*, s. 62.

się wszystkie prowadzone w trybie nieprocesowym postępowania w sprawach z zakresu prawa spadkowego. Jak zauważa ten autor, zwykle to sąd spadku dysponuje najlepszą wiedzą o stanie spadku i osobach roszczących sobie prawa do niego. Sąd ten otrzymuje także zawiadomienia o każdym przypadku zabezpieczenia spadku dokonanego przez inny sąd (poprzednio art. 633 zdanie drugie k.p.c., obecnie art. 633 § 2 k.p.c.).

Ratio legis art. 633 k.p.c. wskazuje jednak, że odstępstwo od art. 628 k.p.c. jest uzasadnione potrzebą niezwłocznego podjęcia czynności przez ten sąd, na obszarze którego znajdują się rzeczy spadkodawcy wymagające roztoczenia ochrony. Na ten element uzasadniający właściwość sądu wskazanego w art. 633 k.p.c. zwrócono uwagę także w literaturze⁴⁸. Gdyby założyć, jak czyni to M. Walasik, że art. 633 k.p.c. powinien mieścić w sobie sformułowanie „sąd wyłącznie właściwy”, wówczas mielibyśmy do czynienia z dylematem, który z sądów byłby tym sądem bardziej wyłącznie właściwym, czy ten określony w art. 628 k.p.c., czy ten wskazany w art. 633 k.p.c. Nie można zaprzeczyć, że w propozycji tego autora tkwi racjonalne jądro, uzasadnione w dobie dzisiejszej choćby migracją ludności i prowadzeniem interesów majątkowych w różnych miejscach. Jednak *de lege lata* należy przyjąć, że dla zabezpieczenia spadku sądem właściwym miejscowo będzie ten określony w art. 633 k.p.c. Rozwiązanie przyjęte w art. 633 k.p.c., zwłaszcza w jego § 2, przemawia za ujmowaniem art. 628 k.p.c. jako *lex generalis*, a art. 633 k.p.c. jako *lex specialis*⁴⁹.

Jak już wspomniano, zabezpieczeniu spadku mogą podlegać nie tylko rzeczy, lecz także prawa majątkowe pozostałe po spadkodawcy. Artykuł 633 k.p.c. w obecnym brzmieniu uregulował podstawy ustalenia właściwości miejscowej sądu dokonującego zabezpieczenia spadku również w odniesieniu do praw majątkowych. W wypowiedziach literatury pochodzących z okresu sprzed nowelizacji art. 633 k.p.c. (dokonanej w 2015 r.) dostrzeżono, że w zakresie tym (poprzednio nieunormowanym) można posiłkować

⁴⁸ J. Pietrzykowski, *Postępowanie nieprocesowe...*, s. 36–37; J. Policzekiewicz [w:] J. Policzekiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe*, 1973, s. 243; J. Krajewski, *Postępowanie nieprocesowe*, s. 113; B. Dobrzański [w:] *Kodeks*, t. 1, red. Z. Resich, W. Siedlecki, 1975, s. 948; J. Pietrzykowski [w:] *Kodeks*, t. 3, red. J. Jodłowski, K. Piasecki, s. 999–1000; T. Demendecki [w:] *Kodeks*, red. A. Jakubecki, 2005, s. 941; P. Pruś [w:] *Kodeks*, t. 2, red. M. Manowska, 2011, s. 247; T. Żyznowski [w:] *Kodeks*, t. 3, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, 2011, s. 360; J. Gudowski [w:] *Kodeks*, t. 3, red. T. Ereciński, 2012, s. 443; A. Zieliński [w:] *Kodeks*, red. A. Zieliński, 2012, s. 1074; J. Pietrzykowski [w:] *Kodeks*, t. 3, red. K. Piasecki, A. Marciniak, 2012, s. 381; M. Malczyk [w:] *Kodeks*, t. 1, red. A. Góra-Błaszczkowska, 2013, s. 1535, i jak się wydaje M. Ułasz, *Kodeks*, t. 2, 2007, s. 311.

⁴⁹ A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie spadkowe*, t. 4B, red. K. Osajda, s. 247.

się art. 454 k.c., określającym miejsce wykonywania praw obligacyjnych⁵⁰, bądź – *toutes proportions gardées* – art. 895 w zw. z art. 909 k.p.c., określającymi właściwość komornika przy prowadzeniu egzekucji z wierzytelności i praw majątkowych⁵¹. Ta ostatnia propozycja zyskała uznanie ustawodawcy i znalazła formalny wyraz w zmienionej w 2015 r. treści art. 633 k.p.c. Uzasadnienia dla tego podejścia ustawodawcy można doszukiwać się w znaczącym udziale komornika w omawianym postępowaniu, komornik bowiem wykonuje postanowienie o zabezpieczeniu spadku w stadium wykonawczym tego postępowania⁵².

Zabezpieczenie spadku z istoty swej wymaga szybko podejmowanych działań. Ta charakterystyczna cecha spraw o zabezpieczenie spadku spowodowała przyjęcie założenia, że odpowiednim sądem do prowadzenia tego postępowania powinien być ten sąd, na obszarze którego znajduje się majątek spadkowy wymagający roztoczenia nad nim doraźnej pieczy. Wyraziła w tym zakresie jest wypowiedź Komisji Kodyfikacyjnej przygotowującej projekt przepisów o postępowaniu niespornym, która stwierdziła, że „nie podobna postępowania przekazywać innemu sądowi, jak tylko temu, w którego obrębie majątek się znajduje, chodzi bowiem o rychłe działanie, a niekiedy musi działać kilka sądów”⁵³. Myśl ta znalazła później odzwierciedlenie w art. 5 d.p.s., a następnie w art. 633 k.p.c. Przytoczona teza została również przyjęta w literaturze⁵⁴. Nie zawsze więc – na co wskazuje treść art. 633 § 2 k.p.c. – sądem właściwym w sprawie o zabezpieczenie spadku będzie sąd spadku. Nagłość działań wymaganych przy zabezpieczeniu spadku odnosi się nie tylko do fazy rozpoznawczej tego postępowania, lecz także do jego fazy wykonawczej. Z tego powodu powierzenie sprawy o zabezpieczenie spadku sądowi, w którego okręgu znajduje się majątek spadkowy, ułatwia relacje zachodzące między sądem a komornikiem oraz czyni sprawniejszym nadzór sądu nad tym organem⁵⁵.

⁵⁰ M. Walasik, *Zabezpieczenie...*, s. 63. Autor ten wskazał, że sądem właściwym w tym przypadku powinien być sąd, w którego okręgu prawo to było przez spadkodawcę wykonywane.

⁵¹ A. Stempniak, *Właściwość miejscowa sądu w działach wspólności majątkowych jako przejaw autonomii poszczególnych postępowań działowych*, „Rejent” 2014/12, s. 103.

⁵² A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie spadkowe*, t. 4B, red. K. Osajda, s. 247.

⁵³ Komisja Kodyfikacyjna, Projekt przepisów o postępowaniu niespornym, z. 2, Warszawa 1939, s. 59.

⁵⁴ Zob. m.in. B. Dobrzański [w:] *Kodeks*, t. 1, red. Z. Resich, W. Siedlecki, 1975, s. 947; A. Zieliński [w:] *Kodeks*, red. A. Zieliński, t. 3, 2012, s. 1074; J. Gudowski [w:] *Kodeks*, t. 3, red. T. Ereciński, 2012, s. 443.

⁵⁵ A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie spadkowe*, t. 4B, red. K. Osajda, s. 248.

Według art. 633 § 1 zdanie pierwsze k.p.c. do zabezpieczenia spadku właściwy jest sąd, w którego okręgu znajdują się rzeczy będące w chwili otwarcia spadku we władaniu spadkodawcy. Pojęcie rzeczy obejmuje zarówno nieruchomości, jak i ruchomości⁵⁶. Analizowany przepis wymaga do przyjęcia właściwości danego sądu, aby w jego okręgu znajdowały się rzeczy będące w chwili otwarcia spadku we władaniu spadkodawcy. Natomiast w art. 634 k.p.c., wskazującym podstawę zabezpieczenia, ujęto szerszą kategorię rzeczy podlegających zabezpieczeniu, stwierdzając, że są to „rzeczy, które w chwili otwarcia spadku były we władaniu lub należały do spadkodawcy”. Przepis ten w porównaniu z art. 633 § 1 zdanie pierwsze k.p.c. uwzględnia więc również rzeczy, które należały do spadkodawcy. Z uwagi na to, że oba omawiane tutaj przepisy zostały znowelizowane w tym samym czasie (w 2015 r.), nie można w tym wypadku mówić o jakiejś niestaranności, ale o świadomym i zamierzonym działaniu ustawodawcy. W związku z tym należy przyjąć, że z okoliczności decydujących o właściwości sądu, określonej w art. 633 § 1 zdanie pierwsze k.p.c., zostały wyeliminowane rzeczy, które należały do spadkodawcy. Jak zauważa A. Stempniak: „Rzeczy należące do spadkodawcy są inną kategorią rzeczy, od tych będących we władaniu spadkodawcy. Rzeczy, którymi władał w chwili otwarcia spadku spadkodawca, oznaczają rzeczy będące w jego faktycznym posiadaniu. Bez znaczenia dla tego władztwa pozostaje tytuł prawny do rzeczy i forma jej posiadania. Wystarczające dla przyjęcia władania jest samo dzierżenie rzeczy. Do ustalenia właściwości miejscowej sądu na podstawie art. 633 § 1 zd. pierwsze k.p.c. wymagane jest jedynie widoczne dla otoczenia faktyczne władanie rzeczą. Inaczej jest w przypadku rzeczy należących do spadkodawcy. Choć wchodziły one w skład majątku spadkodawcy, w chwili otwarcia spadku nie znajdowały się one w jego władaniu (np. były użyczone, wynajęte, wydzierżawione). Rzeczy te mogą podlegać zabezpieczeniu, ale nie decydują o właściwości sądu. Widzimy zatem, że o właściwości miejscowej sądu w zakresie rzeczy decyduje widoczny element władztwa faktycznego spadkodawcy. Analizowany przepis do ustalenia właściwości sądu wymaga sprecyzowania miejsca, tj. okręgu sądu, w którym znajdują się rzeczy będące w chwili otwarcia spadku we wła-

⁵⁶ Należy zaznaczyć, że ustawodawca nie był dość precyzyjny w określeniu kryterium wpływającego na właściwość miejscową sądu w sprawach o zabezpieczenie spadku. Sformułowanie dotyczące miejsca znajdowania się rzeczy powinno być odnoszone do ruchomości (*res mobiles*), natomiast nieruchomości (*res immobiles*) należy odnosić do miejsca ich położenia. Rygoryzm w tym względzie, uzasadniony popełnionym błędem legislacyjnym, doprowadziłby jednak do wyeliminowania spod zakresu zabezpieczenia nieruchomości. Trzeba więc przyjąć, że pojęcie miejsca znajdowania się rzeczy odnosi się zarówno do ruchomości, jak i do nieruchomości.

daniu spadkodawcy”⁵⁷. Pewne wątpliwości w tym zakresie związane są z rzeczami ruchomymi, których istota polega na możliwości ich przemieszczania. Ta cecha ruchomości wymaga jeszcze odniesienia do chwili otwarcia spadku. Pojawia się więc problem, czy sądem właściwym będzie sąd miejsca znajdowania się ruchomości w chwili otwarcia spadku, czy też sąd miejsca jej znajdowania się w chwili wszczęcia postępowania w sprawie o zabezpieczenie spadku. Należy zgodzić się z M. Uliaszem, że zamieszczone w analizowanym przepisie sformułowanie dotyczące chwili otwarcia spadku należy odnieść jedynie do oceny władania rzeczą. Okoliczność ta nie ma jednak żadnego znaczenia dla ustalenia właściwości miejscowej sądu⁵⁸. Na tę właściwość będzie zatem wpływać miejsce znajdowania się ruchomości w chwili wszczęcia omawianego postępowania. W przypadku rozproszenia rzeczy – podlegających zabezpieczeniu – w różnych okręgach sądowych, do zabezpieczenia spadku właściwy jest każdy sąd, ale tylko w odniesieniu do rzeczy znajdujących się w jego okręgu⁵⁹. Sąd, który nie jest sądem spadku, obowiązany jest zgodnie z art. 633 § 2 k.p.c. zawiadomić o dokonanym zabezpieczeniu sąd spadku. W formule tego zawiadomienia mieści się także powinność poinformowania o zmianie środka zabezpieczenia i uchyleniu zabezpieczenia. Stosownego zawiadomienia dokonuje się w drodze doręczenia odpisów postanowień wydanych w prowadzonym postępowaniu.

Wątpliwości co do ustalenia właściwości miejscowej sądu w sprawach o zabezpieczenie spadku nie powinno wywoływać miejsce położenia nieruchomości pozostałej po spadkodawcy. Z istoty nieruchomości wynika bowiem, że miejsce to jest stałe i niezmiennie. Może się jednak zdarzyć, że określona nieruchomość będzie położona na obszarze właściwości dwóch lub więcej sądów rejonowych. Przepis art. 633 § 1 zdanie pierwsze k.p.c. nie udziela nam odpowiedzi na pytanie o właściwość miejscową sądu w tym wypadku. Należy zatem w tym względzie odwołać się do art. 43 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. Przepis ten ustanawia właściwość przemienną sądów, do wnioskodawcy będzie zatem należał wybór między tymi sądami. Skierowanie

⁵⁷ A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie spadkowe*, t. 4B, red. K. Osajda, s. 248.

⁵⁸ M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach...*, s. 42.

⁵⁹ B. Dobrzański [w:] *Kodeks*, t. 1, red. Z. Resich, W. Siedlecki, 1975, s. 948; J. Policzkiwicz [w:] J. Policzkiwicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe*, 1973, s. 243; J. Pietrzykowski [w:] *Kodeks*, t. 3, red. J. Jodłowski, K. Piasecki, s. 999–1000; W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie nieprocesowe*, s. 230; J. Gudowski [w:] *Kodeks*, t. 3, red. T. Ereciński, 2012, s. 443; T. Demendecki [w:] *Kodeks*, red. A. Jakubecki, 2005, s. 941; T. Żyznowski [w:] *Kodeks*, t. 3, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, 2011, s. 360; P. Pruś [w:] *Kodeks*, t. 2, red. M. Manowska, 2011, s. 247; A. Zieliński [w:] *Kodeks*, red. A. Zieliński, t. 3, 2012, s. 1074; M. Malczyk [w:] *Kodeks*, t. 1, red. A. Góra-Błaszczkowska, 2013, s. 1535.

wniosku do jednego z nich będzie oznaczać, że stał się on właściwy do prowadzenia sprawy o zabezpieczenie spadku.

Artykuł 633 § 1 zdanie drugie k.p.c. stwierdza wyraźnie, że jeżeli przedmiot zabezpieczenia mają być prawa majątkowe należące do spadkodawcy w chwili otwarcia spadku, sądem właściwym jest sąd właściwości ogólnej osoby zobowiązanej z tytułu prawa, a gdy takiej osoby nie ma – sąd, w którego okręgu znajduje się przedmiot świadczenia lub prawa. Określony w tym unormowaniu przedmiot zabezpieczenia dotyczy praw majątkowych niezwiązanych z posiadaniem dokumentu (zob. art. 633 § 1 zdanie trzecie k.p.c.). Prawa majątkowe zostały tutaj ujęte w opozycji do rzeczy. Zabieg ten był konieczny do ustalenia właściwości miejscowej sądu zarówno w odniesieniu do rzeczy, jak i praw majątkowych pozostałych po spadkodawcy. O ile taka stylistyka ujmowania rzeczy i praw majątkowych jest dość powszechnie przyjmowana na gruncie przepisów Kodeksu postępowania cywilnego, o tyle nie znajduje ona dostatecznego uzasadnienia na gruncie Kodeksu cywilnego (zob. np. art. 44 k.c.). Dla potrzeb analizowanego tutaj przepisu należy przyjąć, że prawa majątkowe, o których mowa, nie mogą polegać na władaniu rzeczą (zob. art. 336 k.c.). Kategoria praw majątkowych wskazana w art. 633 § 1 zdanie drugie *in principio* k.p.c. odnosi się do praw o charakterze względnym, najczęściej wierzytelności wynikających ze stosunków obligacyjnych. Wierzytelność ta może mieć postać świadczenia pieniężnego lub niepieniężnego. W sytuacjach tych właściwy do zabezpieczenia spadku będzie sąd właściwości ogólnej osoby zobowiązanej z tytułu prawa majątkowego. Należy więc w tym względzie odwołać się do art. 27–30 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. Przepisy te, określając ogólną właściwość miejscową sądu, posługują się takimi kryteriami, jak: miejsce zamieszkania albo siedziby zobowiązanego, miejsce jego pobytu, a jeżeli zobowiązanym jest Skarb Państwa – miejsce siedziby państwowej jednostki organizacyjnej, z której działalnością wiąże się dochodzone roszczenie. Kategoria praw majątkowych wskazana w art. 633 § 1 zdanie drugie *in fine* k.p.c. dotyczy zaś takich praw, w których brak jest osoby zobowiązanej z tytułu tego prawa majątkowego. Będą to takie prawa, które nie stanowią wierzytelności. Należy do nich zaliczyć np. prawa własności intelektualnej (prawo autorskie, prawo wynalazcze, prawo do znaków towarowych, wzorów użytkowych i zdobniczych itp.) oraz prawa udziałowe (udziały w spółkach handlowych itp.)⁶⁰. W tych przypadkach właściwy do zabezpieczenia spadku będzie sąd, w którego okręgu znajdują się przedmiot świadczenia lub prawa.

⁶⁰ Zob. szerzej M. Bednarek, *Mienie. Komentarz do art. 44–55³ Kodeksu cywilnego*, Kraków 1997, s. 20 i n.

W art. 633 § 1 zdanie trzecie k.p.c. przyjęto, że jeżeli przedmiotem zabezpieczenia ma być prawo majątkowe, którego wykonanie jest związane z posiadaniem dokumentu, właściwy miejscowo jest sąd, w którego okręgu znajduje się ten dokument. W tej kategorii praw majątkowych należy umieścić prawa wynikające z weksla, czeku, akcji, obligacji, konosamentu, bonu premiowego, świadectwa udziałowego, losu loteryjnego, książeczki oszczędnościowej itp.⁶¹

Zgodnie z art. 636 § 3 k.p.c. „Ustanowienie zarządu tymczasowego [jako środka zabezpieczenia – przyp. aut.] może nastąpić tylko wtedy, gdy zabezpieczeniu podlega przedsiębiorstwo, gospodarstwo rolne albo prawo majątkowe wymagające zabezpieczenia przez ustanowienie zarządu tymczasowego”. Przepis art. 633 § 1 k.p.c., określający właściwość miejscową sądu w sprawach o zabezpieczenie spadku, nie wypowiada się jednak o przedsiębiorstwie i gospodarstwie rolnym, ograniczając się jedynie – i to osobno – do rzeczy i praw majątkowych. Zarówno przedsiębiorstwo, jak i gospodarstwo rolne nie stanowią jednak ani rzeczy, ani prawa majątkowego. Stosownie do art. 55¹ *in principio* k.c. przedsiębiorstwo jest zorganizowanym zespołem składników niematerialnych i materialnych przeznaczonym do prowadzenia działalności gospodarczej. Obejmuje ono – jak przewiduje dalej art. 55¹ k.c. – w szczególności: oznaczenie indywidualizujące przedsiębiorstwo lub jego wyodrębnione części (nazwa przedsiębiorstwa), własność nieruchomości lub ruchomości, w tym urządzeń, materiałów, towarów i wyrobów, oraz inne prawa rzeczowe do nieruchomości lub ruchomości, prawa wynikające z umów najmu i dzierżawy nieruchomości lub ruchomości oraz prawa do korzystania z nieruchomości lub ruchomości wynikające z innych stosunków prawnych, wierzytelności, prawa z papierów wartościowych i środki pieniężne, koncesje, licencje i zezwolenia, patenty i inne prawa własności przemysłowej, majątkowe prawa autorskie i majątkowe prawa pokrewne, tajemnice przedsiębiorstwa, księgi i dokumenty związane z prowadzeniem działalności gospodarczej. Natomiast zgodnie z art. 55³ k.c. za gospodarstwo rolne uważa się grunty rolne wraz z gruntami leśnymi, budynkami lub ich częściami, urządzeniami i inwentarzem, jeżeli stanowią lub mogą stanowić zorganizowaną całość gospodarczą, oraz prawami związanymi z prowadzeniem gospodarstwa rolnego. Przedsiębiorstwo i gospodarstwo rolne są dość złożonymi bytami prawnymi i można je ujmować jako kompleksy rzeczy i praw powiązanych elementem organizacyjnym. W razie potrzeby zabezpieczenia przedsiębiorstwa lub

⁶¹ Szerzej M. Bednarek, *Mienie...*, s. 79 i n.

gospodarstwa rolnego oraz zachodzącej co do nich własności miejscowej sądu należałoby – postępując zgodnie z art. 633 § 1 k.p.c. – doprowadzić do „rozbicia” tych kompleksów na poszczególne rzeczy i prawa majątkowe. Zabieg ten naruszałby jednak dyspozycję art. 636 § 3 k.p.c., wiążącą ustanowienie zarządu tymczasowego nad całymi tymi kompleksami, a nie nad ich częściami, i to sztucznie wydzielonymi. Wykładnia językowa art. 633 § 1 k.p.c. musi zatem w tym przypadku ustąpić miejsca wykładni funkcjonalnej, nakazującej traktować przedsiębiorstwo oraz gospodarstwo rolne jako jeden przedmiot zabezpieczenia. W zakresie tym można posiłkować się rozwiązaniem przyjętym w art. 33 k.p.c. Przepis ten przewiduje jako kryterium ustalenia własności miejscowej sądu w sprawach przeciwko przedsiębiorcy miejsce, gdzie znajduje się zakład główny przedsiębiorstwa. Analogicznie należy postąpić w przypadku gospodarstwa rolnego. O własności sądu w sprawie o zabezpieczenie spadku w tym przypadku powinno decydować miejsce położenia nieruchomości, na której znajduje się siedlisko tego gospodarstwa⁶².

Stosownie do art. 635 § 1 k.p.c. sąd dokonuje zabezpieczenia spadku na wniosek lub z urzędu. W razie wszczęcia tego postępowania na wniosek i w wypadku zachodzącej w sprawie własności przemiennej wynikającej z art. 43 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. stosownego wyboru właściwego sądu dokonuje wnioskodawca. Komplikacje pojawiają się w razie wszczęcia analizowanego postępowania z urzędu, w sytuacji gdy przedmiotem zabezpieczenia będzie nieruchomość położona w okręgach dwóch lub więcej sądów rejonowych. Według M. Uliasaz przypadek ten wymaga sięgnięcia do art. 508 § 1 zdanie drugie k.p.c., stwierdzającego, że do postępowania z urzędu właściwy jest sąd miejsca, w którego okręgu nastąpiło zdarzenie będące podstawą wszczęcia postępowania⁶³. Zdarzenia stanowiące podstawę wszczęcia z urzędu postępowania o zabezpieczenie spadku zostały wskazane w art. 635 § 3 k.p.c. Zdarzenia określone w art. 635 § 3 pkt 1 k.p.c. (wynikające ze stwierdzenia, że spadkobierca jest nieznan, nieobecny lub nie ma pełnej zdolności do czynności prawnych i nie ma ustawowego przedstawiciela) nie są wcale tak jednoznaczne co do ustalenia miejsca ich zaistnienia. Zdaniem M. Uliasaz w sytuacji tej w rachubę – jako sąd właściwy – wchodzi albo sąd spadku (art. 628 k.p.c.), albo sąd, w którego okręgu po raz pierwszy ujawniło się zdarzenie uzasadniające wszczęcie postępowania z urzędu. Autor ten opowiada się za tym drugim rozwiązaniem, stwierdzając, że „uwzględnia ono

⁶² W tym samym duchu wypowiada się M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach...*, s. 45.

⁶³ M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach...*, s. 43.

argumentację uzasadniającą obowiązywanie wyjątkowej regulacji zawartej w art. 633 § 1 k.p.c.⁶⁴. Należy przychylić się do tego stanowiska, przemawia bowiem za nim przesłanie leżące u podstaw zabezpieczenia spadku podkreślające wzgląd na zapewnienie szybkości postępowania. Problemów związanych ze wskazaniem właściwego sądu nie będzie w przypadku zdarzenia określonego w art. 635 § 3 pkt 2 k.p.c. (wynikającego z zastosowania przez organ administracji rządowej albo organ jednostki samorządu terytorialnego niezbędnych środków tymczasowych ze względu na grożące niebezpieczeństwo naruszenia rzeczy, które w chwili otwarcia spadku były we władaniu spadkodawcy). Sądem właściwym do wszczęcia postępowania z urzędu w tym przypadku będzie sąd położony w okręgu siedziby organów stosujących niezbędne środki tymczasowe.

Kolejną kwestią, która wyłania się na tle analizowanej właściwości miejscowej sądu, jest zagadnienie związane z tym, czy wnioskodawca, składając wniosek o zabezpieczenie spadku, może skierować go do jednego sądu, mimo że przedmiotem zabezpieczenia są prawa majątkowe lub rzeczy ruchome znajdujące się nie tylko w okręgu tego sądu, lecz także w okręgach różnych sądów. Innymi słowy, trzeba rozważyć, czy taka kumulacja jest dopuszczalna na podstawie art. 43 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., przyznającego wnioskodawcy prawo wyboru właściwego sądu. W literaturze słusznie wykluczono taką możliwość⁶⁵. Przesłanie tkwiące w specyfice zabezpieczenia spadku z natury rzeczy wymaga podejmowania rychłych działań, którym mogą podołać sądy położone najbliżej obiektów potrzebujących roztoczenia nad nimi pieczy. Z tego względu w analizowanej sytuacji sąd, do którego wpłynie wniosek, może go rozpoznać jedynie w zakresie należącym do jego właściwości miejscowej. Priorytet stosowania ma tutaj zatem art. 633 § 1 k.p.c. Jeżeli więc do sądu wpłynie taki „nieodpowiedni” wniosek, tenże sąd powinien przekazać właściwym sądom przynależne im części sprawy na podstawie art. 200 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., a we własnym zakresie rozpoznać tę część wniosku, co do której jest właściwy⁶⁶.

W sprawach o zabezpieczenie spadku nie jest wyłączona możliwość skorzystania z art. 508 § 2 i 3 k.p.c., ustanawiającego właściwość delegacyjną sądu. Zatem w sytuacji gdy sąd właściwy (sąd rejonowy) nie może z powodu

⁶⁴ M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach...*, s. 43–44.

⁶⁵ B. Dobrzański [w:] *Kodeks*, t. 1, red. Z. Resich, W. Siedlecki, 1975, s. 948; A. Zieliński [w:] *Kodeks*, red. A. Zieliński, 2012, s. 1074; J. Gudowski [w:] *Kodeks*, t. 3, red. T. Ereciński, 2012, s. 443; M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach...*, s. 44.

⁶⁶ M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach...*, s. 44; A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie spadkowe*, t. 4B, red. K. Osajda, s. 251.

przeszkody rozpoznać sprawy lub podjąć innej czynności albo gdy wymagają tego względy celowości, sąd nad nim przełożony (sąd okręgowy) wyznacza na posiedzeniu niejawnym inny sąd (nawet niepodlegający mu instancyjnie) do rozpoznania sprawy w całości lub w części. Potrzeba roztoczenia ochrony nad spadkiem, uzasadniona istotą sprawy o zabezpieczenie spadku, wymaga podjęcia śpiesznych działań zarówno przez sąd rejonowy, jak i sąd okręgowy, dokonywanych na podstawie art. 508 § 2 i 3 k.p.c.

Na zakończenie omawiania właściwości miejscowej sądu w sprawach o zabezpieczenie spadku należy jeszcze wspomnieć o pozycji sądu właściwego względem sądu spadku. Określony w art. 628 k.p.c. sąd spadku jest zwornikiem wszelkich spraw spadkowych rozpoznawanych w postępowaniu nieprocesowym na podstawie art. 633–691 k.p.c., w tym także tych, które z mocy przepisu szczególnego należą do innych sądów (art. 633 § 1, art. 640 § 1, art. 683 oraz 508 § 2 k.p.c.). Zgodnie z art. 633 § 2 k.p.c. sąd, który nie jest sądem spadku, obowiązany jest zawiadomić sąd spadku o dokonaniu zabezpieczenia, jego uchyleniu oraz zmianie środka zabezpieczenia, przesyłając odpisy postanowień wydanych w tym przedmiocie. Powinności tej należy dopełnić niezwłocznie, po wydaniu tych postanowień (art. 635 § 5 k.p.c.) i po ich uprawomocnieniu się (art. 635 § 6 i art. 636¹ § 2 w zw. z art. 521 § 1 k.p.c.). W razie gdy sąd w wydanym postanowieniu o zabezpieczeniu spadku nie określił środka zabezpieczenia (art. 636 § 1 zdanie drugie k.p.c.), należy w zawiadomieniu, o którym mowa w art. 633 § 2 k.p.c., wskazać zastosowany przez komornika środek, dołączając wydane przez niego w tym zakresie stosowne postanowienie (art. 638³ § 1 k.p.c.).

6. ŚRODKI ZABEZPIECZENIA SPADKU

6.1. ZAGADNIENIA OGÓLNE

Regulacja ujęta w art. 636 k.p.c. normuje materię środków zabezpieczenia, a więc instrumentów prawnych, za pomocą których realizowany jest cel zabezpieczenia spadku. Stosowane środki mają służyć usunięciu grożącego niebezpieczeństwa naruszenia rzeczy lub praw majątkowych pozostałych po spadkodawcy. Z uwagi na możliwość wytworzenia się rozmaitych stanów faktycznych i zastany różnorodny skład zagrożonego majątku spadkowego, organom decydującym o zabezpieczeniu spadku pozostawiono swobodę wyboru odpowiedniego środka. W art. 636 k.p.c. wskazano najbardziej typowe środki zabezpieczenia spadku, funkcjonujące w polskim

porządku prawnym od 1.01.1947 r., tj. od chwili wejścia w życie dekretu z 8.11.1946 r. o postępowaniu spadkowym. W regulacji tej unormowano również w głównym zarysie konstrukcję najistotniejszych środków zabezpieczenia. O znaczeniu tej regulacji świadczy nie tylko jej objętość (siedem paragrafów), lecz także to, że jej przedmiot został na tyle „doceniony” przez ustawodawcę, że dalsze, ściśle związane z tą materią zagadnienia zostały doprecyzowane w kolejnych przepisach art. 638³–638⁶ k.p.c. i w rozporządzeniu w sprawie niektórych czynności dokonywanych w ramach zabezpieczenia spadku z 2015 r.

Artykuł 636 k.p.c.⁶⁷ w obecnym brzmieniu obowiązuje od 18.10.2015 r., czyli od chwili wejścia w życie nowelizacji z 20.03.2015 r. Ustawa ta, jak już wcześniej podkreślono, w istotny sposób przemodelowała dotychczasowe przepisy o zabezpieczeniu spadku, dokonując także m.in. zmiany art. 636 k.p.c. Pierwotna treść tego artykułu (ujęta obecnie w § 2) obowiązywała w okresie od 1.01.1965 r. do 17.10.2015 r., a więc przez pół wieku. Pozostałe przepisy obecnej regulacji (§ 1 i 3–7) funkcjonowały w odpowiednich unormowaniach rozporządzeń wykonawczych z 1966 i 1991 r., wydanych na podstawie art. 639 k.p.c. Konieczność wprowadzenia tych unormowań na powrót do Kodeksu została wymuszona nieprawidłowym trybem umieszczenia materii zastrzeżonej dla ustawy w rozporządzeniu wykonawczym.

Z art. 636 § 1 k.p.c. wynika, że pierwszeństwo w zakresie wyboru oznaczonego środka zabezpieczenia przysługuje sądowi. W fazie rozpoznawczej postępowania o zabezpieczenie spadku to sąd jest władny zastosować taki środek zabezpieczenia, jaki stosownie do okoliczności uzna za odpowiedni. Z ujęcia art. 636 § 1 k.p.c. należy zatem wnosić, że sąd nie jest związany wskazanym we wniosku oznaczonym rodzajem środka zabezpieczenia uznawanym przez wnioskodawcę za odpowiedni do zastosowania w danej sprawie. Przychylając się do zgłoszonego we wniosku żądania zabezpieczenia spadku, sąd nie zawsze jednak będzie mógł określić w postanowieniu środek zabezpieczenia. Najczęściej będzie to wynikać z braku odpowiednich informacji i presji czasu uzasadnionej charakterem sprawy o zabezpieczenie spadku. Jeżeli postanowienie o zabezpieczeniu spadku nie określa środka zabezpieczenia, prawo wyboru tego środka należy do komornika. Komornik o zastosowanym środku zabezpieczenia zawiadamia niezwłocznie sąd, który wydał postanowienie o zabezpieczeniu spadku (art. 636 § 1 zdanie drugie w zw. z art. 638³ § 1 k.p.c.). Prawo wyboru odpowiedniego środka zabezpieczenia przysługuje

⁶⁷ Regulacja ta pod względem objętości dzierży absolutny prymat wśród przepisów normujących zabezpieczenie spadku, spis inwentarza i wykaz inwentarza.

więc co do zasady sądowi, a w razie zaistnienia oznaczonej w przepisach sytuacji prawo to przekazywane jest komornikowi.

Środki zabezpieczenia spadku można klasyfikować w rozmaity sposób. Najbardziej powszechnym sposobem ich ujmowania jest ich podział na tymczasowe i ostateczne. Podział ten zaistniał na gruncie nie tylko języka prawniczego, lecz także języka prawnego. W art. 9 d.p.s. stwierdzono mianowicie, że gdy zachodzi niebezpieczeństwo usunięcia, uszkodzenia lub zniszczenia rzeczy, które były we władaniu spadkodawcy, organa miejscowej administracji ogólnej lub zarządu gminy stosownie do okoliczności mogą zarządzić środki tymczasowe w celu zabezpieczenia. Obowiązane są one jednak o zarządzonych środkach zabezpieczenia zawiadomić niezwłocznie sąd, do którego właściwości należy zabezpieczenie spadku. Pojęcie środków tymczasowych zaczęło egzystować także w przepisach rozporządzeń wykonawczych z 1966 i 1991 r., choć miało już inne odniesienie. Stosownie do § 11 ust. 1 r.z.s. z 1966 r. i r.z.s. z 1991 r. organ wykonujący postanowienie powinien w razie potrzeby zastosować tymczasowe środki zapobiegające usunięciu ruchomości przed ich spisaniem. W szczególności organ ten mógł dokonać opieczętowania rzeczy ruchomych, jeżeli napotkał przeszkody przy przystąpieniu do czynności lub gdy odraczał dalszy ciąg czynności. Określone w art. 9 d.p.s. oraz § 11 r.z.s. z 1966 r. i r.z.s. z 1991 r. środki tymczasowe po zmianach Kodeksu postępowania cywilnego dokonanych w 2015 r. znalazły swoje miejsce w art. 635 § 3 pkt 2 i art. 638⁵ k.p.c. Jak stanowi art. 635 § 3 pkt 2 k.p.c., zabezpieczenia spadku dokonuje się z urzędu, jeżeli sąd poweźmie wiadomość, że organ administracji rządowej albo organ jednostki samorządu terytorialnego zastosował niezbędne środki tymczasowe ze względu na grożące niebezpieczeństwo naruszenia rzeczy, które w chwili otwarcia spadku były we władaniu spadkodawcy. Z kolei jak stwierdza art. 638⁵ k.p.c., komornik wykonujący postanowienie o zabezpieczeniu spadku w razie potrzeby stosuje niezbędne środki tymczasowe zapobiegające naruszeniu ruchomości przed ich spisaniem. To ujęcie ustawowe znalazło rozwinięcie w § 4 ust. 2 r.z.s. z 2015 r. Przytoczony przepis stanowi, że opieczętowania, jako niezbędnego środka tymczasowego zapobiegającego naruszeniu ruchomości przed ich spisaniem, komornik dokonuje, jeżeli napotyka przeszkody przy przystąpieniu do czynności zabezpieczenia spadku lub gdy odracza prowadzenie tych czynności⁶⁸. Ograniczenie się w przepisach do opieczętowania jako jedyne go rodzaju środka tymczasowego i wskazanie, w jakich sytuacjach może on być stosowany, zostały poprze-

⁶⁸ Regulacja ta nawiązuje do § 11 ust. 1 r.z.s. z 1966 r. i r.z.s. z 1991 r.

dzzone zastrzeżeniem, że sięgnięcie po ten środek następuje „w szczególności”. Prawodawca był zatem świadom, że opieczętownianie stanowi wprawdzie typowy środek tymczasowy, ale możliwe do zastosowania są również jeszcze inne środki tymczasowe. Komornik może więc zastosować inne niezbędne i stosowne do okoliczności środki, które w jego ocenie umożliwią przeprowadzenie bądź dokończenie spisu zabezpieczanych ruchomości spadkowych. W literaturze podjęto próby określenia tych innych środków tymczasowych. Zdaniem M. Uliasz do tej grupy środków tymczasowych, oprócz opieczętowniania, można jeszcze zaliczyć: „sporządzenie protokołu zawierającego spis rzeczy, złożenie rzeczy w zabezpieczonym miejscu (np. w magazynie właściwego organu), oddanie na przechowanie osobie trzeciej (np. prowadzącej parking strzeżony), złożenie w banku lub oddanie do depozytu prowadzonego przez określony podmiot lub organ”⁶⁹. Jak słusznie zauważa ten autor, z grona możliwych środków tymczasowych nie można wyłączyć takich ich postaci, które swoją treścią i specyfiką odpowiadają niektórym środkom ostatecznym, np. spisu ruchomości i oddania ich pod dozór.

Obok środków tymczasowych w literaturze wyróżnia się także ostateczne środki zabezpieczenia⁷⁰. Ustawienie wyodrębnionych środków zabezpieczenia spadku na zasadzie opozycji (tymczasowe – ostateczne) zakłada, że różnicuje je kontekst czasowy. Potrzeba zastosowania środków tymczasowych wynika z nagłej sytuacji roztoczenia pieczy nad majątkiem spadkowym, wynikłej w następstwie zgonu spadkodawcy. Natomiast zastosowanie środków ostatecznych wymaga pewnego dystansu w zakresie oceny zastanej sytuacji i związanego z tym wyboru najbardziej odpowiedniego środka, zapewniającego w dłuższym czasie ochronę rzeczy i praw majątkowych. Sama nazwa „środek ostateczny” sugeruje, że ma on charakter definitywny. Wniosek ten jest jednak nieuprawniony, gdyż z przepisów Kodeksu postępowania cywilnego normujących zabezpieczenie spadku wynika zupełnie coś innego. Stosownie do art. 636¹ § 1 k.p.c. w razie potrzeby sąd z urzędu zmienia środek zabezpieczenia, w szczególności jeżeli dotychczas stosowany środek nie jest wystarczający do zabezpieczenia spadku. Zgodnie zaś z art. 636 § 2 zdanie drugie k.p.c. zastosowanie jednego środka zabezpieczenia nie wyłącza zasto-

⁶⁹ M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach...*, s. 84.

⁷⁰ Należy zaznaczyć, że podział środków zabezpieczenia na tymczasowe i ostateczne jest powszechnie przyjmowany w doktrynie, mimo że określenie „środki ostateczne” nie występuje w przepisach Kodeksu postępowania cywilnego regulujących zabezpieczenie spadku. Zob. A. Dzyr, *Przepisy...*, s. 12–13; J. Polickiewicz [w:] J. Polickiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe*, 1973, s. 224; K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe*, s. 285; J. Gudowski [w:] *Kodeks*, t. 3, red. T. Ereciński, 2012, s. 450; M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach...*, s. 84–85.

sowania innych, równocześnie lub kolejno. Określenie danych środków jako „ostatecznych” należy co do zasady wiązać z oznaczeniem ich w wydanym przez sąd postanowieniu o zabezpieczeniu spadku. Tę postać środki te mogą uzyskać także później w sytuacji, gdy sąd nie określi w postanowieniu rodzaju środków zabezpieczenia, pozostawiając prawo ich wyboru komornikowi (art. 638³ § 1 k.p.c.), albo sąd zmieni środek zabezpieczenia, stwierdzając, że dotychczas zastosowany środek nie jest wystarczający do zabezpieczenia spadku (art. 636¹ § 1 k.p.c.).

Po zmianach ustawowych dokonanych w 2015 r. w literaturze wskazano także inne sposoby klasyfikacji stosowanych środków zabezpieczenia spadku. Według M. Uliasa w zakresie tym można wyróżnić środki pierwotne i następne, środki nazwane i nienazwane oraz środki podlegające wykonaniu i niepodlegające wykonaniu⁷¹. Podstawą wyróżnienia tych trzech rodzajów podziału jest treść przepisów regulujących postępowanie o zabezpieczenie spadku. Środki pierwotne to te, które są wskazane przez sąd w postanowieniu o zabezpieczeniu spadku albo zastosowane przez komornika, któremu sąd pozostawił prawo wyboru odpowiedniego środka. Środki następne wchodzi w rachubę wtedy, gdy sąd zmieni określony wcześniej w orzeczeniu środek, stwierdziwszy, że zastosowany dotychczas środek jest niewystarczający do zabezpieczenia spadku. Do środków nazwanych należy zaliczyć te, które zostały wyraźnie wymienione w przepisach normujących postępowanie o zabezpieczenie spadku. W grupie środków nienazwanych będą zaś mieścić się te, które nie są określone w tych przepisach, ale mogą być stosowane w sprawach o zabezpieczenie spadku. Wśród środków zabezpieczenia można także wyróżnić środki podlegające wykonaniu (stanowiące zdecydowaną większość) i środki niepodlegające wykonaniu (cechujące się wyłącznie skutecznością, np. zakaz zbywania spadkowego przedmiotu). W grupie środków podlegających wykonaniu można wyodrębnić jeszcze środki, które mogą być dobrowolnie wykonane przez osobę, której dotyczy orzeczenie o zabezpieczeniu spadku, oraz środki, które wymagają ich realizacji przez komornika, gdyż bez udziału tego organu nie wywołałyby wynikających z nich skutków. Przykładem tzw. dobrowolnych środków może być oddanie oznaczonego przedmiotu spadkowego do depozytu sądowego przez spadkobiercę władającego tym przedmiotem. Natomiast przykładem tzw. przymusowych środków będzie spisanie majątku ruchomego i oddanie go pod dozór.

⁷¹ M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach...*, s. 85.

6.2. WYBÓR ODPOWIEDNIEGO ŚRODKA ZABEZPIECZENIA

Z ujęcia art. 636 § 1 k.p.c., stwierdzającego, że sąd stosuje taki środek zabezpieczenia, jaki stosownie do okoliczności uzna za odpowiedni, należałoby wnosić, że sąd dysponuje swobodą wyboru środka zabezpieczenia. Z treści tego przepisu wynika jednak pewne ograniczenie – wybrany przez sąd środek zabezpieczenia ma być „odpowiedni”. Ograniczenie to ma charakter ogólny, mający zastosowanie do wszystkich potencjalnych środków zabezpieczenia. Uznanie danego rodzaju środka zabezpieczenia za odpowiedni oznacza, że jest on adekwatny do osiągnięcia celu postępowania o zabezpieczenie spadku. Przymiotu „odpowiedniości” nie będą mogły mieć środki, które zupełnie nie eliminują stanu zagrożenia dla przedmiotów spadkowych. Są więc chybione, a więc nieodpowiednie. Przymiotu tego nie będą mieć także środki, które wprowadzie neutralizują zagrożenie, ale w stopniu nadmiernym. Poszukiwanie tego swoistego złotego środka nie jest wcale takim łatwym zadaniem. M. Uliasz podnosi, że sąd, dokonując wyboru odpowiedniego środka zabezpieczenia spadku, powinien kierować się regułą proporcjonalności zabezpieczenia analogiczną do tej, która obowiązuje w postępowaniu zabezpieczającym w odniesieniu do wyboru sposobu zabezpieczenia⁷². Jak stanowi art. 730¹ § 3 k.p.c., przy wyborze sposobu zabezpieczenia sąd uwzględnia interesy stron lub uczestników postępowania w takiej mierze, aby uprawnionemu zapewnić należytą ochronę prawną, a obowiązane nie obciążać ponad potrzebę. Podobna regulacja zamieszczona jest w przepisach dotyczących postępowania egzekucyjnego. Jak wynika z art. 799 § 1 zdanie czwarte k.p.c., spośród wybranego przez wierzyciela sposobu albo sposobów egzekucji, organ egzekucyjny stosuje sposób egzekucji najmniej uciążliwy dla dłużnika. Ukształtowane w przytoczonych przepisach zasady proporcjonalności w postępowaniu zabezpieczającym i postępowaniu egzekucyjnym powinny nam wskazywać kierunek poszukiwania odpowiedniego środka zabezpieczenia spadku. Wybrany za pomocą tych kryteriów środek zabezpieczenia należy uznać za proporcjonalny, a zatem „odpowiedni”⁷³. Zaproponowane rozwiązanie modelowe zdaje się właściwie ujmować sprzeczne niekiedy racje leżące u podstaw zabezpieczenia spadku. Wybrany przez sąd środek zabezpieczenia powinien z jednej strony skutecznie zapobiegać zagrożeniu rzeczy i praw spadkowych, a z drugiej – być jak najmniej dotkliwy dla osób włada-

⁷² M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach...*, s. 86.

⁷³ M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach...*, s. 86.

jących tymi przedmiotami. Ten pożądaný, optymalny stan powinien zatem potwierdzać słuszność dokonanego wyboru środka zabezpieczenia i uznania go za odpowiedni w danych okolicznościach sprawy.

Przepisy Kodeksu postępowania cywilnego dotyczące zabezpieczenia spadku ograniczają pole manewru sądu w zakresie wyboru środka zabezpieczenia nie tylko w odniesieniu do tego, że powinien on być odpowiedni. Oprócz ograniczeń o charakterze ogólnym, wynikających z art. 636 § 1 zdanie pierwsze k.p.c., ograniczenia te zamieszczone są także w przepisach o charakterze szczególnym, ujętych w art. 636 § 3, 5 i 6 k.p.c. Zgodnie z art. 636 § 3 k.p.c. wybór środka zabezpieczenia w postaci ustanowienia zarządu tymczasowego może nastąpić tylko wtedy, gdy zabezpieczeniu podlega przedsiębiorstwo, gospodarstwo rolne albo prawo majątkowe wymagające zabezpieczenia przez ustanowienie zarządu tymczasowego. Z kolei do depozytu sądowego mogą być złożone tylko oznaczone przedmioty wskazane w art. 636 § 5 k.p.c., z jednym zastrzeżeniem dotyczącym kosztowności, które mogą być również oddane na przechowanie dozorczy. Ograniczenia te dotyczą również ruchomości spadkowych ulegających szybkiemu zepsuciu. W odniesieniu do tych rzeczy sąd obowiązany jest zarządzić ich sprzedaż przez komornika, oznaczając przy tym sposób sprzedaży. Uzyskane z tej sprzedaży pieniądze składa się do depozytu sądowego (art. 636 § 6 k.p.c.). Wynikające z art. 636 § 3, 5 i 6 k.p.c. ograniczenia są pochodną właściwości przedmiotów podlegających zabezpieczeniu.

Przepis art. 636 § 2 zdanie drugie k.p.c. przewiduje, że zastosowanie jednego środka zabezpieczenia nie wyłącza zastosowania innych, równocześnie lub kolejno. Zastosowanie kolejno innych środków zabezpieczenia w miejsce zastosowanego poprzednio środka związane jest z uregulowaną w art. 636¹ § 1 k.p.c. zmianą środka zabezpieczenia. Przepis ten stwierdza, że w razie potrzeby sąd z urzędu zmieni środek zabezpieczenia, w szczególności jeżeli do tychczas zastosowany środek nie jest wystarczający do zabezpieczenia spadku. A zatem wybrany środek zabezpieczenia uznawany poprzednio przez sąd za odpowiedni okazuje się później niewystarczający do usunięcia stanu zagrożenia oznaczonych przedmiotów spadkowych. Sąd ma więc prawo skorygować poprzednią decyzję co do wyboru określonego środka zabezpieczenia. Innymi słowy, zastosowany środek zabezpieczenia, traktowany wcześniej jako optymalny, okazał się błędnym wyborem. Przepisy prawa stworzyły mechanizm umożliwiający sądowi naprawienie tego błędu przez wydanie postanowienia o zmianie środka zabezpieczenia. Do takiego wniosku prowadzi wskazany w art. 636¹ § 1 k.p.c. przykład wymagający dokonania zmiany środka zabezpieczenia. Nie zawsze jednak mamy do czynienia z błędem sądu, czasami

potrzeba zmiany środka zabezpieczenia może być wywołana zmianą okoliczności faktycznych.

W przepisie art. 636 § 2 zdanie drugie k.p.c. przewidziano również, że zastosowanie jednego środka zabezpieczenia nie wyłącza zastosowania innych środków równocześnie. Możliwość ta świadczy o przyznaniu sądowi prawa wyboru odpowiednich środków w dwojakiego rodzaju sytuacjach. Pierwsza z nich dotyczy zastosowania różnych środków do zabezpieczanych rzeczy lub praw majątkowych (np. jeden przedmiot podlega złożeniu do depozytu, drugi zostaje oddany na przechowanie dozorczy, a co do trzeciego ustanowiono zarząd tymczasowy). Przypadek ten nie budzi wątpliwości, a jednocześnie zastosowanie różnych środków uzasadnione jest właściwościami danych rzeczy czy praw majątkowych. Druga sytuacja dotyczyłaby równoczesnego zastosowania różnych środków do tej samej rzeczy lub do tego samego prawa majątkowego. Wydawałoby się to niedopuszczalne na pierwszy rzut oka, ale takiej możliwości nie można wykluczyć dla skutecznego zabezpieczenia bytu danego przedmiotu (np. zastosowanie środka wskazanego w art. 636 § 2 k.p.c. i środka nienazwanego w postaci zawieszenia prowadzonego postępowania egzekucyjnego). Należy jednak podkreślić, że jednocześnie zastosowanie różnych środków zabezpieczenia do tej samej rzeczy lub prawa majątkowego winno należeć do wyjątków. Trzeba bowiem zaznaczyć, że zastosowany środek zabezpieczenia powinien być jak najmniej uciążliwy, a przy dwóch (lub więcej) środkach zabezpieczenia dotkliwość ta niepomiernie wzrasta, zagrażając realizacji zasady proporcjonalności⁷⁴.

W aspekcie swobody wyboru odpowiedniego środka zabezpieczenia należy również odnieść się do relacji zachodzącej między tymczasowymi a ostatecznymi środkami zabezpieczenia. W razie zastosowania uprzednio środka tymczasowego sąd, rozstrzygając o zabezpieczeniu spadku, nie może pomijać tego faktu przy wyborze ostatecznego środka zabezpieczenia. Sąd obowiązany jest rozważyć, czy w okolicznościach danej sprawy zachodzi konieczność zastosowania innego – niż tymczasowy – środka zabezpieczenia. Należy przychylić się do zdania M. Uliasz, że środek ostateczny co do zasady powinien odpowiadać treści środka tymczasowego⁷⁵. Autor ten dla zobrazowania głoszonej tezy przywołał następujący przykład: jeżeli organ administracji samorządowej zastosował niezbędny środek tymczasowy w postaci oddania rzeczy na przechowanie, to pożądanym rozwiązaniem jest zastosowanie środka tymczasowego w postaci ustanowienia dozoru nad tą rzeczą i powierzenie

⁷⁴ W tym samym tonie wypowiada się też M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach...*, s. 86–87.

⁷⁵ M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach...*, s. 87.

tego dozoru dotychczasowemu przechowawcy. Za rozwiązaniem tym przemawiają względy ekonomii postępowania, które prowadzą do wyeliminowania dodatkowych kosztów wykonania postanowienia o zabezpieczeniu spadku.

6.3. SPIS MAJĄTKU RUCHOMEGO I ODDANIE GO POD DOZÓR

Spis majątku ruchomego i oddanie go pod dozór został wymieniony w art. 636 § 2 k.p.c. jako pierwszy środek zabezpieczenia. Stąd środek ten zalicza się do kategorii środków nazwanych. Mimo że opisywany środek zabezpieczenia składa się z dwóch czynności, to jednak tworzą one jeden środek zabezpieczenia (swoistą organiczną całość). Przekonuje o tym przede wszystkim użyty między tymi dwoma elementami spójnik „i”. Potrzeba sięgnięcia po ten analizowany środek zabezpieczenia pojawia się wtedy, gdy przedmiotem dokonywanego zabezpieczenia ma być majątek ruchomy. W pojęciu majątku ruchomego mieszczą się rzeczy ruchome pozostałe po spadkodawcy. Dla zastosowania tego środka zabezpieczenia nie ma znaczenia, czy dokonywaną czynnością mają być objęte wszystkie ruchomości pozostałe po zmarłym, czy tylko ich część wymagająca roztoczenia nad nimi pieczy. Analizowany środek, jak już zaznaczono, obejmuje dwie różne czynności powiązane z sobą funkcją ochrony spadkowych rzeczy ruchomych przed ich naruszeniem. Samo spisanie ruchomości pozostałych po spadkodawcy nie jest skutecznym narzędziem zabezpieczenia spadku. Wymaga ono jeszcze oddania tych spisanych rzeczy pod dozór. Przeprowadzony spis majątku ruchomego ma doprowadzić do zindywidualizowania poszczególnych ruchomości w tym celu, aby ustanowiony później dozorca wiedział, nad jakimi składnikami majątku ma sprawować dozór. Do tej indywidualizacji majątku ruchomego pozostałego po spadkodawcy dochodzi w stadium wykonawczym postępowania o zabezpieczenie spadku. W fazie rozpoznawczej tego postępowania nie ma potrzeby i konieczności ustalania składu majątku ruchomego. Jeżeli przedmiotem zabezpieczenia będzie jedna lub kilka rzeczy, które w prowadzonym przed sądem postępowaniu zostały w sposób niebudzący wątpliwości zidentyfikowane, to spis majątku ruchomego jest czynnością zbędną. W tej sytuacji należy sięgnąć po inne środki zabezpieczenia, np. ustanowienie dozoru czy złożenie rzeczy do depozytu sądowego.

Sąd, dokonując wyboru środka zabezpieczenia w postaci spisu majątku ruchomego i oddania go pod dozór, powinien w postanowieniu w sposób ogólny wskazać ten majątek. Jeżeli wnioskodawca lub uczestnik w toku

prowadzonego postępowania wyrazi zgodę na powierzenie mu funkcji dozorczy, nie ma przeszkód, aby sąd w postanowieniu o zabezpieczeniu od razu wyznaczył dozorcę. Jeżeli takiej gotowości osoby te nie przejawia, sąd powinien się ograniczyć w postanowieniu do rozstrzygnięcia o zastosowaniu spisu majątku ruchomego i oddaniu go pod dozór bez wskazywania konkretnej osoby, której zostanie powierzony dozór. Osoba dozorczy wyznaczana jest wtedy przez komornika w fazie wykonawczej postępowania o zabezpieczenie spadku. M. Uliasz zwraca uwagę, że wyznaczenie osoby dozorczy dopiero w stadium wykonawczym powinno stanowić zasadę z tego powodu, że unika się wówczas wątpliwości co do tego, który organ (sąd czy komornik) może wyznaczyć nowego dozorcę. Zdaniem tego autora zmiana osoby dozorczy nie stanowi podstawy do zmiany środka zabezpieczenia, gdyż stosowanym środkiem pozostaje spisanie majątku ruchomego i oddanie go pod dozór⁷⁶.

Stosownie do art. 636 § 4 k.p.c. do ustanowionego w toku postępowania o zabezpieczenie spadku dozorczy stosuje się odpowiednio art. 855–862 k.p.c. Przytoczone przepisy dotyczące prowadzenia egzekucji z ruchomości dotyczą następujących kwestii: określenia, w czym władaniu pozostawia się zajęte ruchomości (art. 855 k.p.c.), obowiązków dozorczy (art. 856 k.p.c.), odpowiedzialności dozorczy (art. 857 k.p.c.), zwrotu poniesionych przez dozorcę wydatków i wynagrodzenia za dozór (art. 858 k.p.c.), dopuszczalności zażalenia na postanowienie sądu co do zwrotu wydatków i wynagrodzenia dozorczy (art. 859 k.p.c.), zmiany dozorczy (art. 860 k.p.c.), dozoru sprawowanego przez dłużnika (art. 861 k.p.c.), rozliczeń z tytułu oddanej pod dozór rzeczy przynoszącej dochód (art. 862 k.p.c.). Zamieszczona w art. 636 § 4 k.p.c. formuła, że do ustanowionego w sprawie o zabezpieczenie spadku dozorczy stosuje się odpowiednio przepisy art. 855–862 k.p.c., powoduje, że część z nich będzie mogła być stosowana wprost, część nie będzie mogła być w ogóle stosowana, a część będzie mogła być stosowana z odpowiednimi modyfikacjami. Stosowane wprost będą mogły być regulacje ujęte w art. 856 § 2, art. 857 § 1, art. 859 i 862 § 1 k.p.c. Stosowane z odpowiednimi zmianami będą mogły być unormowania zawarte w art. 855 § 1, art. 856 § 1, art. 857 § 2, art. 858, 860, 861 i 862 § 2 k.p.c. Natomiast wyłączona ze stosowania będzie regulacja zamieszczona w art. 855 § 2 k.p.c. z uwagi na to, że zachowanie komornika wskazane w tym przepisie jest inaczej unormowane w re-

⁷⁶ M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach...*, s. 89; zob. też A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie spadkowe*, t. 4B, red. K. Osajda, s. 316 i n.

gulacjach dotyczących zabezpieczenia spadku (zob. art. 636 § 7 i art. 638³ § 2 k.p.c. oraz § 2 r.z.s. z 2015 r.)⁷⁷.

W kręgu podmiotów, którym może być powierzony dozór nad ruchomościami, należy umieścić wnioskodawcę i uczestników postępowania o zabezpieczenie spadku, a także osobę trzecią. W gronie tym mogą mieścić się również spadkobiercy i zapisobiercy. M. Uliasz umieszcza tu także wykonawcę testamentu⁷⁸. Warunkiem powierzenia danej osobie funkcji dozorczy jest wyrażenie przez nią zgody na podjęcie dozoru i dawanie gwarancji należytego wykonywania obowiązków. Zgodnie z art. 636 § 4 w zw. z art. 860 k.p.c. komornik może z ważnych przyczyn zwolnić dozorcę i ustanowić innego. Zmianę dozorczy komornik zarządza po uprzednim wysłuchaniu wnioskodawcy i uczestników postępowania, chyba że natychmiastowa zmiana jest konieczna. Wśród ważnych przyczyn uzasadniających zmianę dozorczy wyróżnia się w literaturze dwie grupy okoliczności. Do pierwszej grupy zalicza się okoliczności zawinione przez dozorcę (np. zbywanie zabezpieczonych ruchomości, używanie ruchomości przez dozorcę niedysponującego takim prawem, niezachowanie należytej staranności przy przechowywaniu rzeczy, oddawanie rzeczy do ich używania przez osoby trzecie itp.). Natomiast do drugiej grupy należą okoliczności niezależne od dozorczy (np. śmierć dozorczy, jego choroba, długotrwały wyjazd, utrata możliwości przechowywania ruchomości z powodu zaistnienia wypadków losowych itp.)⁷⁹.

Celem ustanowionego dozoru nad ruchomościami jest ich strzeżenie⁸⁰. Powinność ta odpowiada podstawowemu przesłaniu zabezpieczenia spadku. Stosownie do art. 636 § 4 w zw. z art. 856 § 1 k.p.c. dozorca jest obowiązany przechowywać oddane mu pod dozór ruchomości z taką starannością, aby nie straciły one na wartości. Z kolei z treści art. 856 § 2 w zw. z art. 636 § 4 k.p.c. należy wnosić, że dozorowane ruchomości do chwili zmiany dozorczy, zmiany środka zabezpieczenia lub uchylenia środka zabezpieczenia nie zawsze muszą być przechowywane w jednym miejscu. Ma to również związek z właściwościami rzeczy oddanych pod dozór. O miejscu przechowywania rzeczy decyduje więc dozorca. Podmiot ten jednak obowiązany jest zawia-

⁷⁷ A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie spadkowe*, t. 4B, red. K. Osajda, s. 300.

⁷⁸ M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach...*, s. 209. Teza tego autora o możliwości pełnienia obowiązków dozorczy przez wykonawcę testamentu budzi jednak wątpliwości.

⁷⁹ Zob. spośród wielu S. Cieślak [w:] *Kodeks*, t. 2, red. J. Jankowski, 2019, art. 860, nb 4.

⁸⁰ Zasadniczo ustanowiony dozorcą podmiot powinien ograniczyć się do strzeżenia ruchomości. Dozorca może jednak także używać przechowywanych ruchomości, jeżeli jest do tego uprawniony. Uprawnienie to wynika z przepisów materialnoprawnych i przysługuje dozorczy będącemu jednocześnie np. spadkobiercą, zapisobiercą windykacyjnym lub osobą określoną w art. 923 § 1 k.c.

domić komornika o zamierzonej zmianie miejsca przechowywania ruchomości (art. 856 § 2 w zw. z art. 636 § 4 k.p.c.). Przytoczone unormowanie wskazuje, że wykonywanie dozoru przebiega pod nadzorem komornika jako organu wykonującego postanowienie o zabezpieczeniu spadku. Dozorca obowiązany jest oddać przechowywane ruchomości na wezwanie komornika lub stosownie do orzeczenia sądu. Konieczność wydania przez dozorcę przechowywanych ruchomości wynika zwykle ze zmiany dozorcę, uchylenia zabezpieczenia, umorzenia postępowania wykonawczego itp. Komornik jako organ sprawujący nadzór nad wykonywanym dozorem powinien wezwać dozorcę do wydania ruchomości określonym osobom. Jeżeli dozorca zobowiązany do wydania ruchomości ich nie oddaje, komornik mu je odbiera (art. 856 § 1 zdanie drugie w zw. z art. 636 § 4 k.p.c.).

Dozorca co do zasady ponosi odpowiedzialność odszkodowawczą za pogorszenie rzeczy oddanych mu pod dozór. Stosownie do art. 857 § 1 w zw. z art. 636 § 4 k.p.c. dozorca nie odpowiada jednak za pogorszenie, uszkodzenie, zniszczenie lub zaginięcie ruchomości, jeżeli zachował staranność, do jakiej był obowiązany w myśl art. 856 w zw. z art. 636 § 4 k.p.c. Spadkobiercy i zapisobiercy nie przysługuje roszczenie do wnioskodawcy z powodu uszkodzenia lub zaginięcia dozorowanych ruchomości podczas ich przewożenia, przesyłki lub przechowywania u dozorcę (art. 857 § 2 w zw. z art. 636 § 4 k.p.c.). Jeżeli rzecz oddana pod dozór osobie nieuprawnionej do korzystania z niej przynosi dochód, dozorca obowiązany jest po ustaniu dozoru złożyć komornikowi rachunek z dochodów. Z uzyskanego w ten sposób dochodu pokrywa się wydatki oraz wynagrodzenie dozorcę. Według M. Uliasz pozostała z tego tytułu część (czysty dochód) powinna być złożona przez komornika do depozytu sądowego, a nie na rachunku depozytowym Ministra Finansów, jak zdaje się wynikać z art. 862 § 1 w zw. z art. 636 § 4 k.p.c.⁸¹

Zgodnie z art. 858 § 1 zdanie pierwsze w zw. z art. 636 § 4 k.p.c. dozorca w zakresie przysługujących mu uprawnień może żądać zwrotu wydatków związanych z przechowywaniem oraz wynagrodzenia za dozór odpowiednio do poniesionych przez siebie trudów. Na tle tej regulacji M. Uliasz sformułował ostrożny pogląd, że prawo to nie przysługuje dozorcę będącemu spadkobiercą lub zapisobiercą zwykłym uprawnionym do nabycia przechowywanych rzeczy, a także zapisobiercy windykacyjnemu będącemu dozorcę ruchomości stanowiących przedmiot zapisu windykacyjnego⁸². Wydaje się,

⁸¹ Zob. szerzej M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach...*, s. 211.

⁸² M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach...*, s. 210.

że można przychylić się do tej sugestii⁸³. Sumę wydatków i wysokość wynagrodzenia dozorczy ustala komornik, o czym zawiadamia wnioskodawcę i uczestników postępowania oraz dozorcę. Wydane w tym zakresie postanowienie komornika podlega zaskarżeniu skargą na czynności komornika. Na postanowienie sądu – sprawującego nadzór nad komornikiem – co do zwrotu wydatków i wynagrodzenia dozorczy przysługuje zażalenie (art. 859 w zw. z art. 636 § 4 k.p.c.). Zwrot wydatków i wynagrodzenie dozorczy powinny być pokrywane z zaliczek uiszczonych komornikowi. Zasada ta nie dotyczy postępowań wszczynanych z urzędu oraz wnioskodawcy korzystającego ze zwolnienia od kosztów. Jeżeli przechowywana ruchomość przynosi dochód, wydatki i wynagrodzenie dozorczy powinny być pokryte z tego dochodu (zob. art. 862 § 2 w zw. z art. 636 § 4 k.p.c.).

6.4. ZŁOŻENIE DO DEPOZYTU SĄDOWEGO

Złożenie do depozytu sądowego, jak wskazuje art. 636 § 2 k.p.c., zostało umieszczone w kategorii nazwanych środków zabezpieczenia spadku. Pojęcie depozytu sądowego należy ujmować w takim znaczeniu, w jakim funkcjonuje ono w postępowaniu w sprawach depozytowych (art. 692–693²² k.p.c.). Sąd może orzec o zastosowaniu złożenia do depozytu sądowego jako środka zabezpieczenia jedynie wtedy, gdy będzie dysponował informacją o właściwościach przedmiotów podlegających zabezpieczeniu. Nie wszystkie bowiem przedmioty w świetle przepisów prawa podlegają złożeniu do depozytu sądowego. Jeżeli sąd pozostawi prawo wyboru odpowiedniego środka zabezpieczenia komornikowi, to organ ten, dostrzegając potrzebę złożenia przedmiotów podlegających zabezpieczeniu do depozytu sądowego, występuje ze stosownym wnioskiem do sądu, który wydał uprzednio postanowienie o zabezpieczeniu spadku (art. 638³ § 2 k.p.c.).

Stosownie do art. 636 § 5 zdanie pierwsze k.p.c. do depozytu sądowego składa się podlegające zabezpieczeniu pieniądze, papiery wartościowe, imienne książeczki oszczędnościowe lub inne dokumenty potwierdzające zawarcie umowy rachunku oszczędnościowego, rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowego albo rachunku terminowej lokaty oszczędnościowej, a także kosztowności, w tym złote monety oraz kruszce szlachetne i wyroby z tych kruszców. Imperatywna w swej wymowie treść przytoczonego przepisu wskazuje jednoznacznie, że wobec ujętych w nim składników nie może być zastosowany inny środek zabezpieczenia niż złożenie do depozytu sądowego. Wyjątek zo-

⁸³ A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie spadkowe*, t. 4B, red. K. Osajda, s. 302.

stał uczyniony w art. 636 § 5 zdanie drugie k.p.c., w którym stwierdzono, że kosztowności mogą być również oddane na przechowanie dozorczy. Według M. Ulasza do depozytu sądowego mogą być złożone także inne – niewymienione w art. 636 § 5 k.p.c. – przedmioty. Uzasadniając to twierdzenie, autor ten wypowiedział się w następujący sposób: „Skoro powyższy przepis wymienia składniki majątkowe, które mogą być zabezpieczone wyłącznie przy użyciu tego środka, to należy przyjąć, że nie jest wykluczone złożenie do depozytu sądowego innych przedmiotów podlegających zabezpieczeniu, jeżeli taki właśnie środek zabezpieczenia sąd uzna za odpowiedni”⁸⁴. Argumentacji tej nie można odmówić słuszności, zaznaczyć jednak trzeba, że do depozytu sądowego można złożyć tylko taki przedmiot, który się do tego nadaje⁸⁵. Złożenie oznaczonych przedmiotów do depozytu sądowego eliminuje skutecznie możliwość korzystania z nich lub posługiwania się nimi w czasie trwania zabezpieczenia spadku. Gwarancja ta z uwagi na znaczenie lub wartość przedmiotów składanych do depozytu sądowego wzmacnia dodatkowo przesłanie leżące u podstaw zabezpieczenia spadku.

Zawarty w art. 636 § 5 k.p.c. katalog przedmiotów podlegających złożeniu do depozytu sądowego w ramach zabezpieczenia spadku można podzielić na określone kategorie. W pierwszej z nich należy umieścić pieniądze, w drugiej papiery wartościowe, w trzeciej dokumenty związane z rachunkami i lokatami bankowymi, a w czwartej kosztowności. Do kategorii pieniędzy należy zaliczyć sumy pieniężne w postaci gotówki, będące w aktualnym obiegu (banknoty i monety), bez względu na to, czy są wyrażone w walucie polskiej, czy obcej, oraz sumy pieniężne niebędące już w obiegu (banknoty i monety), z wyłączeniem monet ze złota lub innych metali szlachetnych. Niebędące już w obiegu monety określa się mianem numizmatów. Do kategorii papierów wartościowych, czyli dokumentów inkorporujących prawa o charakterze majątkowym, należy zaliczyć przede wszystkim weksle, czeki, akcje, obligacje, konosamenty i polisy ubezpieczeniowe. Do kategorii dokumentów związanych z rachunkami i lokatami bankowymi należy zaliczyć wszelkie dokumenty potwierdzające złożenie środków pieniężnych w banku, spółdzielczej kasie oszczędnościowo-kredytowej lub innej instytucji uprawnionej do prowadzenia rachunków oszczędnościowych lub oszczędnościowo-rozliczeniowych. Najczęściej będą to imienne książeczki oszczędnościowe i inne dokumenty potwierdzające zawarcie umowy rachunku oszczędnościowo-

⁸⁴ M. Ulasz, *Postępowanie w sprawach...*, s. 90.

⁸⁵ Zob. szerzej K. Markiewicz, *Postępowanie w sprawach depozytowych*, Warszawa 2007, s. 77–87.

wego, rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowego albo rachunku terminowej lokaty oszczędnościowej. Do kategorii kosztowności należy zaliczyć złoto, platynę, srebro, w tym monety i wyroby użytkowe ze złota, platyny lub srebra, kamieni szlachetnych, pereł oraz koralu. Wydaje się, że wyszczególnione w art. 636 § 5 k.p.c. rodzaje przedmiotów podlegających złożeniu do depozytu sądowego należy ujmować szeroko⁸⁶. Podobnie do tej kwestii podchodzi M. Uliasz, stwierdzając, że do depozytu sądowego mogą być także złożone dokumenty potwierdzające złożenie papierów wartościowych na rachunku papierów wartościowych, dokumenty potwierdzające prowadzenie rachunku, na którym zapisane są inne instrumenty finansowe lub inne wartości (np. rachunku pieniężnego), karty bankowe (debetowe lub kredytowe), dokumenty potwierdzające posiadanie jednostek uczestnictwa w funduszach inwestycyjnych, dokumenty potwierdzające zawarcie umów ubezpieczenia, testamenty sporządzone przez osoby żyjące w dniu orzekania o zabezpieczeniu spadku, które były przechowywane przez spadkodawcę⁸⁷.

Niekiedy może dojść do swoistej kolizji między zastosowanymi środkami zabezpieczenia w odniesieniu do oznaczonego dokumentu, który może podlegać złożeniu do depozytu sądowego i być konieczny do posłużenia się przez ustanowionego zarządcę tymczasowego. Może to dotyczyć np. dokumentu potwierdzającego zawarcie umowy rachunku oszczędnościowego potrzebnego jednocześnie zarządcy tymczasowemu do dokonania zabezpieczenia wiarytelności wynikającej z tej umowy. Rozwiązanie tego dylematu, jak podnosi M. Uliasz, zależy od tego, w czym władaniu znajduje się podany w tym przykładzie dokument. Jeżeli dokument ten znajduje się w posiadaniu innej osoby niż zarządca (np. spadkobiercy czy osoby trzeciej), powinien być złożony do depozytu sądowego. Natomiast gdy jest we władaniu osoby, która ma być ustanowiona zarządcą tymczasowym, wówczas złożenie go do depozytu sądowego należy uznać za zbędne⁸⁸.

Złożenie do depozytu sądowego dokonywane w ramach zabezpieczenia spadku wymaga odniesienia do postępowania w sprawach depozytowych, a ściślej rzecz ujmując – do postępowania o złożenie przedmiotu świadczenia do depozytu sądowego (art. 692–693¹⁰ k.p.c.). W przepisach dotyczących postępowania w sprawach depozytowych występuje sformułowanie „zezwolenie na złożenie do depozytu sądowego”, a w art. 636 § 2 zdanie pierwsze k.p.c., dotyczącym zabezpieczenia spadku, używa się zwrotu „zło-

⁸⁶ A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie spadkowe*, t. 4B, red. K. Osajda, s. 303.

⁸⁷ M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach...*, s. 91–92.

⁸⁸ M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach...*, s. 92.

żenie do depozytu sądowego”. Inaczej są też określone podstawy ustalenia właściwości miejscowej sądu w obu tych postępowaniach (por. art. 633 i 692 k.p.c.). Różnice te mogłyby wskazywać, że w sprawie o zabezpieczenie spadku sąd decyduje jedynie o zastosowaniu środka zabezpieczenia w postaci złożenia do depozytu sądowego, a samo złożenie do depozytu następuje w postępowaniu odrębnym. Przy takim podejściu stosowanie środka zabezpieczenia dotyczącego złożenia przedmiotu do depozytu sądowego podawałoby w wątpliwość sens zabezpieczenia spadku i prowadziłoby zawsze do przewlekłości tego postępowania, które z istoty swej wymaga pośpiesznego podejmowania czynności. Z tego powodu należy uznać, że w zakresie zastosowania złożenia do depozytu sądowego (w fazie rozpoznawczej) i jego wykonania (w fazie wykonawczej) postępowanie w sprawie o zabezpieczenie spadku jest postępowaniem autonomicznym i niezależnym od odrębnego postępowania o złożenie przedmiotu świadczenia do depozytu sądowego. Jak słusznie wywodzi K. Markiewicz, wydane w sprawie o zabezpieczenie spadku postanowienie sądu o złożeniu przedmiotu do depozytu sądowego zastępuje wydane w innym postępowaniu orzeczenie o zezwoleniu na złożenie przedmiotu do depozytu sądowego⁸⁹.

6.5. USTANOWIENIE ZARZĄDU TYMCZASOWEGO

Ustanowienie zarządu tymczasowego stanowi kolejny nazwany środek zabezpieczenia spadku. Sięgnięcie po ten środek zostało zastrzeżone do ściśle określonych składników spadku. Zgodnie z art. 636 § 3 k.p.c. ustanowienie zarządu tymczasowego może nastąpić tylko wówczas, gdy zabezpieczeniu podlega przedsiębiorstwo, gospodarstwo rolne albo prawo majątkowe wymagające zabezpieczenia przez ustanowienie zarządu tymczasowego. Z treści tego przepisu wynika, że zastosowanie tego środka zabezpieczenia wymaga spełnienia łącznie dwóch przesłanek: przedmiotowej i funkcjonalnej. Przesłanka przedmiotowa dotyczy oznaczonego rodzaju składnika spadku, zaś przesłanka funkcjonalna oznacza, że określone przedmioty mają wymagać ustanowienia zarządu tymczasowego. Wskazane w art. 636 § 3 k.p.c. przedmioty należy ujmować w sposób przyjęty na gruncie prawa cywilnego materialnego. Przedsiębiorstwo i gospodarstwo rolne nie wymagają ustanowienia nad nimi zarządu tymczasowego, jeżeli nie jest w nich prowadzona żadna działalność. Wystarczający wtedy będzie dozór nad składnikami tworzącymi te organizo-

⁸⁹ K. Markiewicz, *Postępowanie w sprawach depozytowych...*, s. 70.

wane kompleksy majątkowe⁹⁰. Potrzeba ustanowienia zarządu tymczasowego nad prawami majątkowymi występuje wtedy, gdy przemawia za tym charakter tych praw. Najczęściej będą to prawa udziałowe (np. udziały w spółce z o.o.) i wierzytelności (np. wynikające z umowy rachunku bankowego). Jak zauważa M. Walasik, w wypadku gdy określone prawo majątkowe wchodzi w skład przedsiębiorstwa, ustanowienie zarządu tymczasowego nad tym przedsiębiorstwem powoduje, że również to prawo jest objęte zabezpieczeniem⁹¹.

Ustanowienie zarządu tymczasowego należy traktować jako ostateczny środek zabezpieczenia spadku. Sprawowanie zarządu tymczasowego ingeruje bowiem dość znacznie w sferę praw wynikających z dziedziczenia, zazwyczaj generuje niemałe koszty, a pozycja procesowa zarządcy jako podmiotu podstawionego gwarantuje mu szeroki zakres uprawnień⁹². Zarząd

⁹⁰ Zob. uzasadnienie wyroku SN z 21.05.2002 r., III KKN 866/00, OSNC 2003/6, poz. 83.

⁹¹ M. Walasik, *Zabezpieczenie...*, s. 60; ten słuszny pogląd popiera też M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach...*, s. 99.

⁹² Szerzej o zarządzie zob. S. Rotter, *Stanowisko zarządcy przymusowego*, PS 1938/3, s. 70 i n.; B. Dobrzański [w:] *Kodeks*, t. 2, red. Z. Resich, W. Siedlecki, 1976, s. 1271 i n.; E. Wengerek, *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 1978, s. 215 i n.; W. Siedlecki [w:] *System*, t. 2, red. Z. Resich, 1987, s. 718 i n.; S. Dalka, *Zarząd nieruchomości w czasie egzekucji z nieruchomości a egzekucja z pożytków i dochodów z nieruchomości przez zarząd przymusowy*, „Zagadnienia Egzekucji Sądowej w Polsce” 1994/1, s. 56 i n.; M. Tyczka [w:] E. Wengerek, *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz do części drugiej kodeksu postępowania cywilnego*, t. 2, Warszawa 1994, s. 219 i n.; Z. Świeboda, *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz do części drugiej Kodeksu postępowania cywilnego*, Warszawa 1994, s. 231 i n.; S. Dalka [w:] S. Dalka, J. Rodziewicz, *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz do części drugiej kodeksu postępowania cywilnego*, Gdańsk 1994, s. 275 i n.; H. Langa-Bieszki [w:] *Kodeks*, red. Z. Szczurek, 1994, s. 349 i n.; R. Kowalkowski, *Zarząd zajętą nieruchomością*, PES 1994/5, s. 52 i n.; F. Zedler, *Postępowanie*, t. 3, 1995, s. 212 i n.; J. Jankowski, *Przebieg postępowania egzekucyjnego, upadłościowego i układowego. Struktura postępowań w ujęciu dynamicznym*, Kraków 1999, s. 135 i n.; J. Świeczkowski, *Instytucja zarządu w polskiej procedurze cywilnej*, Sopot 2002, *passim*; M. Pyziak-Szafnicka, W. Nykiel, *Cywilnoprawna i podatkowoprawna pozycja sądowego zarządcy nieruchomości*, RPEiS 2005/4, s. 107 i n.; O. Marcewicz [w:] *Kodeks*, red. A. Jakubecki, 2005, s. 1413 i n.; G. Julke [w:] *Kodeks*, red. Z. Szczurek, 2005, s. 568 i n.; A. Marciniak, *Postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 2005, s. 238 i n.; J. Łopatowska-Rynkowska, *Zmiana zarządcy w toku sądowej egzekucji z nieruchomości*, PPE 2006/4–6, s. 77 i n.; M. Uliasz, *Kodeks*, t. 2, 2007, s. 614 i n.; G. Julke, *Zarząd nieruchomości w toku postępowania egzekucyjnego*, PES 2007/10–11, s. 69 i n.; P. Szewczyk, *Powołanie sądowego zarządcy nieruchomości*, PS 2009/11–12, s. 82 i n.; A. Adamczuk [w:] *Kodeks*, t. 2, red. M. Manowska, 2011, s. 671 i n.; H. Ciepla [w:] *Kodeks*, t. 4, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, 2011, s. 513 i n.; K. Flaga-Gieruszyńska [w:] *Kodeks*, red. A. Zieliński, 2012, s. 1479 i n.; H. Pietrzkowski [w:] *Kodeks*, red. T. Ereciński, t. 4, 2012, s. 516 i n.; T. Żyznowski [w:] *Kodeks*, t. 3, red. K. Piasecki, A. Marciniak, 2012, s. 1237; M. Krakowiak [w:] *Kodeks*, t. 2, red. J. Jankowski, 2013, s. 850 i n.; G. Matusik, *Rachunek z zarządu – zagadnienia proceduralne* [w:] *Księga jubileuszowa prof. Andrzeja Zielińskiego*, s. 357 i n.

cudzym majątkiem sprawowany przez zarządcę w ramach ustanowionego zarządu tymczasowego mieści w sobie podejmowanie czynności faktycznych, prawnych i procesowych⁹³. Ustanowiony w postępowaniu o zabezpieczenie spadku zarząd ma charakter tymczasowy (art. 636 § 2–4 k.p.c.)⁹⁴, co odróżnia go od zarządu przymusowego przewidzianego w postępowaniu zabezpieczającym (art. 752⁴–752⁶ k.p.c.) i w postępowaniu egzekucyjnym (art. 1064¹–1064¹³ k.p.c.), realizującego cele właściwe dla tych postępowań⁹⁵. Z tymczasowości ustanowionego w ramach zabezpieczenia spadku zarządu należy wnosić, że jego celem jest zachowanie w stanie co najmniej nie pogorszonym przedsiębiorstwa, gospodarstwa rolnego lub prawa majątkowego w okresie trwania zabezpieczenia. Takie podejście nie oznacza jednak, że zarządca tymczasowy nie może podejmować działań prowadzących do poprawy kondycji majątkowej zarządzanych składników. Wymagane zachowanie zarządcy tymczasowego ma zawsze polegać na utrzymaniu w dobrej kondycji zastanej substancji majątkowej (zachowanie *status quo*), a jeżeli będzie to możliwe, to także doprowadzenie do jej poprawy. Podejmowane w tym zakresie działania nie tylko służą bowiem interesom osób uprawnionych, lecz także realizują cel zabezpieczenia spadku⁹⁶.

Stosownie do art. 636 § 4 k.p.c. do zarządcy tymczasowego ustanowionego w toku postępowania o zabezpieczenie spadku stosuje się odpowiednio przepisy art. 931 i 933–941 k.p.c., dotyczące zarządcy zajętej w postępowaniu egzekucyjnym nieruchomości. Przytoczone przepisy dotyczą następujących kwestii: zarządu zajętej nieruchomości i ustanowienia innego zarządcy (art. 931 k.p.c.), wprowadzenia w zarząd przez komornika (art. 933 k.p.c.), wezwania do uiszczenia należności do rąk zarządcy (art. 934 k.p.c.), praw i obowiązków zarządcy nieruchomości (art. 935 k.p.c.), wpływu zarządu na umowy najmu lub dzierżawy nieruchomości (art. 936 k.p.c.), sprawozdań i rachunków z zarządu (art. 937 k.p.c.), odpowiedzialności zarządcy

⁹³ Zob. szerzej S.K. Rzońca, *Pojęcie zarządu majątkiem wspólnym małżonków*, Warszawa 1982, *passim*; J. Świeczkowski, *Instytucja...*, *passim*.

⁹⁴ Tak bowiem nazwano ten zarząd w ustawie. Skoro więc ustawodawca odróżnił tę postać zarządu od zarządu sekwestrowego w postępowaniu zabezpieczającym i zarządu przymusowego w postępowaniu egzekucyjnym, uzasadniony jest zabieg przypisania zarządowi zabezpieczającemu spadek określenia „tymczasowy” (zgodnie z wolą i przyjmowanym powszechnie kanonem racjonalnego ustawodawcy). Ponadto, jak stanowi art. 636 § 4 k.p.c., do zarządcy tymczasowego ustanowionego dla zabezpieczenia spadku stosuje się **odpowiednio** (a nie wprost) przepisy art. 855–862, 931 i 933–941. Mimo więc funkcji tymczasowości, spajającej trzy rodzaje omawianych zarządów, należy dostrzec odmiennność celów realizowanych przez poszczególne zarządy.

⁹⁵ Różnice te bliżej prezentuje M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach...*, s. 97.

⁹⁶ A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie spadkowe*, t. 4B, red. K. Osajda, s. 305.

(art. 938 k.p.c.), zwrotu wydatków i wynagrodzenia zarządcy (art. 939 k.p.c.), kolejności spłaty długów z dochodów z nieruchomości na rachunek depozytowy Ministra Finansów (art. 941 k.p.c.). Zamieszczona w art. 636 § 4 k.p.c. formuła, że do ustanowionego w postępowaniu o zabezpieczenie spadku zarządcy tymczasowego stosuje się odpowiednio przepisy art. 931 i 933–941 k.p.c., powoduje, że część z nich będzie mogła być stosowana wprost, część nie będzie mogła być w ogóle stosowana, a część będzie mogła być stosowana z odpowiednimi modyfikacjami. Stosowane wprost będą mogły być regulacje ujęte w art. 933, 936, 937 i 938 k.p.c. Stosowane z odpowiednimi zmianami będą mogły być unormowania zawarte w art. 931 § 1–2 i 4, art. 934, 935, 939, 940 i 941 k.p.c. Natomiast wyłączona ze stosowania będzie regulacja zamieszczona w art. 931 § 3 k.p.c. Unormowanie to przewiduje, że sąd oddali wniosek o ustanowienie innego (niż dłużnik) zarządcy, jeżeli sprawowanie zarządu wymaga kosztów, na których pokrycie nie wystarczają na razie dochody bieżące, a wnioskodawca nie złoży w ciągu tygodnia kwoty wyznaczonej przez sąd. Decydującą przesłanką przesądzającą o braku możliwości stosowania tego przepisu jest okoliczność, że w sprawach o zabezpieczenie spadku o wyborze środka zabezpieczenia decyduje z urzędu sąd, ewentualnie komornik w postępowaniu wykonawczym. Do obciążenia wnioskodawcy zaliczką na poczet kosztów związanych z ustanowieniem zarządu tymczasowego dochodzi dopiero w fazie wykonawczej postępowania, a nie na etapie dokonywania wyboru środka zabezpieczenia⁹⁷.

Zgodnie z art. 636 § 4 w zw. z art. 935 § 1 k.p.c. zarządca tymczasowy obowiązany jest wykonywać czynności potrzebne do prowadzenia prawidłowej gospodarki. Podmiot ten ma prawo pobierać wszelkie pożytki, spieniężać je w granicach zwykłego zarządu oraz prowadzić sprawy, które przy wykonywaniu takiego zarządu okażą się potrzebne. W sprawach wynikających ze sprawowanego zarządu zarządca może pozywać i być pozywany. Ograniczenia podejmowania przez zarządcę tymczasowego określonych czynności zostały wskazane w art. 935 § 2 i 3 w zw. z art. 636 § 4 k.p.c. Przepisy te przewidują, że zarządcy tymczasowemu wolno zaciągać tylko takie zobowiązania, które mogą być zaspokojone z dochodów zarządzanych przedmiotów i są gospodarczo uzasadnione. Czynności przekraczające zakres zwykłego zarządu zarządca tymczasowy może wykonywać tylko za zgodą wnioskodawcy i uczestników, a w jej braku – za zezwoleniem sądu, który przed wydaniem

⁹⁷ Tak M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach...*, s. 94–95 z powołaniem się na stanowisko literatury w tym zakresie.

postanowienia obowiązany jest wysłuchać wnioskodawcę, uczestników i zarządcę tymczasowego, chyba że zwłoka groziłaby wyrządzeniem szkody.

Zarządcą tymczasowym może być ustanowiona osoba fizyczna lub prawna. Warunkiem powierzenia tej funkcji oznaczonej osobie jest jej uprzednia zgoda oraz posiadanie odpowiednich umiejętności lub kwalifikacji, stosownych do rodzaju zarządzanego przedmiotu. Zasadniczo zarządcą tymczasowym powinna być ustanowiona osoba trzecia, ale nie ma przeszkód, aby tę funkcję piastował uczestnik postępowania (np. jeden ze spadkobierców), dający gwarancję prawidłowego wykonywania zarządu⁹⁸. Pod rządem przepisów obowiązujących do 18.10.2015 r. przyjmowano, że kompetencje do wyznaczenia zarządcy tymczasowego posiadał komornik⁹⁹. W obecnie obowiązującym stanie prawnym z treści art. 931 § 2 w zw. z art. 636 § 4 k.p.c. należałoby wnosić, że ustanowienie zarządcy tymczasowego należy do kompetencji sądu. Z uprawnienia tego sąd może skorzystać w fazie rozpoznawczej postępowania o zabezpieczenie spadku, jeżeli będzie dysponował wiedzą o kompetencjach potencjalnego zarządcy tymczasowego i uzyska zgodę tej osoby na podjęcie się tej funkcji. Komornik natomiast będzie mógł wyznaczyć zarządcę tymczasowego w sytuacji, gdy sąd w postanowieniu o zabezpieczeniu spadku nie określi środka zabezpieczenia, pozostawiając prawo wyboru w tym zakresie komornikowi (art. 636 § 1 zdanie drugie i art. 638³ § 1 k.p.c.). Jeżeli więc komornik uzna, że odpowiednim środkiem zabezpieczenia będzie ustanowienie zarządu tymczasowego, to tym samym będzie władny do wyznaczenia osoby zarządcy tymczasowego (przemawia za tym zasada wnioskowania *argumentum a maiori ad minus*). Założenie to sprawia, że komornik może również zmienić osobę zarządcy tymczasowego. Czynność tego organu nie oznacza zmiany środka zabezpieczenia, gdyż jest on nadal stosowany. Komornik może więc zmienić zarządcę nawet wówczas, gdy został on powołany przez sąd w postanowieniu o zabezpieczeniu spadku lub w postanowieniu o zmianie środka zabezpieczenia¹⁰⁰.

Wprawdzie art. 636 § 4 k.p.c. stanowi, że do zarządcy tymczasowego ustanowionego w toku postępowania o zabezpieczenie spadku stosuje się odpowiednio przepisy art. 931 i 933–941 k.p.c., ale odesłanie to dotyczy nie tylko samego zarządcy, lecz także całej sfery związanej z wykonywaniem

⁹⁸ Orzeczenie SW w Łodzi z 9.10.1957 r., III Cz 269/57, BMS 1959/12, s. 56; J. Świeczkowski, *Instytucja...*, s. 170; J. Gudowski [w:] *Kodeks*, t. 3, red. T. Ereciński, 2012, s. 450; M. Walasik, *Zabezpieczenie...*, s. 66; M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach...*, s. 100.

⁹⁹ Zob. § 9 ust. 2 r.z.s. z 1991 r. oraz M. Walasik, *Zabezpieczenie...*, s. 70–71 i cyt. tam literatura.

¹⁰⁰ Tak M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach...*, s. 99–100 i 211–212.

postanowienia o zabezpieczeniu spadku przez ustanowienie zarządu tymczasowego. Według M. Walasika do urzeczywistnienia tego rodzaju środków zabezpieczenia nie zawsze jest konieczne wykonanie postanowienia przez komornika. Może bowiem zaistnieć sytuacja, że osoby zainteresowane same podporządkują się takiemu postanowieniu albo z uwagi na rodzaj i charakter prawa majątkowego oddanego w zarząd nie zachodzi konieczność podejmowania czynności przez komornika¹⁰¹.

Jeśli sąd w wydanym postanowieniu o zabezpieczeniu spadku nie określi środka zabezpieczenia, to komornik, podejmując decyzję o ustanowieniu zarządu tymczasowego, jest uprawniony także do wyznaczenia osoby sprawującej zarząd (art. 638³ § 1 k.p.c.). Wydane w tym zakresie postanowienie komornika, obejmujące ustanowienie zarządu tymczasowego oraz wyznaczenie zarządcy, podlega zaskarżeniu skargą na czynności komornika. Natomiast na postanowienie sądu rozstrzygające wniesioną skargę przysługuje zażalenie z tego względu, że jest to postanowienie w przedmiocie zabezpieczenia spadku (art. 635 § 6 k.p.c.). W zakresie kompetencji komornika mieści się również możliwość zmiany osoby zarządcy. Tak jak w przypadku dozorczy zmiana zarządcy może być wywołana przyczynami natury obiektywnej (np. śmierć, choroba, długo trwająca nieobecność w kraju) lub subiektywnej (np. nierzetelne czy nieprawidłowe wykonywanie obowiązków). Na wydane przez komornika postanowienie o zmianie zarządcy (jak i na postanowienie o wyznaczeniu zarządcy) służy skarga na czynność komornika. Postanowienie sądu rozstrzygające skargę w tym przedmiocie nie podlega zaskarżeniu zażaleniem z tego względu, że orzeczenie to w świetle art. 635 § 6 k.p.c. nie stanowi postanowienia w przedmiocie zabezpieczenia.

Przepisy ujęte w art. 636 § 4 i art. 638² k.p.c., a szczególnie w art. 638² § 3 k.p.c., powodują, że ustanowiony w postępowaniu o zabezpieczenie spadku zarządca tymczasowy przy wykonywaniu czynności pozostaje w określonych relacjach wobec komornika i wobec sądu. Komornik jako organ wykonujący postanowienie o zabezpieczeniu spadku decyduje, czy pozostawić pomieszczenia osobom uprawnionym, które korzystały z nich w chwili ustanowienia zarządu tymczasowego nad spadkowym gospodarstwem rolnym, przedsiębiorstwem lub prawem majątkowym. Sąd może jednak na wniosek wnioskodawcy zarządzić odebranie pomieszczeń, jeżeli osoby uprawnione do ich zajmowania lub ich domownicy przeszkadzają zarządcy tymczasowemu w wykonywaniu zarządu. Zarządca tymczasowy może za-

¹⁰¹ M. Walasik, *Zabezpieczenie...*, s. 71; tak również M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach...*, s. 211.

trudnić osobę uprawnioną (najczęściej spadkobiercę) i jego rodzinę za wynagrodzeniem, które ustala sąd (art. 636 § 4 w zw. z art. 931 § 4 k.p.c.).

Jeżeli ustanowiony zarządca tymczasowy przy obejmowaniu zarządu napotyka przeszkody, komornik na polecenie sądu wprowadza go w zarząd (art. 636 § 4 w zw. z art. 933 k.p.c.).

Po ustanowieniu zarządcy tymczasowego komornik, stosownie do art. 636 § 4 w zw. z art. 934 k.p.c., wzywa znane mu osoby, aby przypadające od nich tak zaległe, jak i przyszłe świadczenia, które stanowią dochód z przedmiotu zabezpieczenia (przedsiębiorstwa, gospodarstwa rolnego lub prawa majątkowego), uiszczają do rąk zarządcy tymczasowego. W tym skierowanym do osób zobowiązanych wezwaniu komornik obowiązany jest uprzedzić te osoby, że uiszczenie tych należności do rąk osób uzurpujących sobie prawa do spadku będzie bezskuteczne.

Ustanowienie zarządu tymczasowego nie wywiera wpływu na umowy najmu lub dzierżawy obowiązujące w chwili jego ustanowienia. Zarządcy tymczasowemu wolno jednak wypowiadać tego rodzaju umowy z zachowaniem obowiązujących przepisów oraz zawierać umowy na czas przyjęty przez zwyczaj miejscowy. Do wydzierżawiania przedsiębiorstwa, gospodarstwa rolnego lub nieruchomości wchodzących w ich skład wymagane jest zezwolenie sądu (art. 636 § 4 w zw. z art. 936 k.p.c.). Wprawdzie w art. 936 zdanie trzecie k.p.c. jest mowa o tym, że do wydzierżawiania wymagana jest zgoda stron, a dopiero w jej braku zezwolenie sądu, jednak rozwiązanie to nie może być zastosowane w postępowaniu o zabezpieczenie spadku. O ile ustanowiona w art. 936 zdanie trzecie k.p.c. konstrukcja znajduje racjonalne uzasadnienie na gruncie postępowania egzekucyjnego, gdzie status stron z punktu widzenia prawa materialnego i prawa procesowego nie budzi wątpliwości, o tyle niektórzy uczestnicy biorący udział w postępowaniu o zabezpieczenie spadku są tylko „stronami” potencjalnie uprawnionymi do dziedziczenia¹⁰². Nie trzeba również zapominać, że przepis art. 936 k.p.c. stosuje się w postępowaniu o zabezpieczenie spadku odpowiednio (art. 636 § 4 k.p.c.). Z tych względów przedstawiona wykładnia art. 936 zdanie trzecie k.p.c. zasługuje na jej stosowanie w zabezpieczeniu spadku¹⁰³.

W zakresie obowiązków powierzonych zarządcy tymczasowemu mieści się również składanie sądowi w wyznaczonych terminach, co najmniej raz w roku oraz po ukończeniu zarządu, sprawozdań ze swych czynności, jak również udokumentowanych sprawozdań rachunkowych (art. 636 § 4

¹⁰² W tym samym tonie wypowiada się M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach...*, s. 213.

¹⁰³ A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie spadkowe*, t. 4B, red. K. Osajda, s. 308.

w zw. z art. 937 § 1 k.p.c.). Składane sprawozdania podlegają ocenie sądu. Sąd po wysłuchaniu wnioskodawcy, uczestników postępowania i zarządcy tymczasowego oraz po rozpatrzeniu sprawozdań, a zwłaszcza przedstawionych w nich pozycji rachunkowych, zatwierdza sprawozdania zarządcy tymczasowego albo odmawia ich zatwierdzenia w całości lub w części (art. 636 § 4 w zw. z art. 937 § 3 k.p.c.). Na postanowienie sądu w przedmiocie zatwierdzenia sprawozdania przysługuje zażalenie (art. 636 § 4 w zw. z art. 937 § 3 k.p.c.). Orzeczenie sądu może przybrać postać pozytywną albo negatywną (w całości lub w części).

Zarządca tymczasowy w zakresie wykonywanych przez siebie obowiązków podlega odpowiedzialności odszkodowawczej oraz porządkowej. Zgodnie z art. 636 § 4 w zw. z art. 938 § 1 k.p.c. podmiot ten odpowiada za szkodę wyrządzoną na skutek nienależytego wykonywania obowiązków. Zarządca tymczasowy, który bez usprawiedliwionej przyczyny nie złożył w oznaczonym terminie przepisane sprawozdania lub nie wykonał innych – wydanych przez sąd – poleceń, może być skazany na grzywnę (art. 636 § 4 w zw. z art. 938 § 2 k.p.c.)¹⁰⁴.

Zarządcy tymczasowemu przysługuje wynagrodzenie i zwrot poniesionych wydatków. Na podstawie art. 636 § 4 w zw. z art. 939 § 1 k.p.c. podmiot ten może żądać wynagrodzenia oraz zwrotu wydatków, które w związku z zarządem poniósł z własnych funduszków. Wysokość wynagrodzenia sąd określa odpowiednio do nakładu pracy i dochodowości podlegającego zabezpieczeniu przedmiotu. Jeżeli jednak zarządcą tymczasowym został ustanowiony spadkobierca albo zapisobierca windykacyjny (w zakresie przedmiotu zabezpieczenia objętego zapisem windykacyjnym), wówczas podmiotowi temu nie należy się wynagrodzenie. Taki zarządca tymczasowy może jedynie pokrywać z pożytków przedmiotu objętego zarządem najbardziej konieczne potrzeby własne i rodziny w rozmiarze, jaki oznaczy sąd, oraz swoje wydatki związane z zarządem (art. 636 § 4 w zw. z art. 939 § 2 k.p.c.). Roszczeń o wynagrodzenie za sprawowanie zarządu tymczasowego i o zwrot poniesionych w związku z tym zarządem wydatków nie można dochodzić w odrębnym procesie, w trybie zgłoszenia powództwa w tym przedmiocie. Zarządca tymczasowy traci te roszczenia, jeżeli ich nie zgłosi w ciągu miesiąca po ustąpieniu z zarządu lub po jego ustaniu (art. 636 § 4 w zw. z art. 939 § 4 k.p.c.).

¹⁰⁴ Stosownie do art. 163 § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. grzywnę wymierza się w kwocie do 3000 zł.

W art. 940 w zw. z art. 636 § 4 k.p.c. wskazano, w jakiej kolejności zaspokajane są należności uzyskane z przedmiotu podlegającego zarządowi tymczasowemu. Z dochodów tych zarządca tymczasowy pokrywa w następującej kolejności:

- 1) koszty postępowania wraz ze swoim wynagrodzeniem oraz zwrot własnych wydatków;
- 2) bieżące należności pracowników zatrudnionych w zarządzanym przedsiębiorstwie lub gospodarstwie rolnym;
- 3) bieżące należności podatkowe z zarządzanych przedmiotów oraz bieżące należności z tytułu ubezpieczenia społecznego pracowników wymienionych w pkt 2;
- 4) zobowiązania związane z wykonywaniem zarządu tymczasowego;
- 5) należności z tytułu ubezpieczenia składników przedsiębiorstwa lub gospodarstwa rolnego, ich przynależności i pożytków.

Nadwyżka uzyskanych dochodów po pokryciu wskazanych powyżej należności podlega wpłaceniu do depozytu sądowego. Po uchyleniu zabezpieczenia spadku jest wypłacana osobom uprawnionym (art. 941 w zw. z art. 636 § 4 k.p.c.).

6.6. USTANOWIENIE DOZORU NAD NIERUCHOMOŚCIĄ

Ustanowienie dozoru nad nieruchomością jest kolejnym nazwanym środkiem zabezpieczenia, wymienionym w art. 636 § 2 k.p.c. W stanie prawnym obowiązującym poprzednio, jeżeli zachodziła potrzeba tylko strzeżenia nieruchomości, mógł być wyznaczony – zamiast tymczasowego zarządcy – dozorca (art. 22 d.p.s., § 8 ust. 3 r.z.s. z 1966 r. i r.z.s. z 1991 r.). Z obecnego brzmienia art. 636 § 2 k.p.c. należy wnosić, że zastosowanie dozoru nad nieruchomością nie jest uzależnione od stwierdzenia potrzeby jedynie strzeżenia rzeczy nieruchomej. Zastosowanie tego środka zabezpieczenia spadku zależy tylko od uznania, czy będzie on odpowiedni w oznaczonych okolicznościach sprawy. Pozostała po spadkodawcy nieruchomość wymagająca zabezpieczenia nie może być objęta ustanowieniem co do niej zarządu tymczasowego, gdyż art. 636 § 3 k.p.c. nie dopuszcza takiej możliwości. W przepisie tym wyraźnie ograniczono stosowanie zarządu tymczasowego do przedsiębiorstwa, gospodarstwa rolnego i prawa majątkowego wymagającego co do niego ustanowienia zarządu tymczasowego. Z uwagi na to, że w skład gospodarstwa rolnego i przedsiębiorstwa wchodzi nieruchomości (zob. art. 55¹ pkt 2

i art. 55³ k.c.), przepis art. 636 § 4 k.p.c. został ujęty w taki sposób, że wskazane w nim regulacje normujące egzekucję z ruchomości i nieruchomości (art. 855–862, 931 i 933–941 k.p.c.) stosuje się odpowiednio do zarządcy tymczasowego i dozorczy. Nie budzi wątpliwości teza, że do zarządcy tymczasowego ze względu na przedmiot zarządu będą stosowane odpowiednio przepisy art. 931 i 933–941 k.p.c., regulujące zarząd zajętą w trybie egzekucyjnym nieruchomością. Nie budzi również zastrzeżeń teza, że do dozorczy, któremu oddano pod dozór majątek ruchomy, będą stosowane odpowiednio przepisy art. 855–862 k.p.c., normujące dozór nad zajętą w trybie egzekucyjnym ruchomością. W przypadku ustanowienia dozoru nad nieruchomością jako odpowiedniego środka zabezpieczenia sytuacja nie wygląda tak jednoznacznie jak przy zarządzie nieruchomością i dozorze nad ruchomością. Przy dozorze nad nieruchomością mamy w istocie do czynienia z tzw. hybrydową postacią środka zabezpieczenia, skupiającą w sobie elementy przedmiotowe, odnoszące się do zarządu, i elementy podmiotowe, odnoszące się do dozoru. Podejście to tłumaczy rozwiązanie przyjęte w art. 636 § 4 k.p.c. W regulacji tej *expressis verbis* stwierdzono, że wskazane przepisy z zakresu postępowania egzekucyjnego stosuje się do zarządcy tymczasowego i dozorczy łącznie. Użyto tu bowiem spójnika „i”, unikając przyporządkowania określonych przepisów tylko do zarządcy tymczasowego i określonych przepisów tylko do dozorczy. Ten szczególny przypadek dotyczący dozoru nad nieruchomością zdaje się potwierdzać zaprezentowaną wykładnię art. 636 § 4 k.p.c.¹⁰⁵

Powszechnie przyjmuje się, że celem dozoru jest strzeżenie rzeczy z taką starannością, aby nie straciły one na wartości. Natomiast celem zarządu tymczasowego jest nie tylko strzeżenie rzeczy, lecz także podejmowanie czynności potrzebnych do prowadzenia prawidłowej gospodarki. W judykaturze zostało wyrażone następujące stanowisko: „Dozorca spadkowej nieruchomości, ustanowiony na podstawie art. 636 k.p.c. w zw. z § 8 ust. 3 zd. drugie rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 1 października 1991 r. w sprawie szczegółowego trybu postępowania przy zabezpieczeniu spadku i sporządzeniu spisu inwentarza (Dz.U. Nr 92, poz. 411), nie jest legitymowany do wystąpienia z powództwem o zasądzenie odszkodowania za bezumowne korzystanie z tej nieruchomości”¹⁰⁶. W uzasadnieniu tego orzeczenia podano, że ustanowienie zarządu związane jest z istnieniem w majątku spadkowym takiego składnika, który wymaga podejmowania pewnych działań dla utrzymania go w należytym, niepogorszonym stanie. Ustanowienie zarządu będzie zatem potrzebne

¹⁰⁵ A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie spadkowe*, t. 4B, red. K. Osajda, s. 309–310.

¹⁰⁶ Wyrok SN z 21.05.2002 r., III CKN 866/00, OSNC 2003/6, poz. 83.

do dalszego prawidłowego funkcjonowania spadkowego przedsiębiorstwa lub gospodarstwa rolnego albo gdy prawo majątkowe wchodzące w skład spadku jest tego rodzaju, że potrzebne jest nie tylko sprawowanie nad nim dozoru, który z istoty swej wyraża się w ograniczonej aktywności, lecz także podejmowanie działań zarządzania takim przedmiotem. Powyższe wnioski, jak zaznacza Sąd Najwyższy, uzasadnia dodatkowo, zawarte w § 9 ust. 1 r.z.s. z 1991 r., odesłanie do odpowiedniego stosowania do dozorczy i zarządcy tymczasowego art. 855–862 oraz 930–941 k.p.c. Z treści wskazanych przepisów wynika, że obowiązki dozorczy to przechowanie i dozór nad powierzonymi przedmiotami (por. w szczególności art. 856 i 858 k.p.c.), a obowiązki zarządcy nieruchomości to wykonywanie czynności potrzebnych do prowadzenia prawidłowej gospodarki. W granicach zwykłego zarządu zarządca ma prawo pobierać wszelkie pożytki z nieruchomości, spieniężać je w granicach zwykłego zarządu oraz prowadzić sprawy, które przy wykonywaniu takiego zarządu okażą się niezbędne. W sprawach wynikających z zarządu nieruchomością zarządca może pozywać i być pozywany (zob. w szczególności art. 935 k.p.c.). Jeżeli zarządca przy obejmowaniu zarządu napotyka przeszkody, sąd może polecić komornikowi, aby go wprowadził w zarząd (art. 933 k.p.c.). Jak z powyższego wynika, nie sposób utożsamiać sytuacji zarządcy tymczasowego nieruchomości oraz dozorczy takiej nieruchomości. Kompetencje dozorczy są ograniczone i nie obejmują czynności zarządu nieruchomością, nie jest zatem dopuszczalne wprowadzenie dozorczy „w zarząd nad spadkiem”, gdyż czynności zarządu pozostają poza zakresem jego praw i obowiązków.

W doktrynie przyjęto, że pogląd wyrażony przez Sąd Najwyższy w przytoczonym powyżej orzeczeniu zachowuje nadal aktualność mimo dokonanej w 2015 r. zmiany stanu prawnego¹⁰⁷. Do przedstawionego stanowiska orzecznictwa należy podejść krytycznie. O ile znajdowało ono normatywne uzasadnienie w poprzednio obowiązującym stanie prawnym, o tyle obecnie tak nie jest. Poprzednio ustanawiano dozór nad nieruchomością, jeżeli zachodziła potrzeba tylko strzeżenia nieruchomości. Stąd ograniczenie kompetencji dozorczy nieruchomości znajdowało racjonalne uzasadnienie, wynikające ze „strzeżenia nieruchomości”. W obowiązującym stanie prawnym ustanowienie dozoru nad nieruchomością nie jest uzależnione od potrzeby jedynie strzeżenia tej rzeczy. Jeżeli sąd lub komornik dojdą do przekonania, że w oko-

¹⁰⁷ M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach...*, s. 211; K. Pietrzykowski [w:] *Kodeks*, t. 3, red. A. Marciniak, K. Piasecki, 2016, s. 1085; M. Dziewulska, J. Świeczkowski, J. Urban, *Zabezpieczenie...*, s. 45.

licznościach danej sprawy dozór nad nieruchomością będzie odpowiednim środkiem zabezpieczenia, to wówczas zostanie on zastosowany. Konsekwencją tego wyboru będzie stosowanie do dozorczy nieruchomości przepisów wskazanych w art. 636 § 4 k.p.c. Pozycja dozorczy nieruchomości nie będzie się zatem niczym różniła od pozycji zarządcy tymczasowego, a więc od pozycji zarządcy zajętej w trybie egzekucji nieruchomości¹⁰⁸.

6.7. SPRZEDAŻ RUCHOMOŚCI ULEGAJĄCYCH SZYBKIEMU ZEPSUCIU

Jeżeli w skład spadku wchodzi nieruchomości ulegające szybkiemu zepsuciu, to stosownie do art. 636 § 6 k.p.c. sąd zarządza ich sprzedaż przez komornika, oznaczając przy tym sposób sprzedaży. Uzyskane ze sprzedaży pieniądze składa się do depozytu sądowego. Jak twierdzi M. Uliasz, sprzedaż nieruchomości ulegających szybkiemu zepsuciu należy zaliczyć do kategorii nazwanych środków zabezpieczenia, mimo że środek ten nie został wymieniony w art. 636 § 2 k.p.c.¹⁰⁹ Według przywołanego autora zastosowanie tego środka zabezpieczenia jest obligatoryjne, na co wskazuje zwrot „sąd zarządza”¹¹⁰. Zakwalifikowanie przez M. Uliasz sprzedaży nieruchomości ulegających szybkiemu zepsuciu do środków zabezpieczenia spadku nie wydaje się zabiegiem uprawnionym. Ustawodawca, dokonując w 2015 r. zmiany przepisów regulujących zabezpieczenie spadku, nadał nową treść dotychczasowemu art. 636 k.p.c., zdecydowanie go rozbudowując. Gdyby intencją ustawodawcy było wprowadzenie sprzedaży nieruchomości ulegających szybkiemu zepsuciu do katalogu (nazwanych) środków zabezpieczenia, wówczas zamiar ten znalazłby odzwierciedlenie w treści art. 636 § 2 k.p.c., a art. 636 § 6 k.p.c. pełniłby taką samą funkcję jak art. 636 § 3 i 5 k.p.c. Wydaje się, że przewidziana w art. 636 § 6 k.p.c. czynność sądu podejmowana w odniesieniu do nieruchomości ulegających szybkiemu zepsuciu zbliża ją co najwyżej do niezbędnych środków tymczasowych (przynajmniej w zakresie pełnionej funkcji). Zastana masa spadkowa, w skład której wchodzi rzeczy ruchome ulegające szybkiemu zepsuciu, wymaga podjęcia „szybkich” działań w tym zakresie, dodatkowo wzmocnionych przesłaniem tkwiącym w istocie zabez-

¹⁰⁸ A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie spadkowe*, t. 4B, red. K. Osajda, s. 310–311. Należy wspomnieć też o art. 21 d.p.s., który dopuszczał możliwość ustanowienia zarządcy tymczasowego co do nieruchomości.

¹⁰⁹ M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach...*, s. 101.

¹¹⁰ M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach...*, s. 102.

pieczenia spadku¹¹¹. Analogiczne zabiegi podejmowane wobec ulegających szybkiemu zepsuciu ruchomości zostały przewidziane w innego rodzaju postępowaniach cywilnych¹¹². Regulacja zamieszczona w art. 636 § 6 k.p.c. nie stanowi nowości legislacyjnej w systemie prawa, a określona w tym przepisie czynność jest naturalną i pożądaną reakcją organów urzędowych w tym przedmiocie.

Bliższe określenie znaczenia pojęcia rzeczy ulegających szybkiemu zepsuciu zostało doprecyzowane w literaturze na gruncie art. 864 k.p.c. Według F. Zedlera w pojęciu ruchomości ulegających szybkiemu zepsuciu mieszczą się „ruchomości, które ulegają całkowicie zepsuciu w ciągu siedmiu dni od daty zajęcia. Ponadto do tych ruchomości należy zaliczyć także i te ruchomości, które mają dłuższy termin ważności (przydatności do spożycia itp.), lecz które zajęto na tydzień przed upływem terminu, po którym ulegają zepsuciu”¹¹³. Definicję tę uznano za trafną także na gruncie postępowania depozytowego¹¹⁴. Nie widać przeszkód do uznania tego określenia za przydatne również w postępowaniu o zabezpieczenie spadku. Szerszą interpretację omawianego pojęcia proponuje M. Uliasz, którego zdaniem pogląd wyrażony przez F. Zedlera „w odniesieniu do zabezpieczenia spadku powinien być odpowiednio zmodyfikowany w zakresie terminu, w którym może nastąpić «zepsucie» ruchomości. Konieczne jest bowiem uwzględnienie zarówno istoty pozostałych środków zabezpieczenia, jak też trybu postępowania w tych sprawach. Wydaje się zatem, że do ruchomości ulegających szybkiemu zepsuciu trzeba zaliczyć takie, które mogłyby ulec zepsuciu w przewidywanym okresie obowiązywania zabezpieczenia, w ramach którego zostałyby zastosowany środek wymagający przechowywania ruchomości (np. oddanie ich pod dozór). Do ruchomości ulegających szybkiemu zepsuciu należy zaliczyć również takie, które mogą ulec zniszczeniu albo stracić wartość handlową (np. wskutek upływu terminu ważności) nawet po upływie kilku tygodni lub miesięcy

¹¹¹ A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie spadkowe*, t. 4B, red. K. Osajda, s. 311.

¹¹² Sprzedaż ruchomości ulegających szybkiemu zepsuciu dokonywana w ramach zabezpieczenia spadku wpisuje się w rozwiązania systemowe przyjmowane – wobec ruchomości znajdujących się w tym stanie – także na gruncie innych postępowań. Zob. m.in. art. 668 k.p.c. (regulujący tę kwestię przy zarządzie spadku nieobjętego), art. 693⁹ k.p.c. (normujący tę kwestię przy złożeniu przedmiotu świadczenia do depozytu sądowego), art. 751 k.p.c. (regulujący tę kwestię przy zabezpieczeniu roszczeń pieniężnych), art. 864 § 2 pkt 1 i art. 864¹ k.p.c. (normujące tę kwestię przy egzekucji z ruchomości), art. 310 ust. 1 pr. up. (regulujący to zagadnienie w postępowaniu upadłościowym), art. 9 ust. 4 ustawy z 20.02.2015 r. o rzeczach znalezionych (Dz.U. z 2023 r. poz. 501 ze zm., normujący to zagadnienie w odniesieniu do rzeczy znalezionych).

¹¹³ F. Zedler, *Postępowanie*, t. 3, s. 46.

¹¹⁴ Tak K. Markiewicz, *Postępowanie...*, s. 349.

od dnia orzeczenia. Dodatkowo trzeba wziąć pod uwagę fakt, że postanowienie sądu wykonuje komornik (...). Nawet gdyby komornik w ciągu tygodnia wykonał postanowienie sądu, to i tak nie eliminuje to obawy zepsucia ruchomości”¹¹⁵. Spostrzeżenia poczynione przez tego autora, uwzględniające specyfikę prowadzonego postępowania o zabezpieczenie spadku, zasługują na aprobatę¹¹⁶. Ujmowanie pojęcia rzeczy ulegających szybkiemu zepsuciu w kształcie zaproponowanym przez M. Uliasz, poszerzającym jego zakres czasowy, znajduje racjonalne uzasadnienie¹¹⁷.

Wyłącznie uprawniony do zarządzenia sprzedaży ruchomości ulegających szybkiemu zepsuciu jest sąd. Przewiduje to *expressis verbis* art. 636 § 6 k.p.c. Wylimowanie w tym przypadku komornika powoduje, że zgłoszona przez M. Uliasz teza, że sprzedaż ruchomości ulegających szybkiemu zepsuciu jest środkiem zabezpieczenia, nie daje się obronić. Stosownie bowiem do art. 638³ § 1 k.p.c., jeżeli postanowienie o zabezpieczeniu spadku nie określa środka zabezpieczenia, komornik niezwłocznie zawiadamia sąd, który wydał postanowienie o zabezpieczeniu spadku, o zastosowanym środku zabezpieczenia. Komornik, dysponując w tej sytuacji prawem wyboru odpowiedniego środka zabezpieczenia, nie mógłby zastosować jako „środka” sprzedaży ruchomości ulegających szybkiemu zepsuciu. W art. 638³ § 2 k.p.c. stwierdzono ponadto, że w razie potrzeby złożenia przedmiotów podlegających zabezpieczeniu do depozytu sądowego komornik występuje z wnioskiem do sądu, który wydał postanowienie o zabezpieczeniu spadku. Takiej możliwości w tym przepisie nie przewidziano dla komornika w odniesieniu do ruchomości ulegających szybkiemu zepsuciu. Komornik w tym przypadku powinien zatem zawiadomić sąd o potrzebie zarządzenia sprzedaży rzeczy ulegających szybkiemu zepsuciu. Zarządzenie sprzedaży tych rzeczy wymaga wydania przez sąd odpowiedniego postanowienia. Do wydania tego orzeczenia dochodzi z urzędu, nie jest więc wymagane złożenie wniosku w tym zakresie¹¹⁸.

W postanowieniu zarządzającym dokonanie przez komornika sprzedaży spadkowych ruchomości ulegających szybkiemu zepsuciu sąd obowiązany jest oznaczyć także sposób sprzedaży tych rzeczy. W zakresie

¹¹⁵ M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach...*, s. 102.

¹¹⁶ A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie spadkowe*, t. 4B, red. K. Osajda, s. 312.

¹¹⁷ Trzeba jeszcze przypomnieć, że jeżeli został ustanowiony zarząd tymczasowy nad przedsiębiorstwem lub gospodarstwem rolnym, w skład którego wchodzi ruchomości ulegające szybkiemu zepsuciu, to zarządca tymczasowy, postępując zgodnie z regułami prawidłowej gospodarki, obowiązany będzie sprzedać te rzeczy (tak słusznie M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach...*, s. 102, przypis 302).

¹¹⁸ A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie spadkowe*, t. 4B, red. K. Osajda, s. 312.

sposobów sprzedaży można posiłkować się rozwiązaniami przyjętymi w egzekucji z ruchomości. W rachubę może więc tu wchodzić sprzedaż z wolnej ręki, sprzedaż na rzecz przedsiębiorcy, sprzedaż komisowa czy sprzedaż licytacyjna. Nie można wykluczyć również innego sposobu sprzedaży wskazanego przez sąd. Wybór odpowiedniego sposobu sprzedaży uzależniony jest zawsze od rodzaju i właściwości rzeczy ruchomych, realnej możliwości ich zbycia wynikającej z ograniczeń prawnych, terminu spodziewanego zepsucia (np. okresu ważności spożycia czy przydatności do użytku). Z uwagi na skutki, które wywołuje sprzedaż ruchomości, przepis art. 636 § 6 k.p.c. powinien być wykładany ściśle. Z tego względu zarządzenie sprzedaży rzeczy ulegających szybkiemu zepsuciu nie może obejmować ruchomości, których przechowywanie związane jest z nadmiernymi trudnościami lub kosztami¹¹⁹. Regulacja ujęta w art. 636 § 6 zdanie drugie k.p.c. przewiduje, że pieniądze uzyskane ze sprzedaży ruchomości ulegających szybkiemu zepsuciu składa się do depozytu sądowego. Względny ekonomii postępowania powodują, że w wydawanym przez sąd postanowieniu o sprzedaży rzeczy powinno być również zamieszczone rozstrzygnięcie o złożeniu uzyskanych ze sprzedaży pieniędzy do depozytu sądowego. Unika się w ten sposób konieczności wydawania kolejnego postanowienia o zezwoleniu na złożenie pozyskanych w tej drodze pieniędzy do depozytu sądowego.

6.8. INNE ŚRODKI ZABEZPIECZENIA SPADKU

Z treści regulacji ujętych w art. 636 § 1 i 2 k.p.c. należy wnosić, że do zabezpieczenia spadku może być wykorzystany każdy odpowiedni środek zabezpieczenia, a nie tylko ten zamieszczony w katalogu właściwych środków zabezpieczenia. W art. 636 § 2 *in principio* k.p.c. wyraźnie stwierdzono, że „środkami zabezpieczenia są w szczególności...”, a zatem przyjęto, iż wymienione w dalszej części tego przepisu poszczególne środki zabezpieczenia mają charakter tylko egzemplifikacyjny. Choć trzeba zaznaczyć, że wskazanie tych środków jako typowych instrumentów skutecznie służących zabezpieczeniu spadku jest wynikiem doświadczeń historycznych i praktyki ich stosowania, poczynając od 1947 r. Jeszcze przed zmianą art. 636 k.p.c. dokonaną w 2015 r. w literaturze dopuszczano możliwość stosowania innych środków zabezpieczenia niż tylko te wymienione w analizowanym przepi-

¹¹⁹ Tak słusznie M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach...*, s. 103.

sie¹²⁰. Odwoływano się wówczas do § 8 ust. 1 i 2 r.z.s. z 1966 r. i r.z.s. z 1991 r., stwierdzających, że można zastosować środki zabezpieczenia inne aniżeli wymienione w art. 636 k.p.c., jeżeli wymaga tego rodzaj rzeczy lub praw majątkowych objętych zabezpieczeniem. Podnoszono również, że sięganie do innych środków (np. oznaczonych w art. 747 k.p.c.) może okazać się niezbędne, w szczególności gdy chodzi o zabezpieczenie praw majątkowych. Do tego nie są bowiem wystarczające środki przewidziane w art. 636 k.p.c., służą one bardziej do zabezpieczenia rzeczy spadkowych.

Wypracowane na tle poprzednio obowiązującego stanu prawnego rozwiązania normatywne i koncepcje doktrynalne w zakresie dopuszczalności stosowania innych środków zabezpieczenia spadku, a nie tylko tych wskazanych w art. 636 § 2 k.p.c., nie straciły nic na aktualności mimo dokonanych w 2015 r. zmian dotyczących postępowania o zabezpieczenie spadku. Jeśli chodzi o inne środki zabezpieczenia spadku, to sąd może ustanowić dozór nad ruchomością bez uprzedniego sporządzenia spisu. Ten środek zabezpieczenia odnosi się do takich rzeczy ruchomych, które już w stadium rozpoznawczym postępowania o zabezpieczenie spadku zostały w sposób niebudzący wątpliwości zindywidualizowane. Jak zauważa M. Uliasz, możliwość sięgnięcia po ten środek dotyczy szczególnie pojazdów i maszyn, które w następstwie zastosowania tymczasowego środka zabezpieczenia są już przechowywane w odpowiednim do tego miejscu, np. na parkingu strzeżonym czy w magazynie¹²¹. Ustanowienie dozoru nad ruchomościami może być także wynikiem złożenia ich do depozytu sądowego. Konieczność ustanowienia dozorczy nad tymi rzeczami pojawi się wtedy, gdy nie będzie możliwości przechowywania ich w sądzie lub w banku (por. art. 693⁷ k.p.c.). Jako kolejny (inny) środek zabezpieczenia może być zastosowany zakaz zbywania lub obciążania rzeczy albo prawa majątkowego pozostałego po zmarłym. Odpowiada on sposobom zabezpieczenia roszczeń pieniężnych wskazanym w art. 747 pkt 3 i 5 k.p.c. oraz roszczeń niepieniężnych (art. 755 § 1 pkt 2 k.p.c.). Potrzeba sięgnięcia po ten środek zachodzi zwłaszcza wtedy, gdy istnieje obawa nieusprawiedliwionego rozporządzenia rzeczą lub prawem majątkowym pozostałym po spadkodawcy. W zakresie stosowania kolejnych (innych) środków można odwołać się do sposobów zabezpieczenia roszczeń niepieniężnych określonych w art. 755 § 1 k.p.c. W rachubę może tu wchodzić unormowanie praw i obowiązków

¹²⁰ J. Pietrzykowski, *Postępowanie nieprocesowe...*, s. 38; J. Policzekiewicz [w:] J. Policzekiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe*, 1973, s. 245; K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe*, s. 285; M. Walasik, *Zabezpieczenie...*, s. 64; J. Studzińska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie nieprocesowe*, 2015, s. 720.

¹²¹ M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach...*, s. 104.

uczestników postępowania na czas trwania zabezpieczenia spadku, szczególnie gdy dochodzi do nieodpowiedzialnego sprawowania zarządu grożącego naruszeniem rzeczy lub praw spadkowych (art. 755 § 1 pkt 1 k.p.c.). Dopuszczalne jest również zabezpieczenie spadku przez zawieszenie postępowania egzekucyjnego lub innego postępowania zmierzającego do wykonania orzeczenia (art. 755 § 1 pkt 3 k.p.c.). Bardziej ostrożnie do tej możliwości podchodzi M. Uliasz, którego zdaniem w pewnych skrajnych przypadkach nie można wykluczyć zastosowania takiego sposobu zabezpieczenia spadku¹²². Autor ten przywołał dość sugestywny i przemawiający do wyobraźni następujący przykład: „komornik dokonał nieprawidłowego zajęcia ruchomości, pozostałej po spadkodawcy, a spadkobiercy nie są znani albo są nieobecni i z tego powodu nie mogą skorzystać ze środków prawnych przysługujących im w tym postępowaniu egzekucyjnym (np. ze skargi na zajęcie albo powództwa o zwolnienie od egzekucji). Sąd, zabezpieczając spadek z urzędu, może wówczas zawiesić postępowanie egzekucyjne w zakresie dotyczącym tej rzeczy. Wydaje się, że w takim przypadku sąd powinien również zawiadomić prokuratora o potrzebie wzięcia udziału w postępowaniu egzekucyjnym”¹²³. Mniej wątpliwości budzi dopuszczalność zabezpieczenia spadku przez wpis stosownego ostrzeżenia w księdze wieczystej lub we właściwym rejestrze (art. 755 § 1 pkt 5 k.p.c.). Tym właściwym rejestrem będzie np. rejestr zastawów, rejestr patentowy, Centralna Ewidencja Pojazdów i Kierowców (CEPiK). Do kategorii innych (nie-nazwanych) środków zabezpieczenia, zdaniem M. Uliasza¹²⁴, należy również zaliczyć ustanowienie blokady na rachunku papierów wartościowych, na rachunku zbiorczym lub na innym rachunku, na którym zapisywane są instrumenty finansowe niebędące papierami wartościowymi, albo na koncie depozytowym papierów wartościowych stosownie do art. 5 ust. 1 pkt 3 ustawy z 2.04.2004 r. o niektórych zabezpieczeniach finansowych (Dz.U. z 2022 r. poz. 133 ze zm.). Jak zaznacza autor¹²⁵, ten środek zabezpieczenia można zastosować także do jednostek uczestnictwa w funduszach inwestycyjnych¹²⁶. Możliwość stosowania różnych środków zabezpieczenia spadku, niewymienionych w art. 636 § 2 k.p.c., jest pochodną potencjalnego składu spadku, który w miarę wzrostu zamożności społeczeństwa polskiego, pomnażania dóbr i rozwoju gospodarki wolnorynkowej cechuje się różnorodnością wchodzących

¹²² M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach...*, s. 105.

¹²³ M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach...*, s. 105, przypis 313.

¹²⁴ M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach...*, s. 106.

¹²⁵ M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach...*, s. 106.

¹²⁶ Ustawa z 27.05.2004 r. o funduszach inwestycyjnych i zarządzaniu alternatywnymi funduszami inwestycyjnymi (Dz.U. z 2023 r. poz. 681 zez m.).

do niego przedmiotów, a zwłaszcza praw majątkowych. Stan ten prowadzi do sięgania po różne, „nietypowe” środki zabezpieczenia.

Poczynione ustalenia prowadzą do wniosku, że użytecznym wsparciem w zakresie wskazania innych niż określone w art. 636 § 2 k.p.c. środków zabezpieczenia spadku stało się odwołanie do sposobów zabezpieczenia roszczeń pieniężnych i niepieniężnych. Należy jednak podkreślić, że nie wszystkie sposoby ujęte w przepisach normujących postępowanie zabezpieczające będą mogły być wykorzystywane jako odpowiednie środki zabezpieczenia spadku. Z potencjalnej puli sposobów zabezpieczenia roszczeń należy wyeliminować te, które swą treścią odpowiadają treści czynności egzekucyjnych. Te sposoby zabezpieczenia roszczeń służą bezpośrednio zapewnieniu wykonania wydanego w sprawie orzeczenia uwzględniającego zabezpieczone roszczenie (zob. zwłaszcza art. 754¹ § 2 k.p.c.). Chodzić tu będzie szczególnie o zajęcie ruchomości, zajęcie wierzytelności z rachunku bankowego albo innej wierzytelności lub prawa majątkowego (art. 747 pkt 1 k.p.c.), obciążenie nieruchomości hipoteką przymusową (art. 747 pkt 2 k.p.c.), ustanowienie zarządu przymusowego nad przedsiębiorstwem lub gospodarstwem rolnym albo zakładem wchodzącym w skład przedsiębiorstwa lub jego częścią, albo częścią gospodarstwa rolnego (art. 747 pkt 6 k.p.c.) czy o wypłaty sum dokonywane w ramach zabezpieczenia antycypacyjnego (np. art. 753¹ k.p.c.)¹²⁷. J. Jagieła podkreśla wyraźnie, że „bezpośrednią funkcją zabezpieczania spadku jest zapewnienie ochrony praw wynikających ze spadkobrania przysługujących spadkobiercom i innym osobom, np. uprawnionym do zachowku, zapisobiercom, współwłaścicielom rzeczy należących do spadku, a nie roszczeń, jakie mogą powstać w związku ze spadkobraniem, które podlegają zabezpieczeniu na zasadach ogólnych (art. 730 i n. k.p.c.)”¹²⁸. Odmienne funkcje postępowania o zabezpieczenie spadku i postępowania o udzielenie zabezpieczenia roszczenia sprawiają, że poszukując na obszarze postępowania zabezpieczającego odpowiednich środków zabezpieczenia spadku, można tylko posiłkowo korzystać ze sposobów zabezpieczenia roszczeń.

6.9. ZAWIADOMIENIE WŁAŚCIWEJ INSTYTUCJI

Jeżeli przemawiają za tym właściwości przedmiotu podlegającego zabezpieczeniu, sąd – zgodnie z art. 636 § 7 k.p.c. – zawiadamia właściwą instytucję o zastosowanym środku zabezpieczenia. Ustanowiony w tym

¹²⁷ A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie spadkowe*, t. 4B, red. K. Osajda, s. 314–315.

¹²⁸ J. Jagieła, *Tymczasowa...*, s. 227.

przepisie (rangi ustawowej) obowiązek notyfikacyjny sądu odnosi się do rzeczy i praw majątkowych, co do których odrębne unormowania przewidują szczególną ochronę albo które podlegają szczególnemu reżimowi prawnemu. Cel zawiadomienia, o którym mowa w art. 636 § 7 k.p.c., wiąże się z uruchomieniem przez właściwe instytucje odpowiednich procedur zapewniających ochronę danego przedmiotu. W przepisach wydanego na podstawie art. 639 k.p.c. rozporządzenia z 2015 r. przewidziano obowiązek zawiadomienia właściwego oddziału banku i wojewódzkiego konserwatora zabytków właściwego ze względu na miejsce położenia rzeczy. Stosownie do § 2 ust. 1 r.z.s. z 2015 r. o złożeniu do depozytu sądowego imiennej książeczki oszczędnościowej lub innych dokumentów potwierdzających zawarcie umowy rachunku oszczędnościowego, rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowego albo rachunku terminowej lokaty oszczędnościowej sąd zawiadamia właściwy oddział banku, podając numer książeczki lub innego dokumentu, stan oszczędności oraz imię i nazwisko posiadacza rachunku. Zgodnie natomiast z § 2 ust. 2 r.z.s. z 2015 r., jeżeli istnieje domniemanie, że przedmiotem spadku są rzeczy o wartości historycznej, artystycznej lub naukowej, sąd, zlecając zabezpieczenie spadku, zawiadamia wojewódzkiego konserwatora zabytków właściwego ze względu na miejsce położenia rzeczy. Tę samą powinność (wskazaną w § 2 ust. 2 r.z.s. z 2015 r.) nałożono także na komornika (§ 2 ust. 3 r.z.s. z 2015 r.).

Z przepisów § 2 r.z.s. z 2015 r. *prima facie* należałoby wnosić, że obowiązek zawiadomienia właściwych instytucji dotyczy jedynie oddziału banku i wojewódzkiego konserwatora zabytków. Składu potencjalnego spadku nie można jednak zawęzić do dokumentów bankowych i zabytkowych obiektów, przeczy temu bowiem obserwacja praktyki. Trafna jest uwaga M. Uliasa, że względy formalne przemawiają za tym, iż obowiązek zawiadomienia powinien dotyczyć zdecydowanie szerszego kręgu instytucji¹²⁹. Autor ten słusznie podnosi, że jeżeli zabezpieczeniu będą podlegać zwierzęta hodowlane, należy zawiadomić właściwego lekarza weterynarii. Jeżeli zabezpieczenie będzie dotyczyć broni, amunicji, substancji psychotropowych i środków odurzających, należy zawiadomić właściwego komendanta Policji. To samo należy odnosić do materiałów wybuchowych i łatwopalnych, substancji trujących, duszących i parzących. A gdy przedmiotem zabezpieczenia będą materiały radioaktywne, trzeba zawiadomić o tym Państwową Agencję Atomistyki. Zarówno sąd, jak i komornik obowiązani są więc każdorazowo ustalić, czy podlegający zabezpieczeniu przedmiot podlega szczególnym rygorom określonym w od-

¹²⁹ M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach...*, s. 115–116.

rębnych przepisach, i zawiadomić wskazaną w nich odpowiednią instytucję. Prawodawca, tworząc przepisy rozporządzenia w sprawie niektórych czynności dokonywanych w ramach zabezpieczenia spadku z 2015 r., nie przewidział (a powinien) różnorodnego składu majątku spadkowego, wymagającego czasami podjęcia stosownych czynności ze strony odpowiednich organów.

7. WSZCZĘCIE POSTĘPOWANIA

7.1. WPROWADZENIE

Postępowanie o zabezpieczenie spadku jest jednym z kilku postępowań w sprawach z zakresu prawa spadkowego, które mogą być wszczęte zarówno na wniosek, jak i z urzędu. Formuła ta odpowiada celowi postępowania nieprocesowego, które w swych założeniach systemowych ma gwarantować także realizację interesu publicznego. Zgodnie więc z art. 635 § 1 k.p.c. sąd dokonuje zabezpieczenia spadku na wniosek lub z urzędu.

7.2. WSZCZĘCIE POSTĘPOWANIA NA WNIOSEK

Wniosek o zabezpieczenie spadku może być sporządzony wyłącznie w formie pisemnej. Warunki formalne wniosku o zabezpieczenie spadku zostały określone w przepisach ogólnych (regulujących każdy wniosek wszczynający postępowanie nieprocesowe) i szczególnych (regulujących sam wniosek o zabezpieczenie spadku). Zgodnie z art. 511 § 1 k.p.c. wniosek o wszczęcie postępowania powinien czynić zadość przepisom o pozwie, z tą zmianą, że zamiast pozwanego należy wymienić zainteresowanych w sprawie. Poza tymi warunkami ogólnymi, które powinien spełniać wniosek o zabezpieczenie spadku, w przepisach normujących postępowanie o zabezpieczenie spadku warunki szczególne tego wniosku reguluje jedynie art. 635 § 2¹ k.p.c. Stosownie do tego przepisu wniosek o zabezpieczenie spadku powinien zawierać uprawdopodobnienie okoliczności go uzasadniających. Wymóg ten funkcjonuje w polskim porządku prawnym od 1966 r. (zob. § 7 r.z.s. z 1966 r. i r.z.s. z 1991 r.). Należy też pamiętać o konieczności uiszczenia stosownej opłaty od zgłoszonego wniosku¹³⁰.

¹³⁰ Zgodnie z art. 49 ust. 1 pkt 2 u.k.s.c. od składanego w sądzie wniosku o zabezpieczenie spadku pobiera się opłatę stałą w kwocie 100 zł. Natomiast od składanego komornikowi wniosku o wykonanie postanowienia o zabezpieczeniu spadku opłata stała wynosi 400 zł (art. 40 pkt 1 u.k.k.).

Złożony przez osobę uprawnioną wniosek o zabezpieczenie spadku powinien mieścić w sobie żądanie zabezpieczenia spadku po oznaczonej osobie, wykazanie legitymacji wnioskodawcy, określenie przedmiotu zabezpieczenia, wskazanie faktów uzasadniających zgłoszone żądanie (podstawy zabezpieczenia)¹³¹.

Zgłaszając wniosek wszczynający postępowanie w sprawie o zabezpieczenie spadku, wnioskodawca obowiązany jest zamieścić w nim dokładnie określone żądanie. Żądanie to zatem powinno określać przedmiot wymagający zabezpieczenia oraz wskazywać dane dotyczące spadkodawcy. Zamieszczenie we wniosku żadanego przez wnioskodawcę środka zabezpieczenia jest tylko sugestią, która nie wiąże sądu. Do konkluzji tej prowadzi analiza treści art. 636 § 1, art. 636 § 2 zdanie drugie i art. 636¹ § 1 k.p.c. Jak przewiduje art. 636 § 1 k.p.c., sąd stosuje taki środek zabezpieczenia, jaki stosownie do okoliczności uzna za odpowiedni, a jeżeli nie jest możliwe określenie środka zabezpieczenia w postanowieniu o zabezpieczeniu spadku, wybór tego środka należy do komornika. Z kolei w art. 636 § 2 zdanie drugie k.p.c. stwierdzono, że zastosowanie jednego środka zabezpieczenia nie wyłącza zastosowania innych, równocześnie lub kolejno. Natomiast zgodnie z art. 636¹ § 1 k.p.c. w razie potrzeby sąd z urzędu zmieni środek zabezpieczenia, w szczególności jeżeli dotychczas zastosowany środek nie jest wystarczający do zabezpieczenia spadku. Z przytoczonych regulacji należy wnosić, że wskazanie we wniosku środka zabezpieczenia nie jest wymaganym (obligatoryjnym) składnikiem i tym samym nie może być uważane za warunek formalny wniosku o zabezpieczenie spadku. Wnioskodawca, zgłaszając wniosek o zabezpieczenie spadku, nie jest więc obowiązany wskazywać w nim oznaczonego środka zabezpieczenia. Powinność ta zasadniczo mieści się w sferze orzekania sądu. Nie zawsze jednak będzie to możliwe czy celowe¹³² (np. gdy sąd będzie dokonywał zabezpieczenia z urzędu). W wypadku gdy sąd w postanowieniu nie określi środka zabezpieczenia, komornik wykonujący to postanowienie stosuje właściwe środki.

Wniosek o zabezpieczenie spadku powinien również zawierać uzasadnienie, z którego powinna wynikać konieczność dokonania zabezpieczenia spadku. W tym elemencie wniosku należy także uprawdopodobnić okolicz-

¹³¹ J. Policzekiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Wzory pism procesowych w sprawach cywilnych*, Warszawa 1982, s. 371–373; W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie nieprocesowe*, s. 230; L. Kaltenbek-Skarbek, W. Żurek, *Prawo spadkowe*, Warszawa 2007, s. 138–139; M. Walasik, *Zabezpieczenie...*, s. 67.

¹³² K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe*, s. 286; J. Gudowski [w:] *Kodeks*, t. 3, red. T. Ereciński, 2012, s. 450.

ności uzasadniające żądanie zabezpieczenia wniosku. Jest to szczególnie warunek formalny tego wniosku, określony w art. 635 § 2¹ k.p.c. Wymóg ten wynika z art. 634 k.p.c., który przewiduje, że spadek zabezpiecza się, gdy zostanie uprawdopodobnione, że z jakiegokolwiek przyczyny grozi naruszenie rzeczy lub praw majątkowych, które w chwili otwarcia spadku były we władaniu lub należały do spadkodawcy, zwłaszcza przez usunięcie, uszkodzenie, zniszczenie lub nieusprawiedliwione rozporządzenie. W zakresie wymaganego uprawdopodobnienia okoliczności uzasadniających żądanie zabezpieczenia spadku należy odwołać się do art. 243 k.p.c. Przepis ten stanowi, że ilekroć ustawa przewiduje uprawdopodobnienie, to nie jest konieczne zachowanie szczególnych przepisów o postępowaniu dowodowym. Uprawdopodobnienie pozwala na posłużenie się – w celu potwierdzenia powołanych faktów – substytutami dowodów. Same twierdzenia wnioskodawcy zamieszczone we wniosku o zabezpieczenie spadku nie stanowią uprawdopodobnienia okoliczności uzasadniających żądanie zabezpieczenia. Wymóg uprawdopodobnienia tych okoliczności nie wyłącza możliwości zgłoszenia dowodów potwierdzających fakty, na które powołuje się wnioskodawca. Jeżeli wnioskodawca nie wskaże żadnych środków uprawdopodobnienia lub środków dowodowych albo wskaże te środki w odniesieniu do niektórych okoliczności wskazanych we wniosku, należy go wezwać do uzupełnienia braków wniosku w trybie art. 130 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. Ocena, czy zgłoszone środki dostatecznie potwierdzają przytoczone fakty, należy do sądu. Gdyby środki te okazały się niewystarczające do stwierdzenia stanu zagrożenia, wówczas sąd wydaje postanowienie o oddaleniu wniosku¹³³.

7.3. WSZCZĘCIE POSTĘPOWANIA Z URZĘDU

Podstawy dokonania zabezpieczenia spadku z urzędu zostały określone w art. 635 § 3 k.p.c. Stosownie do tego przepisu zabezpieczenie spadku z urzędu następuje wtedy, gdy sąd poweźmie wiadomość, że:

- 1) spadkobierca jest nieznan, nieobecny lub nie ma pełnej zdolności do czynności prawnych i nie ma ustawowego przedstawiciela;
- 2) organ administracji rządowej albo organ jednostki samorządu terytorialnego zastosował niezbędne środki tymczasowe ze względu na grożące niebezpieczeństwo naruszenia rzeczy, które w chwili otwarcia spadku były we władaniu spadkodawcy.

¹³³ Zob. szerzej L. Myczkowski, *Wniosek o zabezpieczenie spadku obejmującego mieszkanie własnościowe*, M. Praw. 1998/1, s. 42 i n.

Do wszczęcia postępowania z urzędu wystarczy zaistnienie jednej z przytoczonych przesłanek, choć mogą się one w danej sprawie nakładać lub krzyżować¹³⁴. Wystarczające jest, gdy przesłanki ujęte w art. 635 § 3 k.p.c. dotyczą wyłącznie jednego ze spadkobierców przy nieobjęciu spadku przez pozostałych dziedziców¹³⁵. Ze wskazanych w art. 635 § 3 k.p.c. przesłanek należałoby – *prima facie* – wnosić, że stwarzają one same *per se* stan zagrożenia dla rzeczy i praw spadkowych. Konkluzja ta jest jednak nieuprawniona, gdyż w zależności od wszczęcia postępowania – na wniosek lub z urzędu – w sprawie o zabezpieczenie spadku wymagane byłoby spełnienie innych przesłanek. Należy się w tym względzie odwołać do powszechnie przyjętego poglądu, sformułowanego jeszcze przed nowelizacją art. 635 k.p.c. dokonaną w 2015 r., że do zabezpieczenia spadku z urzędu konieczne jest również uprawdopodobnienie, że z jakiegokolwiek przyczyny grozi naruszenie rzeczy lub praw majątkowych, które w chwili otwarcia spadku były we władaniu lub należały do spadkodawcy¹³⁶. W przeciwnym wypadku w postępowaniu wszczynanym z urzędu mogłoby dochodzić do niepotrzebnego zabezpieczenia spadku z uwagi na brak stanu zagrożenia dla przedmiotów majątkowych pozostałych po spadkodawcy.

Przechodząc do bliższego określenia podstaw zabezpieczenia spadku z urzędu, należy wyjaśnić, że spadkobierca jest nieznany wówczas, gdy nie wiadomo, kto nabył spadek po zmarłym. W rachubę wchodzi tu różne możliwe stany. Najbardziej oczywisty przypadek zachodzi wtedy, gdy nie jest znany żaden spadkobierca. Zbliżona sytuacja występuje wówczas, gdy znani spadkobiercy odrzucą spadek, ale nie wiadomo, czy istnieją dalsze osoby spokrewnione uprawnione do dziedziczenia. Jak przyjmuje J. Pietrzykowski, przesłanka ta zachodzi także wtedy, gdy nie jest znany choćby jeden ze spadkobierców, a żaden z pozostałych znanych spadkobierców nie objął spadku, stwarzając tym samym stan zagrożenia dla rzeczy i praw majątkowych¹³⁷. Natomiast o spadkobiercy nieobecnym mówimy wtedy, gdy jest on znany, ale nie

¹³⁴ J. Gudowski [w:] *Kodeks*, t. 3, red. T. Ereciński, 2012, s. 446.

¹³⁵ A. Dzyr, *Przepisy...*, s. 11; B. Dobrzański [w:] *Kodeks*, t. 1, red. Z. Resich, W. Siedlecki, 1975, s. 949; J. Pietrzykowski [w:] *Kodeks*, t. 3, red. K. Piasecki, A. Marciniak, 2012, s. 384; T. Demendecki [w:] *Kodeks*, red. A. Jakubecki, 2005, s. 943; M. Walasik, *Zabezpieczenie...*, s. 68; A. Zieliński [w:] *Kodeks*, red. A. Zieliński, 2012, s. 1075.

¹³⁶ A. Dzyr, *Przepisy...*, s. 11; J. Policzekiewicz [w:] J. Policzekiewicz, W. Siedlecki, E. Wen-gerek, *Postępowanie nieprocesowe*, 1973, s. 243; B. Dobrzański [w:] *Kodeks*, t. 1, red. Z. Resich, W. Siedlecki, 1975, s. 949; J. Pietrzykowski [w:] *Kodeks*, t. 3, red. J. Jodłowski, K. Piasecki, s. 1002; J. Pietrzykowski [w:] *Kodeks*, t. 3, red. K. Piasecki, A. Marciniak, 2012, s. 384; T. Demendecki [w:] *Kodeks*, red. A. Jakubecki, 2005, s. 943; M. Walasik, *Zabezpieczenie...*, s. 68.

¹³⁷ J. Pietrzykowski [w:] *Kodeks*, t. 3, red. K. Piasecki, A. Marciniak, 2012, s. 384.

jest znane miejsce jego pobytu. Jak podaje J. Pawłowicz: „Nieobecność spadkobiercy (...) zachodzi wówczas, gdy spadkobierca nieobecny nie może z powodów od siebie niezależnych czy sam osobiście, czy przez osoby zajmujące się jego sprawami objąć pieczy nad przedmiotami spadkowymi. W związku z tym nie należy uważać za nieobecnego spadkobiercę, przebywającego za granicą, jeżeli ma on w kraju swego przedstawiciela albo kogoś z bliskiej rodziny, który faktycznie prowadzi w kraju jego interesy. Natomiast należy uważać za nieobecną w powyższym rozumieniu osobę, przebywającą w kraju w pewnej odległości od miejsca położenia rzeczy wymagających zabezpieczenia, jeżeli osoba ta z powodów od siebie niezależnych nie jest w danej chwili w możliwości sama zabezpieczyć rzeczy spadkowe przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub usunięciem”¹³⁸. Jako przykłady takich zachowań podaje się pobyt w zakładzie karnym czy dłużej trwający pobyt w szpitalu. W identyczny sposób ujmuje się „nieobecność” na gruncie stosowania art. 184 k.r.o., przewidującego ustanowienie kuratora dla osoby nieobecnej.

Nie ma znaczenia, z jakich źródeł sąd może pozyskać informacje obligujące go do wszczęcia postępowania z urzędu w przedmiocie zabezpieczenia spadku. Mogą one pochodzić z ustaleń poczynionych w innych sprawach, z zawiadomień otrzymanych od organów państwowych, samorządowych czy od osób prywatnych. W doktrynie nie ma zgody co do tego, czy wszczęcie postępowania z urzędu wymaga wydania postanowienia w tym względzie, czy też wystarczające jest podjęcie pierwszej czynności przez sąd wskazujące na zamiar działań *ex officio*. Jestem zdania, że wydanie postanowienia o wszczęciu postępowania z urzędu jest czytelnym i wyraźnym znakiem uruchomienia aparatu państwowego w tak wrażliwej materii, jaką stanowi zabezpieczenie spadku¹³⁹. Jak zauważa W. Siedlecki, w postanowieniu tym sąd powinien dokładnie określić przedmiot i zakres wszczętego postępowania¹⁴⁰. Odmienne do tej kwestii podchodzi B. Dobrzański, według którego sąd nie wydaje w tym przypadku żadnego postanowienia, a dniem wszczęcia postępowania z urzędu będzie data podjęcia pierwszej czynności przez sąd¹⁴¹.

¹³⁸ J. Pawłowicz, *Z zagadnień postępowania w przedmiocie zabezpieczenia spadku i spisu inwentarza*, DPP 1950/5, s. 56.

¹³⁹ A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie spadkowe*, t. 4B, red. K. Osajda, s. 274.

¹⁴⁰ W. Siedlecki [w:] J. Policzekiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe*, 1973, s. 61–62; tak również K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe*, s. 165, i – jak się wydaje – M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach...*, s. 70–71.

¹⁴¹ B. Dobrzański [w:] *Kodeks*, t. 1, red. Z. Resich, W. Siedlecki, 1975, s. 778; tak również J. Gudowski [w:] *Kodeks*, t. 3, red. T. Ereciński, 2012, s. 35; J. Studzińska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie nieprocesowe*, 2015, s. 261, oraz postanowienie SN z 7.01.1966 r., I CR 371/65, OSNCP 1966/7–8, poz. 133.

Po podjęciu niezbędnych czynności i sprawdzeniu, czy zachodzą podstawy do dokonania zabezpieczenia spadku, sąd wydaje postanowienie pozytywne (o zabezpieczeniu spadku) bądź stwierdza, że nie zachodzą podstawy do zabezpieczenia spadku (postanowienie negatywne). W razie stwierdzenia braku podstaw do zabezpieczenia sąd nie może wydać postanowienia o oddaleniu wniosku (bo jest to sprawa wszczęta z urzędu) ani postanowienia o umorzeniu postępowania (bo nie zachodzi tu przeszkoda procesowa)¹⁴².

Zgodnie z art. 506 k.p.c. sąd wszczyna postępowanie nieprocesowe na wniosek; w wypadkach wskazanych w ustawie sąd może wszcząć postępowanie także z urzędu. Takim przypadkiem wskazanym w ustawie jest postępowanie o zabezpieczenie spadku (art. 635 § 1 k.p.c.). Należy wyjaśnić, jak powinien postąpić sąd, jeżeli wpłynie wniosek o zabezpieczenie spadku w sytuacji, w której zachodzą podstawy uzasadniające dokonanie zabezpieczenia z urzędu. Z normy ustanowionej w art. 506 k.p.c. wynika, że pierwszeństwo zostało przyznane wszczęciu postępowania na wniosek¹⁴³. Nie widać uzasadnionych racji, aby odstąpić od tego założenia na gruncie postępowania o zabezpieczenie spadku. Jedynie w wypadkach, gdyby wniosek o zabezpieczenie spadku został zgłoszony przez osobę nielegitymowaną do jego wniesienia, a zachodziłyby podstawy do zabezpieczenia spadku z urzędu, wniosek ten należy potraktować jako impuls do podjęcia czynności przez sąd z urzędu.

7.4. WNIOSKODAWCA

Stosownie do art. 635 § 2 k.p.c. wniosek o zabezpieczenie spadku może zgłosić każdy, kto uprawdopodobni, że jest spadkobiercą, uprawnionym do zachowku lub zapisobiercą, a ponadto wykonawcą testamentu, zarządcą sukcesyjny, tymczasowy przedstawiciel, współwłaściciel rzeczy, współuprawniony co do praw pozostałych po spadkodawcy, wierzyciel mający pisemny dowód należności przeciwko spadkodawcy oraz Skarb Państwa reprezentowany przez naczelnika właściwego urzędu skarbowego. Z ujęcia tego przepisu należy wnosić, że wykaz osób mogących zająć pozycję wnioskodawcy ma charakter enumeratywny. Nie można jednak nie dostrzec szczególnej pozycji, jaką w postępowaniu cywilnym mogą zająć określone organy państwowe, których

¹⁴² M. Uliasz, *Kodeks*, t. 2, 2007, s. 183; M. Walasik, *Zabezpieczenie...*, s. 69.

¹⁴³ Tak J. Gudowski [w:] *Kodeks*, t. 3, red. T. Ereciński, 2012, s. 30; J. Studzińska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie nieprocesowe*, 2015, s. 262; M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach...*, s. 70.

zadaniem jest ochrona interesu publicznego oraz praw człowieka i obywatela. Do organów tych należy zaliczyć prokuratora (art. 7 k.p.c.), Rzecznika Praw Obywatelskich (art. 14 pkt 4 ustawy o RPO) oraz Rzecznika Praw Dziecka (art. 10 ust. 1 pkt 3 ustawy o RPD). Podmioty mogące zająć pozycję wnioskodawcy w postępowaniu o zabezpieczenie spadku zostały przez ustawodawcę wyraźnie zróżnicowane. Od jednych z nich wymaga się uprawdopodobnienia swego statusu, od drugich udowodnienia swej legitymacji, od innych zaś nie wymaga się spełnienia jakichkolwiek przesłanek. Ustalenia te prowadzą do wniosku, że potencjalnych wnioskodawców domagających się zabezpieczenia spadku należy podzielić na trzy grupy. Różnicę je będzie element wykazania swojego uprawnienia do złożenia wniosku. W pierwszej grupie będą mieścić się osoby, które uprawdopodobnią, że są spadkobiercami, uprawnionymi do zachowku lub zapisobiercami. W drugiej grupie będą mieścić się osoby, które udowodnią, że są wykonawcą testamentu, zarządcą sukcesyjnym, tymczasowym przedstawicielem, współwłaścicielem rzeczy, współuprawnionym co do praw pozostałych po spadkodawcy lub wierzycielem mającym pisemny dowód należności przeciwko spadkodawcy. W trzeciej grupie będą mieścić się podmioty, które powołują się na stosowny przepis ustawy upoważniający ich do wszczęcia postępowania cywilnego (w tym również domagania się zabezpieczenia spadku). Będzie to dotyczyć Skarbu Państwa reprezentowanego przez naczelnika urzędu skarbowego oraz prokuratora, Rzecznika Praw Obywatelskich i Rzecznika Praw Dziecka.

Oceniając pozycję procesową wnioskodawcy, należy zauważyć, że przesłankę merytorycznej skuteczności złożenia wniosku o zabezpieczenie spadku stanowi legitymacja do zgłoszenia wniosku, a nie interes prawny wnioskującej o zabezpieczenie spadku osoby. Podmioty ściśle określone w przepisach ustaw jako te, które mogą żądać zabezpieczenia spadku, nie są więc obowiązane do wykazywania swego interesu prawnego w zgłoszeniu wniosku i uzasadnienia w ten sposób swego uprawnienia do zajęcia pozycji wnioskodawcy. Przyczyną oddalenia wniosku w sprawie o zabezpieczenie spadku, jak zauważa T. Rowiński, może być tylko brak legitymacji do złożenia wniosku, a nie brak u wnioskodawcy interesu prawnego¹⁴⁴. W tym samym tonie wypowiedział się także J. Pietrzykowski, który stwierdził, że wnioskodawca poza wykazaniem swej legitymacji do zgłoszenia wniosku nie jest zobowiązany do wykazywania innych okoliczności przemawiających za zasadnością zgłoszonego żądania

¹⁴⁴ T. Rowiński, *Interes prawny w procesie cywilnym i w postępowaniu nieprocesowym*, Warszawa 1971, s. 153–154 i 158.

w przedmiocie zabezpieczenia spadku¹⁴⁵. Ustawodawca wskazał w art. 635 § 2 k.p.c. takie podmioty mogące żądać zabezpieczenia spadku, u których interes prawny z założenia tkwi w ich szczególnej pozycji prawnej. Nie muszą one zatem go wykazywać *in concreto*, przesądziła o tym sama ustawa przez stworzenie katalogu osób posiadających ten interes *in abstracto*¹⁴⁶.

Od podmiotów z pierwszej grupy ustawa wymaga jedynie uprawdopodobnienia (*sempilena probatio*) przymiotu spadkobiercy, uprawnionego do zachowku i zapisobiercy. Wnosić więc należy, że wchodzące w skład tej grupy podmioty zostały w sposób szczególny uprzywilejowane przez ustawodawcę. Osoby te bowiem nie muszą udowadniać swego uprawnienia do złożenia wniosku. Ma to istotne znaczenie w aspekcie konieczności podejmowania szybkich działań w zawisłej przed sądem sprawie, co stanowi *signum specificum* postępowania o zabezpieczenie spadku. Udowodnienie określonego w ustawie przymiotu przez podmioty z pierwszej grupy, szczególnie przez spadkobierców, wymaga dochowania określonych procedur, trwających czasem dłuższy czas. Z tego względu nie może zaskakiwać takie szczególne podejście ustawodawcy wymagające od spadkobiercy, uprawnionego do zachowku i zapisobiercy tylko uprawdopodobnienia swego przymiotu. Wymóg uprawdopodobnienia swego statusu nie oznacza jednak, że osoby uprawnione nie będą mogły udowodnić tego statusu. Trzeba również dostrzec, że uprawnieni do zachowku i zapisobiercy to wierzyciele spadkowi (zob. art. 922 § 3 k.c.), którzy w zakresie wszczęcia postępowania zostali potraktowani preferencyjnie. Ich pozycja prawna wypływająca ze związków ze spadkodawcą zbliża ich w pewnym sensie do pozycji spadkobierców¹⁴⁷. Roszczenia o zachówek i wykonanie zapisu objęte są konstytucyjną ochroną dziedziczenia (art. 64 ust. 1 i 2 Konstytucji RP). Pojęcie dziedziczenia, jak wyjaśnił Trybunał Konstytucyjny, nie może być rozumiane wąsko, tylko jako określony sposób przejścia praw i obowiązków majątkowych przysługujących osobie fizycznej do chwili jej śmierci na inną osobę lub inne osoby. Prawo dziedziczenia postrzegane być musi w szerszym kontekście, z uwzględnieniem spoczywającego na organach państwa obowiązku zapewnienia ochrony wszelkich praw obligacyjnych związanych ze spadkiem, jak zachówek lub zapis, w tym ustanowienia i zagwarantowania odpowiednich procedur niezbędnych do realizacji tych praw¹⁴⁸. Z tego właśnie powodu ustawodawca do kręgu podmiotów legity-

¹⁴⁵ J. Pietrzykowski [w:] *Kodeks*, t. 3, red. J. Jodłowski, K. Piasecki, 1989, s. 1003–1004.

¹⁴⁶ A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie spadkowe*, t. 4B, red. K. Osajda, s. 268.

¹⁴⁷ A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie spadkowe*, t. 4B, red. K. Osajda, s. 268.

¹⁴⁸ Zob. uzasadnienie wyroku TK z 25.02.1999 r., K 23/98, OTK 1999/2, poz. 25, i wyroku TK z 31.01.2001 r., P 4/99, OTK 2001/1, poz. 5.

mowanych do złożenia wniosku o zabezpieczenie spadku zaliczył w pierwszej kolejności spadkobierców, uprawnionych do zachowku oraz zapisobierców.

Przepisy ustawy wyraźnie rozstrzygają, kogo należy uważać za spadkobiercę (art. 925–927 i 931–937 k.c.), uprawnionego do zachowku (art. 991 k.c.) i zapisobiercę (art. 968 k.c.). Jeśli chodzi o spadkobierców, to nie ma znaczenia tytuł powołania do spadku, może on wynikać z testamentu bądź z ustawy. Osoba uprawniona do zgłoszenia wniosku może wywodzić swe prawa do dziedziczenia także z transmisji spadku. Osoba twierdząca, że jest spadkobiercą, ma jedynie uprawdopodobnić, że jest potencjalnym spadkobiercą. Sąd prowadzący postępowanie o zabezpieczenie spadku nie ma bowiem instrumentów pozwalających weryfikować rzeczywiste powołanie danej osoby do spadku. Nie może więc badać ważności i skuteczności testamentu oraz wynikającej z ustawy kolejności powołania do dziedziczenia. Wystarczy więc, że osoba aspirująca do miana spadkobiercy wchodzi w rachubę jako dziedzicząca spadek.

Więcej wątpliwości pojawia się przy zajęciu pozycji wnioskodawcy przez zapisobiercę. Na początku trzeba zaznaczyć, że przepis art. 635 § 2 k.p.c. przy określaniu, kto może zgłosić wniosek o zabezpieczenie spadku, posługuje się – w analizowanym zakresie – sformułowaniem „zapisobierca”. Przypomnieć należy, że na mocy ustawy z 18.03.2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 85, poz. 458) od 23.10.2011 r. w polskim systemie prawa spadkowego funkcjonują dwa rodzaje zapisów: zwykły (art. 968–981 k.c.) i windykacyjny (art. 981¹–981⁶ k.c.). Wprowadzając w 2011 r. do polskiego porządku prawnego zapis windykacyjny, nie dostrzeżono jednak potrzeby nowelizacji art. 635 § 2 k.p.c., poprzestając na dotychczasowym sformułowaniu „zapisobierca”. Zgodnie z zasadą wykładni *lege non distinguente nec nostrum est distinguere* analizowane sformułowanie powinno obejmować zarówno zapisobiercę zwykłego, jak i zapisobiercę windykacyjnego. Z przepisu art. 636² k.p.c., stanowiącego, że przepisy o zabezpieczeniu spadku stosuje się odpowiednio do zabezpieczenia przedmiotu zapisu windykacyjnego, należy wnosić, że zapisobierca windykacyjny może wszcząć postępowanie o zabezpieczenie przedmiotu zapisu windykacyjnego. To niebudzące zastrzeżeń twierdzenie nie rozwiewa jednak wątpliwości, czy zapisobierca windykacyjny może zająć pozycję wnioskodawcy w postępowaniu o zabezpieczenie spadku, skoro przedmiot zapisu windykacyjnego nie wchodzi w skład spadku. *Prima facie* należałoby przyjąć, że zapisobierca windykacyjny może skorzystać jedynie z drogi prawnej wskazanej w art. 636² k.p.c. Za rozwiązaniem tym zdaje się też przemawiać treść art. 1034³ k.c. Wykładnia celowościowa rozważanej części przepisu art. 635 § 2 k.p.c. wskazuje jednak

na przyznanie legitymacji wnioskodawcy w postępowaniu o zabezpieczeniu spadku także zapisobiercy windykacyjnemu. Podmiot ten bowiem ponosi odpowiedzialność za długi spadkowe wraz ze spadkobiercą (zob. art. 1034¹ i 1034² k.c.). Niezasadne byłoby więc czynienie różnic w analizowanym zakresie między spadkobiercą a zapisobiercą windykacyjnym¹⁴⁹. Trudno byłoby wytłumaczyć pozbawienie zapisobiercy windykacyjnego prawa do zajęcia pozycji wnioskodawcy w sytuacji, w której grozi niebezpieczeństwo naruszenia rzeczy lub praw spadkowych¹⁵⁰.

Od spadkobiercy, uprawnionego do zachowku i zapisobiercy ustawa wymaga uprawdopodobnienia tego przymiotu. Uprawdopodobnienie nie powinno opierać się na samych twierdzeniach wnioskodawcy. Praktyka wskazuje, że najczęściej środkiem uprawdopodobnienia są: pisemne oświadczenia organów administracji publicznej, kserokopie dokumentów, pisemne oświadczenia osób trzecich, których podpis bywa czasem urzędowo poświadczony, początek dowodu na piśmie, a więc listy, notatki, niepodpisane pisma, zapiski, ogłoszenia i notatki prasowe¹⁵¹. W literaturze niewiele jest wypowiedzi, które wskazują, na czym ma polegać uprawdopodobnienie statusu osób wymienionych w art. 635 § 2 *in principio* k.p.c. Według J. Pawłowicza: „Uprawdopodobnienie praw do spadku może nastąpić przy użyciu jakichkolwiek środków mogących wywołać w danych okolicznościach przeświadczenie, iż żądający (...) te prawa posiada. Przedłożenie aktów stanu cywilnego stwierdzających pokrewieństwo lub testamentu nie jest niezbędne”¹⁵². Zdaniem A. Dzyra przedłożenie testamentu lub aktu stanu cywilnego nie jest potrzebne, gdyż ustawa wymaga uprawdopodobnienia przymiotu osób wskazanych w art. 635 § 2 *in principio* k.p.c., a nie jego udowodnienia; wystarczy więc powołać się we wniosku na takie okoliczności, które mogą wywołać przeświadczenie, że wnioskodawca ma prawo do domagania się zabezpieczenia spadku¹⁵³. Natomiast J. Pietrzykowski zauważa, że w pojęciu analizowanego uprawdopodobnienia będzie mieścić się „np. przedłoże-

¹⁴⁹ A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie spadkowe*, t. 4B, red. K. Osajda, s. 268–269.

¹⁵⁰ Do zdania tego przychylił się również M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach...*, s. 48–49.

¹⁵¹ M. Iżykowski, *Charakterystyka prawna uprawdopodobnienia w postępowaniu cywilnym*, NP 1980/3, s. 79–80; K. Knoppek, *Dokument w procesie cywilnym*, Poznań 1993, s. 59–60; K. Markiewicz [w:] *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, E. Rudkowska-Ząbczyk, Warszawa 2010, s. 118; H. Dolecki [w:] *Kodeks*, t. 1, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, 2011, s. 864.

¹⁵² *Dział instrukcyjno-szkoleniowy. Z zagadnień postępowania w przedmiocie zabezpieczenia spadku i spisu inwentarza*, DPP 1950/5, s. 56. Opracowanie to przypisywane jest J. Pawłowiczowi – tak J. Krajewski, K. Piasecki, *Kodeks*, 1968, s. 444.

¹⁵³ A. Dzyr, *Przepisy...*, s. 10.

nie przez spadkobiercę ustawowego dowodu pokrewieństwa ze spadkodawcą w stopniu uzasadniającym dziedziczenie po nim, bez konieczności wykazania się stwierdzeniem nabycia spadku”¹⁵⁴. Z tych nielicznych wypowiedzi wynika, że łatwiej jest udowodnić status podmiotu uprawnionego do żądania zabezpieczenia spadku, niż go uprawdopodobnić. Należy więc przyjąć, że skoro ustawodawca nie wymaga udowodnienia przymiotu osób wskazanych w art. 635 § 2 *in principio* k.p.c., to trzeba w tym zakresie kierować się dużą dozą liberalizmu. Wystarczy więc przedłożenie jakichkolwiek środków, które będą wskazywać, że oznaczona osoba jest związana ze spadkodawcą, czy też przez fakt więzów rodzinnych, czy też przez istnienie testamentu. Tytułem przykładu można wskazać przedłożenie kserokopii testamentu, pisemnego oświadczenia osoby obcej, która złożyła zdeponowany u niej testament, kserokopii dokumentu, czy też pisemnego oświadczenia właściwego organu, osoby trzeciej, a nawet współspadkobiercy wskazującego pokrewieństwo wnioskodawcy ze spadkodawcą. Pomocne w tym względzie może być również powołanie się na akta różnych spraw sądowych, z których będzie wynikał stosunek pokrewieństwa wnioskodawcy ze spadkodawcą, na akta toczących się lub zakończonych postępowań spadkowych (np. o stwierdzenie nabycia spadku, o otwarcie i ogłoszenie testamentu, o odebranie oświadczeń o przyjęciu lub odrzuceniu spadku)¹⁵⁵.

Od potencjalnych wnioskodawców z drugiej grupy wymaga się udowodnienia swojej legitymacji do żądania zabezpieczenia spadku. Wykonawca testamentu powinien okazać wystawione dla niego przez sąd spadku albo notariusza zaświadczenie (art. 665 k.p.c.). Zarządca sukcesyjny powinien przedstawić stosowny wydruk z systemu teleinformatycznego CEIDG potwierdzający jego wpis do Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej o powołaniu go na zarządcę sukcesyjnego. Z kolei tymczasowy przedstawiciel powinien przedłożyć stosowny akt notarialny powołujący go do sprawowania tej funkcji. Współwłaściciel rzeczy obowiązany jest natomiast przedłożyć tytuł własności, z którego będzie wynikać, że zarówno jego, jak i spadkodawcę wiąże stosunek współwłasności oznaczonej rzeczy. Analogicznie przedstawia się sytuacja wykazania przez współuprawnionego wspólności prawa majątkowego pozostałego po spadkodawcy. Od wierzyciela wymaga się natomiast dołączenia pisemnego dowodu należności przeciwko spadkodawcy. Trzeba podkreślić, że legitymacja do złożenia wniosku o zabezpieczenie spadku przysługuje jedynie takiemu podmiotowi, który był wierzy-

¹⁵⁴ J. Pietrzykowski [w:] *Kodeks*, t. 3, red. J. Jodłowski, K. Piasecki, s. 1001.

¹⁵⁵ A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie spadkowe*, t. 4B, red. K. Osajda, s. 269–270.

ciem spadkodawcy. Takie ujęcie tego wierzyciela oznacza, że legitymacja nie będzie przysługiwać wierzycielowi, którego wierzytelność powstała z chwilą otwarcia spadku albo po otwarciu spadku. Ustawa wymaga od legitymowanego wierzyciela przedłożenia pisemnego dowodu należności przeciwko spadkodawcy¹⁵⁶. W pojęciu pisemnego dowodu mieści się dowód z dokumentu. Dokument z istoty swej zawiera pismo, czyli tekst. Dokument zwykle utrwalony jest w postaci tradycyjnej (papierowej), ale może być utrwalony także w postaci elektronicznej (na dowolnym nośniku elektronicznym)¹⁵⁷. Pisemnym dowodem może być dokument zarówno urzędowy, jak i prywatny (art. 244 i 245 k.p.c.).

Do wykazania legitymacji u podmiotów z trzeciej grupy wystarczające jest powołanie się na konkretny przepis ustawy uprawniający ich do złożenia wniosku o zabezpieczenie spadku. Chodzi tu o Skarb Państwa reprezentowany przez naczelnika urzędu skarbowego, prokuratora, Rzecznika Praw Obywatelskich i Rzecznika Praw Dziecka. W rozumieniu przepisu art. 635 § 2 k.p.c. Skarb Państwa powinien być ujmowany jako *fiscus*. Do chwili nowelizacji art. 635 k.p.c. dokonanej w 2015 r. sytuacja Skarbu Państwa nie była określona tak jednoznacznie jak obecnie. Ostatecznie w orzecznictwie został wyrażony pogląd, że do wszczęcia postępowania w sprawie o zabezpieczenie spadku uprawniony jest Skarb Państwa działający przez właściwy urząd skarbowy¹⁵⁸. Urząd skarbowy jako państwowa jednostka organizacyjna nie korzysta jednak ze szczególnej zdolności sądowej, lecz działa jako *statio fisci*. M. Dziurda słusznie podkreślił, że nie jest prawidłowe powszechnie stosowane określenie „*statio fisci* Skarbu Państwa”, gdyż samo pojęcie *statio fisci* oznacza jednostkę Skarbu Państwa¹⁵⁹. Krytycznie do przytoczonego orzeczenia SN z 16.03.2005 r. odniósł się też M. Uliasz, który zaznaczył, że Skarb Państwa powinien działać przez naczelnika urzędu skarbowego (jak stanowi obecnie art. 635 § 2 k.p.c.), a nie przez właściwy urząd skarbowy (jak przyjął Sąd Najwyższy)¹⁶⁰. Należy przypomnieć, że od 1947 r. Skarb Państwa miał zawsze zagwarantowaną szczególną pozycję, przejawiającą się w możliwości wszczęcia postępowania o zabezpieczenie spadku (zob. art. 8 § 1 *in fine* d.p.s.). To uprzywilejowanie pozycji Skarbu Państwa znajduje uzasadnienie w tym, że jest to szczególny wierzyciel, który działa w interesie publicznym¹⁶¹.

¹⁵⁶ A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie spadkowe*, t. 4B, red. K. Osajda, s. 270.

¹⁵⁷ Tak M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach...*, s. 52.

¹⁵⁸ Postanowienie SN z 16.03.2005 r., IV CK 675/04, OSNC 2006/2, poz. 35.

¹⁵⁹ M. Dziurda, *Glosa do wyroku SN z 28.01.2010 r., IV CSK 261/09*, OSP 2010/9, poz. 95.

¹⁶⁰ M. Uliasz, *Kodeks*, t. 2, 2007, s. 311.

¹⁶¹ Tak M. Walasik, *Zabezpieczenie...*, s. 53.

7.5. UCZESTNICY POSTĘPOWANIA

Przepisy Kodeksu postępowania cywilnego normujące zabezpieczenie spadku nie zawierają regulacji wskazujących *expressis verbis* krąg uczestników tego postępowania. Artykuł 635 § 2 k.p.c. wskazuje jedynie, kto może zająć pozycję wnioskodawcy. Z unormowania tego można zatem wnosić o potencjalnym kręgu osób zasilających grupę uczestników. W gronie tym mogą więc znaleźć się następujące podmioty: spadkobierca, uprawniony do zachowku, zapisobierca zwykły i windykacyjny, wykonawca testamentu, zarządca sukcesyjny, tymczasowy przedstawiciel, współwłaściciel rzeczy, współuprawniony co do praw pozostałych po spadkodawcy, wierzyciel, któremu przysługiwała należność od spadkodawcy, oraz Skarb Państwa reprezentowany przez naczelnika właściwego urzędu skarbowego. Katalog ten należy uzupełnić także o prokuratora, Rzecznika Praw Obywatelskich i Rzecznika Praw Dziecka. Grono uczestników postępowania o zabezpieczenie spadku może być jeszcze powiększone o inne – niż wskazane w art. 635 § 2 k.p.c. – osoby, a mianowicie o wierzycieli spadku oraz o wierzycieli spadkobierców. Do tego grona należy jeszcze zaliczyć osobę zobowiązaną z tytułu prawa, które ma podlegać zabezpieczeniu, kuratora spadku, zarządcę tymczasowego oraz dozorcę. Ustanowieni w postępowaniu o zabezpieczenie spadku zarządca tymczasowy i dozorca stają się uczestnikami tego postępowania w zakresie praw ich dotyczących. Przykładowo można tu wskazać sferę dotyczącą ich powołania i zwolnienia, wynagrodzenia i zwrotu wydatków (zob. art. 855–862, 931 i 933–941 k.p.c.). Zestawienie to nie wyczerpuje potencjalnego kręgu uczestników postępowania o zabezpieczenie spadku, ale wskazuje podmioty, których udział w tym postępowaniu wydaje się najbardziej realny. Podstaw do ustalenia jeszcze innych osób mogących wchodzić w rachubę jako uczestnicy postępowania należy upatrywać w ogólnej formule stworzonej dla postępowania nieprocesowego, a mianowicie w art. 510 k.p.c. Jak wynika z tego przepisu, uczestnikiem postępowania powinien być zainteresowany, czyli każdy, czyich praw dotyczy wynik postępowania¹⁶².

Przy konstruowaniu hipotetycznego składu uczestników nie można jednak tracić z pola widzenia specyfiki postępowania o zabezpieczenie spadku, które wymaga bezzwłocznego i sprawnego procedowania, tj. w miarę szybkiego wykonania postanowienia. Ten aspekt postępowania sprawia, że nie zawsze jest możliwe ustalenie rzeczywistego kręgu podmiotów zainteresowanych. Często również nie można ustalić nawet najbardziej zainteresowanych

¹⁶² A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie spadkowe*, t. 4B, red. K. Osajda, s. 271.

osób, tj. spadkobierców. Należy więc godzić się z tym, że wśród uczestników postępowania o zabezpieczenie spadku pojawią się osoby możliwe do ustalenia na chwilę wszczęcia tego postępowania. Stan ten może ulec zmianie w toku dalszego postępowania. Status uczestnika mogą uzyskać ujawnieni spadkobiercy, ustanowieni w toku zabezpieczenia zarządca tymczasowy i dozorca, powołany do zarządu nieobjętym spadkiem kurator spadku czy zgłaszający się wykonawca testamentu.

8. ORZECZENIA I ICH ZASKARŻANIE

8.1. ORZECZENIA

W postępowaniu o zabezpieczenie spadku mogą zapadać postanowienia różnej treści. Należy do nich zaliczyć: postanowienie o zabezpieczeniu spadku, postanowienie o oddaleniu wniosku o zabezpieczenie spadku, postanowienie o stwierdzeniu braku podstaw do zabezpieczenia spadku z urzędu, postanowienie o zastosowaniu środka zabezpieczenia, postanowienie o zamianie środka zabezpieczenia, postanowienie o uchyleniu zabezpieczenia. Mogą one przybrać postać pozytywną albo negatywną. Katalog przytoczonych orzeczeń nie wyczerpuje wszystkich możliwych rozstrzygnięć, które mogą zapadać w postępowaniu o zabezpieczenie spadku, ale uwypukla te ich rodzaje, które są najbardziej charakterystyczne i zarazem typowe dla tego postępowania. Spaja je wspólny element polegający na tym, że są to „postanowienia w przedmiocie zabezpieczenia spadku” (zob. art. 635 § 6 zdanie pierwsze k.p.c.). W literaturze nie ma jedności co do oceny charakteru orzeczenia o zabezpieczeniu spadku. Większość opowiada się za merytorycznym charakterem tego orzeczenia, traktując je w kategoriach postanowienia co do istoty sprawy¹⁶³. Przedstawiciele stanowiska mniejszościowego twierdzą, że analizowane postanowienie nie jest orzeczeniem o charakterze merytorycznym. Wprawdzie rozstrzyga ono o całości sprawy, ale nie rozstrzyga w sposób stanowczy kwestii materialnoprawnych (regulowanych przepisami prawa materialnego)¹⁶⁴. W tym sporze doktrynalnym kolejne argumenty przemawiające za słusznością stanowiska większościowego przytoczył M. Uliasz. Według tego autora orzeczenie o zabezpieczeniu spadku rozstrzyga jednak

¹⁶³ Tak M. Walasik, *Zabezpieczenie...*, s. 70; J. Gudowski [w:] *Kodeks*, t. 3, red. T. Ereciński, 2012, s. 448; J. Studzińska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie nieprocesowe*, 2015, s. 719; M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach...*, s. 78–79.

¹⁶⁴ Tak K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe*, s. 173; J. Jagieła, *Tymczasowa...*, s. 304.

kwestię materialnoprawną, gdyż jego podstawą jest art. 634 k.p.c., stanowiący – mimo zamieszczenia go w Kodeksie – normę prawa materialnego. Ponadto za merytorycznym charakterem postanowień w sprawie o zabezpieczenie spadku przemawia porównanie przepisów art. 519¹ § 1 i art. 519¹ § 4 pkt 3 k.p.c., określających rodzaje spraw, w których dopuszczalne jest wniesienie skargi kasacyjnej. W art. 519¹ § 1 k.p.c. stwierdzono, że od wydanego przez sąd drugiej instancji postanowienia co do istoty sprawy przysługuje skarga kasacyjna. Z kolei w art. 519¹ § 4 pkt 3 k.p.c. wprowadzono wyjątki od tej zasady, wymieniając m.in. sprawy o zabezpieczenie spadku. Dokonując zestawienia obu tych regulacji, należy dojść do wniosku, że orzeczenia wydane w sprawie dotyczącej zabezpieczenia spadku są postanowieniami co do istoty sprawy, ale nie przysługuje od nich skarga kasacyjna¹⁶⁵. Również w orzecznictwie przyjęto, że postanowienie o zabezpieczeniu spadku jest orzeczeniem co do istoty sprawy i podlega zaskarżeniu apelacją¹⁶⁶. Wprawdzie w obowiązującym stanie prawnym orzeczenie to podlega zaskarżeniu zażaleniem, ale wobec braku zmiany art. 519¹ § 4 pkt 3 k.p.c. pogląd o merytorycznym charakterze tego postanowienia zachowuje nadal aktualność. Wydaje się więc, że racja w prezentowanym sporze powinna być przyznana stanowisku większości. Należy odnotować, że w ostatnim czasie Sąd Najwyższy wyraził pogląd, że na postanowienie sądu w przedmiocie zabezpieczenia spadku orzekające co do istoty sprawy przysługuje zażalenie, a nie apelacja¹⁶⁷.

Sentencja postanowienia o zabezpieczeniu spadku powinna wyrazić identyfikować przedmioty podlegające zabezpieczeniu ze wskazaniem danych dotyczących spadkodawcy. Te przytoczone elementy orzeczenia są konieczne i niezbędne do jego późniejszego wykonania. Co do zasady postanowienie powinno również wskazywać podlegający zastosowaniu środek zabezpieczenia. Nie zawsze jednak ten składnik orzeczenia może być zamieszczony w jego sentencji. Jeżeli bowiem nie jest możliwe określenie środka zabezpieczenia w postanowieniu o zabezpieczeniu spadku, to zgodnie z art. 636 § 1 zdanie drugie k.p.c. wybór środka zabezpieczenia należy do komornika. W celu uniknięcia komplikacji związanych z niezamieszczeniem w postanowieniu rozstrzygnięcia o środku zabezpieczenia i brakiem wskazania, że wyboru dokona komornik, należy te rozstrzygnięcia umieścić w sentencji postanowienia. Rozstrzygnięcie sądu w tym zakresie może przybrać następującą postać: „odstąpić od określenia środka zabezpieczenia, pozostawiając wybór tego środka

¹⁶⁵ M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach...*, s. 78–79.

¹⁶⁶ Uzasadnienie uchwały SN z 17.06.1998 r., III CZP 19/98, OSNC 1999/1, poz. 1.

¹⁶⁷ Uchwała SN z 26.10.2023 r., III CZP 158/22, „Rzeczpospolita” z 2.11.2023 r.